

Львівський державний університет внутрішніх справ
Міністерство внутрішніх справ України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ВАКУЛА ІРИНА ЮРІЇВНА

УДК 343.236(477+438)

ДИСЕРТАЦІЯ
СТАДІЇ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ
ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ ТА
РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА:
ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право
Галузь знань «08» Право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ І. Ю. Вакула

Науковий керівник **Бурдін Володимир Миколайович**, доктор юридичних наук,
професор

Львів–2019

АНОТАЦІЯ

Вакула І. Ю. Стадії вчинення злочину за кримінальним правом України та Республіки Польща: порівняльно-правове дослідження. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право (081 – Право). – Львівський державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, Львів, 2019.

Дисертація є комплексним порівняльно-правовим дослідженням інституту стадій вчинення злочину за кримінальним правом України та Республіки Польща. Констатовано, що попри значний інтерес фахівців у галузі права до вивчення інституту стадій вчинення злочину, в сучасній науці кримінального права України немає комплексного порівняльно-правового дослідження стадій вчинення злочину. Відтак залишається чимало невирішених та дискусійних питань, зокрема щодо:

– визначення видів злочинів, за готування до яких має бути встановлена кримінальна відповідальність, а також структурного розміщення норм про відповідальність за готування до злочину;

– доцільності закріплення у КК України самостійної відповідальності за непридатний замах;

– обґрунтованості зменшення розміру найбільш суворого виду покарання за готування до вчинення злочину та замах на злочин;

– ефективності кримінально-правових норм про призначення покарання у виді довічного позбавлення волі за незакінчені злочини проти основ національної безпеки та деякі посягання проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (відсутність таких наукових розробок).

У роботі проаналізовано основні теоретичні питання стадій вчинення злочину в кримінальному праві України та Республіки Польща.

Історико-правове вивчення становлення та розвитку інституту стадій вчинення злочину в кримінальному праві та законодавстві України та Республіки Польща дало змогу окреслити суттєві відмінності цього інституту. Зокрема, на формування інституту стадій вчинення злочину мали вплив джерела кримінального права, які, з огляду на об'єктивні причини та історичні особливості, значно відрізнялися. Розглянуто специфіку реформування законодавства щодо закріплення інституту стадій вчинення злочину впродовж різних етапів розвитку кримінального права України та Республіки Польща. Відтак дослідження окремих пам'яток права засвідчило, що законодавець упродовж різних часових періодів по-всякому визначав стадії злочину, зокрема закріплював усі види стадій вчинення злочину або визначав їх частково, нормативно закріплюючи окремі з них. Питання про призначення покарання за незакінчений злочин також розглядалося неоднаково (через встановлення рівнозначного за суворістю покарання як за закінчений злочин або визначення самостійної відповідальності за вчинення готування та замаху як за окремі злочини).

У рамках порівняльного аналізу окреслено відмінності у структурному розміщенні норм про стадії вчинення злочину в законодавстві України та Республіки Польща. Інститут стадій вчинення злочину, відповідно до КК України, передбачений у розділі III «Злочин, його види та стадії», натомість у кримінальному законодавстві Республіки Польща він закріплений у розділі II «Форми вчинення злочину». Таке розміщення свідчить певною мірою про поєднання ознак, що характеризують стадії вчинення злочину, з ознаками співучасті. Зокрема, це стосується стадії готування, яку польські науковці визначають у двох формах (конфігураціях) – «одноособовій» («jednoosobowej») та «багатоособовій» («wieloosobowej»). На основі проаналізованих підходів щодо визначення поняття стадій у кримінальному праві України та Республіки Польща сформульовано дефініцію стадій вчинення злочину. Стадії вчинення злочину – це форми посягання, що охоплюють намір, готування, замах та закінчений злочин і відрізняються

між собою ступенем суспільної небезпечності, реалізацією злочинного наміру, моментом припинення та особливостями кримінальної відповідальності. Запропоновано виокремлювати в теорії кримінального права України стадію наміру вчинення злочину, хоча і не кримінально карану, проте таку, яка передує у часі стадії готування та замаху, слугує тим підґрунтям, яке обумовлює протиправність дій особи та реалізується в наступних стадіях

Здійснено порівняльно-правове дослідження стадії готування до злочину, ознак та видів готування. На підставі опрацьованого законодавства та теоретичних положень можна стверджувати, що стадія готування до злочину має спільні ознаки та види. Проте польський законодавець визначає додаткові види, зокрема «складання плану» та «збирання інформації». Відповідно до кримінального законодавства Республіки Польща, стадія готування має певні форми вираження, а саме форму «повного» готування, «вибіркового», форму «роз'яснення» («уточнення»), форму «заміни» та приховані види готування («крипто-готування»). Більшість зазначених видів готування відомі доктрині кримінального права України. Зокрема, приховані види готування – це усічені склади злочинів, закріплені у КК України. Вияв готування через зазначені форми обумовлений особливостями кримінальної відповідальності в КК Республіки Польща. Кримінальна відповідальність за готування настає лише тоді, коли такий вид готування передбачений в Особливій частині КК Республіки Польща з визначенням самостійної санкції.

На основі теоретичних та законодавчих положень кримінального права України та Республіки Польща розкрито ознаки та види стадії замаху на злочин. Основною відмінністю КК Республіки Польща (від КК України) є те, що вчинення замаху на злочин тут допускається і з прямим, і з непрямым умислом. Проаналізовано позиції польських та українських науковців стосовно поділу замаху на закінчений та незакінчений. Встановлено

недоцільність такого поділу з урахуванням судової практики у кримінальних провадженнях, що стосуються замаху на злочин.

Окремо акцентовано на понятті непридатного замаху на злочин («*usilowanie nieudolne*»), який закріплений на законодавчому рівні у Республіці Польща. За КК Республіки Польща, розглядаючи цей вид замаху, суд може пом'якшити покарання або взагалі відмовитися від призначення покарання. Проаналізовано законодавчі положення та позиції польських науковців щодо правового поняття та ознак непридатного замаху. Визначено критерії розмежування придатного і непридатного замаху та обґрунтовано недоцільність визначення непридатного замаху у вітчизняному законодавстві. Закріпивши у КК України поняття непридатного замаху у випадках посягання на непридатний предмет (об'єкт) або з використанням непридатних засобів, законодавець оминув увагою низку випадків вчинення посягань за наявності помилки винного в інших ознаках злочинного діяння (зокрема, помилки у способі вчинення злочину, суспільно небезпечних наслідках, розвитку причинового зв'язку, місці, часі тощо).

Здійснено порівняльно-правовий аналіз закінченого злочину в кримінальному праві України та Республіки Польща. Польський законодавець не передбачає дефініції закінченого злочину, а лише зазначає два види злочину за ступенем шкідливості – тяжкий злочин (*zbrodnia*) та менш тяжкий злочин (*wystepok*). Зроблено висновок, що закріплення чіткого поняття злочину (ч. 1 ст. 11 КК) та його видів (закінченого – ч. 1 ст. 13 та незакінченого – ч. 2 ст. 13) у КК України є більш вдалим підходом, оскільки свідчить про правову визначеність. Позитивним зарубіжним досвідом для вітчизняного законодавця слугує детальне роз'яснення в окремому розділі КК Республіки Польща критеріїв визначення ступеня шкідливості злочину, які охоплюють усі елементи складу злочину (вид та характер порушеного права, розмір заподіяної чи загрози заподіяння шкоди, спосіб та обставини вчинення злочину, небезпечність вчинених діянь та характер їх вчинення, мотиви винного, вид порушених

(правил поведінки) засад обережності та ступінь їх порушення (§2 ст. 115 КК Республіки Польща).

Розглянуто класифікацію злочинів у кримінальному праві та законодавстві України і Республіки Польща. Висвітлено власну позицію щодо можливості чи неможливості виокремлення стадій вчинення злочину у тих посяганнях, щодо яких є дискусії (злочинах із подвійною формою вини, триваючих, усічених, «одномоментних», «двоетапних», вчинених при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, у стані сильного душевного хвилювання).

У рамках порівняльного аналізу виявлено недосконалість чинних норм КК України про відповідальність за готування до вчинення злочину. Визначено критерії, на які належить зважати при встановленні кримінальної відповідальності за готування до вчинення злочину (об'єкт посягання, наближеність у діях до безпосереднього вчинення злочину, характер та ступінь суспільної небезпеки підготовчих дій, наявність можливості відрізнити суспільно небезпечні діяння, що утворюють готування, від звичайних дій у повсякденному житті, визначення злочинів, які за описом диспозиції вже є готуванням до злочину (злочинів) в Особливій частині КК України).

Запропоновано встановити відповідальність за готування до тяжких, особливо тяжких злочинів з урахуванням визначеного під час дослідження переліку найбільш небезпечних посягань на життя, свободу людини, зокрема і спеціальних категорій потерпілих, найнебезпечніших злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку та тих, готування до яких найчастіше простежується у правозастосуванні (контрабанда, окремі посягання на власність, заволодіння спеціальними предметами). А відтак змінити редакцію ст. 14 КК України, зваживши на запропоновані зміни.

Зроблено висновок, що ступінь суспільної небезпеки злочинного діяння, чи то закінченого, чи незакінченого, має враховуватися у кожному конкретному випадку. Обов'язкове обмеження максимального розміру найбільш суворого виду основного покарання за готування до злочину та замах на вчинення злочину не виправдано обмежує право суду призначити в деяких випадках покарання, зокрема за замах на рівні із закінченим злочином, перешкоджає реалізації принципу справедливості та індивідуалізації покарання. Констатовано, що відповідне зменшення покарання за незакінчений злочин має бути правом, а не обов'язком суду. Тому запропоновано змінити чч. 2 та 3 ст. 68 КК України шляхом вказівки на право суду призначити зменшені розміри найбільш суворого виду покарання за готування та змах.

Констатовано, що призначення покарання у виді довічного позбавлення волі за незакінчені злочини проти основ національної безпеки (ст.ст. 109–114-1), а також злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (ст.ст. 437–439, ч. 1 ст. 442 та ст. 443) суперечить загальним засадам призначення покарання (ст.ст. 65–67), призначення покарання у виді довічного позбавлення волі (ст. 64), а відтак є недоцільним. Такий висновок зроблено на основі того, що злочинні наслідки у вигляді загибелі однієї чи кількох осіб, інших тяжких наслідків, за вчинення яких встановлено довічне позбавлення волі, не можуть настати при незакінченому посяганні, а тому такий вид покарання неспіврозмірний до вчиненого готування чи замаху на відповідні об'єкти кримінально-правової охорони. З тих самих міркувань необґрунтовано призначати довічне позбавлення волі за будь-які інші незакінчені посягання. З урахуванням зазначених висновків запропоновано внести зміни до кримінального законодавства.

Ключові слова: стадії вчинення злочину, готування до злочину, замах на злочин, непридатний замах на злочин, закінчений злочин.

ANTOTATION

Vakula I. Yu. Degrees in the commission of a crime against the criminal law of Ukraine and the Republic of Poland: comparative law research. – Qualifying scientific work as a manuscript

Ph.D. thesis of Juridical Science in specialty 12.00.08 – criminal law and criminology; criminal and penal law (081 – law). – L'viv State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, L'viv, 2019

The dissertation is a comprehensive comparative law research of the institute of degrees in the commission of crime against the criminal law of Ukraine and the Republic of Poland. It was noted that despite the law experts' substantial interest in studying the institute of degrees in the commission of crime, at present in the science of criminal law of Ukraine, there is no comprehensive comparative legal research of degrees in the commission of crime, and there are many unsolved and argumentative issues, in particular:

- there is no common approach to determine types of crimes for the preparation of which liability to prosecution should be established, as well as the structural allocation of liability rules to the preparation for crime;

- the viability issue of providing a legislative framework in the Criminal Code of Ukraine for independent liability for an uncompleted attempt is ambiguously resolved;

- the validity issue of reducing the size of the most severe form of punishment for the preparation for a crime and attempted crime is not resolved;

- no researches were conducted on the effectiveness of criminal law standards on sentencing decision for life imprisonment for inchoate crimes against the foundations of national safety and some encroachments against peace, human security and the international law and order.

The main theoretical issues of degree in the commission of crime in the criminal law of Ukraine and the Republic of Poland are analyzed in the paper.

The historical and legal research of forming and developing the institute of degrees in the commission of crime against the criminal law of Ukraine and the Republic of Poland permits to determine the significant differences of this institution. Forming the

institute of degrees in the commission of crime was influenced by the sources of criminal law, which due to objective causes and historical features were significantly different. The peculiarities of reforming the legislation to consolidate the institute of degrees in the commission of crime during various stages of developing the criminal law of Ukraine and the Republic of Poland are examined. According to the research results of individual monuments of law, it was concluded that during various periods the legislator differently defined the degrees of crime, in particular fixed all kinds of degrees in the commission of a crime, or defined them quasi, normatively fixing some of them. The issue of sentencing for an inchoate crime was also determined differently: by defining a punishment equivalent in severity, as for a completed crime or determining independent liability for making preparation and attempting separate crimes.

The comparative research showed the differences in the structural placing of standards on the degrees of the commission of a crime in the legislation of Ukraine and the Republic of Poland. The institute of degrees in the commission of crime in accordance with the Criminal Code of Ukraine, covered by section III «Crime, its types and degrees» and in the criminal law of the Republic of Poland it is enshrined in section II «Forms of commission of a crime». This placement certifies, to some extent, a combination of signs characterizing the degrees of the commission of a crime with signs of complicity. In particular, this concerns the preparation degree, which the Polish scientists define in two forms «one-man» (jednoosobowej) and «many-men» (wieloosobowej) configurations. Based on the analyzed approaches to defining the concept of degrees in the criminal law of Ukraine and the Republic of Poland, the definition of degree in the commission of crime is formulated. The degrees of the commission of a crime are forms of offence covering intent, preparation, attempt, and a completed crime, which differ from each other in the level of public danger, execution of criminal intent, termination, and specifics of criminal liability. In the theory of criminal law of Ukraine, it is proposed to distinguish the degree of the intentional commission of a crime not criminally punished but preceding the degree of preparation and attempted act, and is the basis to determine the wrongfulness of a person's actions and is executed in the following degrees.

A comparative law research of the degree of preparation of crime, signs, and types of preparation is made. Under the researched legislation and theorizes, it can be

determined that the degree of preparation of crime has common features and types. However, the Polish legislator defines additional types, such as «planning» and «collecting information». In accordance with the criminal law of the Republic of Poland, the degree of preparation has certain expression forms, namely, the forms of «completed» preparation, «selective» preparation, «clarification», «replacement» and hidden types of preparation («crypto preparation»). Most of these preparation types are known to the doctrine of criminal law of Ukraine. In particular, hidden types of preparation are inchoate crimes enshrined in the Criminal Code of Ukraine. Expressing the preparation with above-mentioned forms is subject to the peculiarities of criminal liability in the Criminal Code of the Republic of Poland. Criminal liability for preparation occurs only if this type of preparation is covered by the particular conditions of the Criminal Code of the Republic of Poland, with defining an independent sanction.

Based on the theoretical and legislative provisions of the criminal law of Ukraine and the Republic of Poland, the signs and types of the degree of attempted crime are disclosed. The key difference of the Criminal Code of Ukraine is that the commission of attempted crime in the Criminal Code of the Republic of Poland is allowed both with direct and indirect intent. The positions of Polish and Ukrainian scientists regarding the division of the completed and uncompleted assassination are analyzed. Inadvisability of this division has been established, in consideration of judicial practice in criminal proceedings relating to attempted crime.

The particular attention is paid to the concept of unsuitable attempted crime of «usilowanienieudolne» enshrined in law in the Republic of Poland. According to the Criminal Code of the Republic of Poland, when imposing a sentence, in consideration of this type of attempted act, the court may commute the sentence or refuse to impose the sentence at all. The law provisions and the Polish scholars' positions are analyzed regarding the legal concept and signs of inchoate attempt. The criteria are defined to distinguish a completed and inchoate attempt, and inadvisability of determining an inchoate attempt in domestic law is satisfied. Enshrined in the Criminal Code of Ukraine, the concept of a inchoate attempt on encroaching an unusable object, or using unsuitable means, many cases of committing an offense due to a guilty person's fault in other signs of

a criminal act (particularly, a fault in *modus operandi*, socially-dangerous acts, the development of causal connection, place, time, etc.) are beyond attention.

A comparative law research of a completed crime in the criminal law of Ukraine and the Republic of Poland is carried out. The Polish legislature does not provide for defining a completed crime, but only mentions two types of crime according to the maleficence degree of a villaining (*zbrodnia*) and a misdemeanour (*występek*). It is concluded that the consolidation of a clear concept of crime, part 1, Art. 11 of the Criminal Code and its types (completed, paragraph 1, Art. 13 and inchoate, paragraph 2, Art. 13) of the Criminal Code of Ukraine seems to be a more successful approach, since it indicates juridical security. A positive foreign experience for the domestic legislator is a detailed explanation in a separate paragraph in the Criminal Code of the Republic of Poland of the determination criteria of the malfeasance degree of a crime, which cover all the elements of a crime (type and nature of violated right, the size or risk of harm, the method and circumstances of the commission of a crime, the danger of the committed acts, and the nature of their commission, the motives of the guilty person, the type of violation (rules of manners), the standard of care and the degree of their violation (paragraph 2, Art. 115 in the Criminal Code of the Republic of Poland). The classification of crimes in the criminal law and the legislation of Ukraine and the Republic of Poland are investigated. The author's own position on the possibility or impossibility of distinguishing the degrees of a crime in the encroachments which have the discussions on this issue (crimes with double criminal responsibility, ongoing, inchoate, momentary, «two-stage», committed in case of exceeding limits of justifiable defense or exceeding the measures necessary to the detention of criminal in a state of extreme emotional disturbance).

A comparative law research showed the imperfection of the operative rules of the Criminal Code of Ukraine on responsibility for preparing for the commission of a crime. The criteria that should be important to determine criminal responsibility for preparing the commission of a crime (object of the offence, proximity to the direct commission of a crime, nature and level of public danger of preparatory acts, the present ability to distinguish socially-dangerous acts making up preparations from ordinary acts in everyday life, defining crimes, which, according to the description of the disposition, are already preparations for a crime (s) in the separate paragraph of the Criminal Code of Ukraine) are identified.

It is proposed to hold responsibility for preparing serious, exceptionally aggravated crime, with consideration defined within courtroom examination to the list of the most dangerous offences on life and human liberties, regardless of special class of victims, dangerous crime against peace, human security and international legality, and those, the preparations for which, are frequently found in law enforcement (smuggling, individual trespass to a person, seizure of special items). It is proposed to change the wording of Art. 14 of the Criminal Code of Ukraine, including the proposed changes.

It is concluded that the level of public danger of a criminal act, completed or inchoate, should be taken into account in each case. Mandatory limitation of the maximum amount of the most severe type of primary punishment for preparing for a crime and attempt to commit a crime unjustifiably restricts the right of the court to impose punishment in certain cases, in particular, for attempted murder at the level of a completed crime. It was noted that a pro rata reduction in punishment for an inchoate crime should be a right, and not a duty of the court. In this regard, it was proposed to change paragraphs 2 and 3 of Art. 68 of the Criminal Code of Ukraine, by indicating the right of the court to appoint reduced sizes of the most severe type of punishment for preparation and attempt.

It was noted that the assignment of punishment in terms of life imprisonment for inchoate crimes against the foundations of national security, Art. 109–114-1, as well as crimes against peace, human security, and international legality, provided by Art. 437–439, paragraph 1 of Art. 442 and 443 of the Criminal Code, it seems contrary to the general principles of sentencing (Art. 65–67), the sentence of life imprisonment (Art. 64), therefore, is inappropriate. This conclusion is made on the basis that the criminal effects of the death of one or more persons, other serious consequences for the commission of which a life imprisonment is executed, cannot occur with an inchoate offence, therefore, this type of punishments is disproportionate to the completed preparation or attempt to concerned objects of criminal safeguard. By the same reasons, it is unfounded to execute life imprisonment for other inchoate offences. Based on these findings, it is proposed to amend the criminal law.

Keywords: degrees of the commission of a crime, preparation for a crime, attempted crime, inchoate attempted crime, completed crime.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Вакула І. Ю. Окремі аспекти готування до злочину. *Вісник Львівського університету*. Серія юрид. 2010. Вип. 50. С. 253–259.
2. Вакула І. Ю. Правова природа непридатного замаху. *Вісник Львівського університету*. Серія юрид. 2011. Вип. 52. С. 292–301.
3. Вакула І. Ю. Стадії вчинення злочину: історично-правовий аспект. *Вісник Львівського університету*. Серія юрид. 2011. Вип. 53. С. 314–321.
4. Вакула І. Ю. Поняття стадій вчинення злочину за кримінальним законодавством України та Республіки Польщі. *Форум права*. 2012. № 1. С. 146–152.
5. Вакула І. Ю. Види стадій вчинення злочину за кримінальним правом України та Республіки Польща. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2014. № 2. С. 193–204.
6. Vakula I. Przygotowanie do przestępstwa w prawie karnym Ukrainy i Polski (analiza prawno porównawcza). *Czasopismo prawa karnego i nauk penalnych. Polska Akademia Umiejętności Krakowski Instytut Prawa Karnego Fundacja*. 2016. Z. 4. S. 147–161.
7. Вакула І. Ю. Кримінальна відповідальність за вчинення готування до злочину за кримінальним правом України та Республіки Польщі (порівняльно-правове дослідження). *Правові горизонти*. Суми, 2019. № 15 (28). С. 52–59.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Вакула І. Ю. Непридатний замах як вид замаху на злочин. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XVI регіональної науково-практичної конференції (м. Львів, 8–9 лютого 2010 р.)*. Львів: Юридичний факультет ЛНУ імені Івана Франка, 2010. С. 308–309.

9. Вакула І. Ю. Порівняльний аналіз замаху на злочин за кримінальним законодавством України та Республіки Польщі. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матеріали XIX звітної науково-практичної конференції (м. Львів, 7–8 лютого 2013 р.). Львів: Юридичний факультет ЛНУ імені Івана Франка, 2013. С. 240–242.

10. Вакула І. Ю. Намір вчинити злочин як стадія вчинення злочину? *Протидія злочинності теорія та практика*: збірник матеріалів VI міжвузівської науково-практичної конференції студентів (курсантів), аспірантів та молодих учених (м. Київ, 16 травня 2014 р.). К.: Національна академія прокуратури України, 2014. С. 334–336.

11. Вакула І. Ю. Порівняльний аналіз поняття стадій вчинення злочину за кримінальним правом України та Республіки Польщі. *Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні*: тези доповідей та повідомлень учасників звітної наукової конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів (м. Львів, 17 жовтня 2014 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2014. С. 34–39.

12. Вакула І. Ю. Особливості кримінальної відповідальності за готування до злочину. *Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні*: тези доповідей та повідомлень учасників звітної наукової конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів (м. Львів, 16 жовтня 2015 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2015. С. 31–37.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАДІЙ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА	24
1.1 Історія розвитку інституту стадій вчинення злочину за кримінальним законодавством України та Республіки Польща	24
1.2 Стан дослідження інституту стадій вчинення злочину в науці кримінального права України та Республіки Польща	41
1.3 Поняття стадій вчинення злочину за кримінальним правом України та Республіки Польща.....	50
Висновки до першого розділу.....	63
РОЗДІЛ 2 ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТАДІЙ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА	67
2.1 Порівняльний аналіз стадії готування до злочину за кримінальним правом України та Республіки Польща	67
2.2 Порівняльний аналіз стадії замаху на злочин за кримінальним правом України та Республіки Польща	86
2.3 Порівняльний аналіз закінченого злочину за кримінальним правом України та Республіки Польща	114
Висновки до другого розділу	133
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ СТАДІЙ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ.....	143
3.1 Удосконалення кримінального законодавства щодо кримінальної відповідальності за готування до злочину	143
3.2 Удосконалення кримінального законодавства щодо кримінальної відповідальності за замах на злочин	160
Висновки до третього розділу.....	174
ВИСНОВКИ.....	179
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	185
ДОДАТОК	204

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Будь-яке явище чи подія відбувається поетапно. Не є винятком і таке соціально негативне явище, як злочин. Злочин завжди має етапи розвитку в часі, які у кримінально-правовій науці визначені як намір вчинити злочин, готування до злочину, замах на злочин та закінчений злочин.

Звісно, стадії вчинення злочину не завжди мають кримінально-правове значення, а лише за перерваної злочинної діяльності. В цьому випадку застосовуються законодавчі положення про стадії вчинення злочину. Значних здобутків у площині законодавчого врегулювання інституту стадій вчинення злочину досягли такі вітчизняні правники, як В. П. Тихий, П. С. Матишевський, В. М. Бурдін, О. О. Дудоров, М. І. Мельник, М. І. Хавронюк, В. К. Грищук, В. О. Навроцький та інші.

У межах предмета дослідження потрібно назвати також польських науковців, які працювали над проблемами інституту стадій вчинення злочину. Це, зокрема, А. Цоль, В. Врубель, І. Кроль, Я. Маєвський, Я. Раглевський, К. Дашкевич, М. Брила, К. Бухала, Е. Кунзе, П. Кузьяк, А. Марек, М. Сіверський, А. Спотковський, М. Ковалевська, Л. Пастернак, М. Малечкій, О. Сітарж та інші.

Попри вагомій дослідженні та значний внесок у розвиток інституту стадій вчинення злочину, окреслена тема є досі актуальною. Науковці й надалі висвітлюють дискусійні питання, що стосуються готування до злочину, замаху на злочин, кримінальної відповідальності та призначення покарання за незакінчений злочин. У кримінально-правовій літературі немає спільної позиції щодо наявності стадій вчинення злочину в окремих видах злочинів (наприклад, у злочинах із подвійною формою вини, триваючих, усічених, двооб'єктних складах злочинів тощо). Нез'ясованими залишаються питання стосовно визначення категорій тяжкості та видів злочинів, за готування до яких належить передбачити кримінальну відповідальність, а також доцільності диференціації відповідальності за непридатний замах. І надалі зазнають критики положення чинного

законодавства про зменшення розміру найбільш суворого виду покарання за готування до злочину та замах на злочин, призначення довічного позбавлення волі за окремі незакінчені посягання тощо. Проблема полягає також і в неоднакових підходах до кваліфікації незакінченого злочину у правозастосуванні. Наведене відтак засвідчує актуальність обраної теми дисертації.

У доктрині кримінального права України наразі немає комплексного порівняльно-правового дослідження інституту стадій вчинення злочину із законодавством європейських держав на монографічному чи дисертаційному рівні. Тимчасом для вирішення дискусійних питань доцільно зважити на європейський досвід та здійснити відповідний ґрунтовний порівняльно-правовий аналіз. Водночас констатуємо, що адаптація положень КК України до норм європейського права, яке динамічно змінюється, потребує внесення постійних змін та доповнень до КК України. Відтак задля гармонізації кримінального законодавства відповідно до європейських стандартів, що відповідають міжнародним принципам, актуальним є порівняльно-правове дослідження кримінального права однієї з європейських держав, яка стрімко розвивається, а саме сусідньої до нас держави – Республіки Польща. Як засвідчує практика, обрана держава зробила значний поступ в економічному та правовому просторі. Польський досвід є важливим для України найперше тому, що, здійснюючи реформи, матимемо змогу використати кращі здобутки держав Європейського Союзу у правотворчій та правозастосовній діяльності.

Зважаючи на позитивний міжнародний досвід та попередні наукові досягнення, дослідження обраної теми потребує ґрунтовних наукових пошуків із метою вдосконалення правотворчої та правозастосовної діяльності. Це, своєю чергою, обумовлює необхідність порівняльно-правового аналізу теоретичних і законодавчих положень кримінального права України та Республіки Польща для з'ясування проблемних питань, що стосуються інституту стадій вчинення злочину, та напрацювання шляхів їх вирішення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі кримінально-правових дисциплін Львівського державного

університету внутрішніх справ відповідно до наукових досліджень юридичного факультету в межах теми «Проблеми реформування правової системи України» (номер державної реєстрації 0112U007492).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дослідження – комплексне розв’язання проблемних питань кримінальної відповідальності інституту стадій вчинення злочину шляхом порівняльно-правового аналізу основних теоретичних та законодавчих положень кримінального права України та Республіки Польща.

Реалізація мети передбачає вирішення таких *завдань*:

– окреслити становлення і розвиток інституту стадій вчинення злочину в науці кримінального права та кримінального законодавства України та Республіки Польща;

– здійснити аналіз стану дослідження інституту стадій вчинення злочину в науці кримінального права України та Республіки Польща;

– визначити обсяг та зміст поняття стадій вчинення злочину за кримінальним правом України та Республіки Польща;

– здійснити порівняльну характеристику стадії готування до злочину за кримінальним правом України та Республіки Польща;

– здійснити порівняльну характеристику стадії замаху на злочин за кримінальним правом України та Республіки Польща;

– розглянути стадію закінченого злочину за кримінальним правом України та Республіки Польща;

– на основі наукових положень, чинного кримінального законодавства та судової практики України та Республіки Польща сформулювати пропозиції для вдосконалення та розвитку науки кримінального права України, кримінального законодавства та практики його застосування щодо стадії готування до злочину;

– на основі наукових положень, чинного кримінального законодавства та судової практики України та Республіки Польща сформулювати пропозиції для вдосконалення та розвитку науки кримінального права України, кримінального законодавства та практики його застосування щодо стадії та замаху на злочин.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у межах кримінально-правового реагування при вчиненні особою готування до злочину, замаху на злочин та закінченого злочину за кримінальним правом України та Республіки Польща.

Предмет дослідження – стадії вчинення злочину за кримінальним правом України та Республіки Польща у порівняльно-правовому аспекті.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації становлять сучасні методи наукового пізнання, застосування яких обумовлене змістом і метою обраних задач. Базовим методом дисертації є *порівняльно-правовий* метод (для з'ясування особливостей регламентації законодавства про стадії вчинення злочину в Україні та Республіці Польща – усі розділи). Також використовувалися такі методи: *історичний* (у межах вивчення розвитку інституту стадій вчинення злочину в кримінальному законодавстві України та Республіки Польща – підрозділ 1.1); *системно-структурний* (з метою визначення співвідношення положень про інститут стадій вчинення злочину в КК України і КК Республіки Польща – розділи 1, 2); *формально-логічний* (під час тлумачення змісту понять «готування до злочину», «замах на злочин», «непридатний замах на злочин», «закінчений злочин» – розділи 1, 2); *узагальнення* (для формулювання висновків та пропозицій щодо удосконалення інституту стадій вчинення злочину в кримінальному законодавстві України – усі розділи).

Нормативну основу дослідження становлять Конституція України, Кримінальний кодекс України, Кримінальний кодекс Республіки Польща, а також чинне кримінальне законодавство окремих європейських держав.

Науково-теоретичною основою дослідження є праці українських та польських учених у галузі кримінального, кримінального процесуального права та кримінології.

Емпірична база дослідження представлена матеріалами судової практики стосовно готування до злочину та замаху на злочин, що містяться в Єдиному державному реєстрі судових рішень України (загалом проаналізовано 200 судових рішень). Охоплено також судову практику Республіки Польща

щодо розгляду кримінальних проваджень, що стосуються готування до злочину, замаху на злочин та непридатного замаху на злочин.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним науковим порівняльно-правовим дослідженням стадій вчинення злочину за законодавством України та Республіки Польща, в якому сформульовано низку положень, висновків та пропозицій, які мають значення для науки кримінального права, правозастосовної практики й удосконалення законодавства. Зокрема:

вперше:

– у межах порівняльно-правового аспекту визначено критерії, на основі яких належить визначати злочини, за готування до яких має бути встановлена кримінальна відповідальність. Такими критеріями слід визнавати: об'єкт посягання, наближеність у діяннях до безпосереднього вчинення злочину, характер та ступінь суспільної небезпеки підготовчих діянь, наявність можливості відрізнити суспільно небезпечні діяння, що утворюють готування, від звичайних дій у повсякденному житті, визначення злочинів, які за описом диспозиції вже є готуванням до злочину (злочинів) в Особливій частині КК України;

– запропоновано визначити перелік тяжких та особливо тяжких злочинів, за готування до яких доцільно передбачати кримінальну відповідальність (ст.ст. 112, 113, 115, 146-1, 147, 149, 201, 201-1, 261, 262, 294, 305, 308, 348, 348-1, 349, 349-1, 379, 400, 410, 439, 441, 442, 443, 444, 446 Особливої частини КК України). До переліку належать посягання на життя, волю людини, окремі злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, злочини, готування до яких найчастіше зустрічається у правозастосуванні (контрабанда, окремі посягання на власність, заволодіння спеціальними предметами). Сформульовано нову редакцію ч. 2 ст. 14 Загальної частини КК України;

– зроблено висновок, що злочинні наслідки у вигляді загибелі однієї чи кількох осіб, інші тяжкі наслідки, за вчинення яких встановлено довічне позбавлення волі, не можуть настати при незакінченому посяганні, а тому такий вид покарання неспіврозмірний до вчиненого готування чи замаху на відповідні

об'єкти кримінально-правової охорони. Відтак обґрунтовано недоцільність призначати покарання у виді довічного позбавлення волі за незакінчені злочини, визначені в ч. 4 ст. 68 КК України, та будь-які інші незакінчені злочини;

удосконалено:

– наукові позиції на основі порівняльного дослідження про визначення змісту та обсягу поняття стадій вчинення злочину. Пропоновано під стадіями вчинення злочину розуміти форми посягання, що охоплюють намір, готування, замах та закінчений злочин, які відрізняються між собою ступенем суспільної небезпечності, реалізацією злочинного наміру, моментом припинення та особливостями кримінальної відповідальності;

– положення про недоцільність закріплювати у КК України відповідальність за непридатний замах. Задекларувавши поняття непридатного замаху у випадках посягання на непридатний предмет (об'єкт) або з використанням непридатних засобів, законодавець оминє увагою низку випадків вчинення посягань за наявності помилки винного в інших ознаках злочинного діяння (зокрема, помилки у способі вчинення злочину, суспільно небезпечних наслідках, розвитку причинового зв'язку, місці, часі тощо). Схвалено підхід, згідно з яким має відбуватися дослідження усіх обставин справи у кожному конкретному випадку, без встановлення законодавчих рамок, як запорука прийняття обґрунтованого й справедливого рішення суду;

– положення про безпідставність визначення стадії готування в окремих видах злочинів: тих, які через свою підвищену суспільну небезпечність вже утворюють спеціальні види готування; які передбачають дії, що є готуванням до інших видів злочинів, проте визначені як закінчені посягання; «деліктах створення небезпеки», які зазвичай характеризуються необережною формою вини та належать до злочинів середньої тяжкості; деяких злочинах, які передбачають дії, які неможливо відрізнити від побутових, нешкідливих дій; злочинах, в яких характерним є обстановка, а саме збіг певних подій, обставин, які мають кримінально-правове значення, і спланувати їх доволі складно;

– положення про те, що обов'язок суду зменшувати максимальний розмір найбільш суворого виду основного покарання за готування та замах на вчинення злочину не виправдано обмежує дискреційні повноваження суду призначити в окремих випадках покарання за замах на рівні зі закінченим злочином, перешкоджає реалізації принципу справедливості та індивідуалізації покарання. Рекомендовано змінити чч. 1, 2 та 3 ст. 68 КК України шляхом вказівки на можливість призначити, залежно від конкретних обставин справи, зменшені розміри найбільш суворого виду покарання за готування до злочину та замах на злочин. Відтак запропоновано нову редакцію чч. 1, 2 та 3 ст. 68 КК України;

дістало подальший розвиток:

– положення про доцільність виокремлювати в теорії кримінального права України стадію наміру вчинення злочину, хоч і не кримінально карану, проте таку, яка передує у часі стадії готування та замаху і є тим підґрунтям, яке обумовлює протиправність дій особи та реалізується в таких стадіях;

– позиції науковців щодо виокремлення стадій вчинення злочину у посяганнях, щодо яких є дискусії (злочинах із подвійною формою вини, триваючих, усічених, «одномоментних», «двоетапних», вчинених при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця, у стані сильного душевного хвилювання);

– наукові підходи про відсутність практичного значення у поділі замаху на закінчений та незакінчений у чч. 2 та 3 ст. 15 КК України, оскільки законодавець передбачає призначення покарання відповідно до ч. 3 ст. 68 КК України без вказівки на вид замаху. Підтримано позицію правників про виключення частин 2 та 3 ст. 15 КК України, що сприятиме однаковому застосуванню кримінального законодавства при здійсненні кваліфікації та формулюванні обвинувачення в кожній окремій справі щодо незакінченого злочину.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені у дисертації висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані у:

– науково-дослідній роботі – для подальшого розроблення теоретичних та прикладних проблем інституту стадій вчинення злочину;

– правотворчій діяльності – як сформовані пропозиції щодо змін і доповнень чинного законодавства з метою його подальшого вдосконалення;

– практичній діяльності – під час застосування кримінального законодавства для вирішення питань кваліфікації незакінченого злочину, звільнення від кримінальної відповідальності й призначення покарання за незакінчені посягання;

– навчальному процесі – під час викладання кримінального права, у процесі підготовки відповідних розділів підручників, навчальних посібників, методичних вказівок тощо.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження оприлюднено та обговорено на таких науково-практичних заходах: XVI регіональній науково-практичній конференції «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 8–9 лютого 2010 р.); XIX звітній науково-практичній конференції «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 7–8 лютого 2013 р.); VI Міжвузівській науково-практичній конференції студентів (курсантів), аспірантів та молодих учених «Протидія злочинності: теорія та практика» (м. Київ, 16 травня 2014 р.); звітній науковій конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні» (м. Львів, 17 жовтня 2014 р.); звітній науковій конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні» (м. Львів, 16 жовтня 2015 р.).

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено в 12 публікаціях, із яких шість – у фахових наукових виданнях України, одна – у науковому періодичному іноземному виданні (Республіка Польща), а також у тезах п'яти наукових доповідей.

Структура дисертації. Дисертація складається з анотації українською та англійською мовами; вступу; трьох розділів, поділених на вісім підрозділів; висновків; списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 205 сторінок, із яких 169 – основний текст, 19 – список використаних джерел (215 найменувань), три додатки розміщено на шести сторінках.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ
СТАДІЙ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ
ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ
ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

**1.1 Історія розвитку інституту стадій вчинення злочину
за кримінальним законодавством України та Республіки Польща**

Розвиток інституту стадій вчинення злочину відбувався неоднаково в сусідніх державах – Україні та Республіці Польща. Одним із чинників, який зумовлював різний хід розвитку кримінально-правової науки, – це геополітичне розташування цих держав. Другим чинником були різні джерела, на яких ґрунтувались нормативно правові акти, та основні пам'ятки права України та Польща. Витоки інституту стадій вчинення злочину у кримінальному законодавстві України сягають XIX–XX ст. Проте, аналізуючи нормативно-правові акти певних часових меж, які діяли на території України, можна зробити висновок, що перші згадки про стадії вчинення злочину були набагато раніше, хоча самого поняття сформульовано не було. Використовуючи історичний метод наукового пізнання, а також метод порівняльного дослідження, здійснимо невеликий екскурс щодо генези розвитку інституту стадій вчинення злочину за кримінальним законодавством України та Республіки Польща.

Однією з найдревніших пам'яток кримінального законодавства України, якій відомі нормативні приписи щодо інституту стадій вчинення злочину, належить вважати Руську Правду – збірник стародавнього руського права, укладений в Київській державі у XI–XII ст.ст. на основі звичаєвого права. Аналіз норм Руської Правди засвідчує, що у цьому збірнику містились положення, які можна тлумачити як окреслення стадій вчинення злочину, зокрема поділ злочину на закінчений та незакінчений. Відповідний закон

визначав злочин не як порушення закону чи князівської волі, а як образу, тобто заподіяння моральної чи матеріальної шкоди особі або групі осіб. Варта уваги ст. 15 Руської Правди: «Якщо вийняв меч, але не вдарив...» [155]. Ця стаття трактувалась по-різному. Одні дослідники в диспозиції статті вбачали замах на вчинення злочину. Інші розглядали як закінчений злочин (погроза, образа). Зокрема, історики М. Ф. Владимирський-Буданов, В. І. Сергеевич, А. Е. Пресняков та інші розглядали діяння в зазначеній статті як закінчений злочин (погроза). Вони вважали, що розглядаючи цю статтю, необхідно виходити з характеру Руської Правди загалом. Це пам'ятка раннього права, а тому, зважаючи на законодавчу техніку того часу, говорити про можливість виокремлення стадій вчинення злочину буде не обґрунтовано [210, с. 56].

Водночас видається, що у ст. 15 зазначеного закону сформульовано власне ознаки незакінченого посягання, а саме незакінченого замаху на вчинення злочину, про що й можуть свідчити інші статті відповідної пам'ятки кримінального права. Зокрема, ст. 20 Руської Правди: «Якщо вдарить мечем не на смерть...» [155], може свідчити про формулювання закінченого замаху на вчинення злочину. Отже, попри недосконалу законодавчу техніку формулювання вказаних діянь, таки можна стверджувати, що в Руській Правді вже був поділ злочину на закінчений та незакінчений. Відповідно, види та розміри покарань були різними: «Якщо вийняв меч, але не вдарив, то гривня кун. Коли будь-хто вдарить мечем (але не вб'є), платить 3 гривні продажі, а потерпілому – гривню. Якщо вдарить мечем не на смерть, то має заплатити 3 гривні продажі, а потерпілому – гривню за рану, як лікувальне. Коли ж уб'є на смерть, то платити віру». Отже, можна припустити, що закон того часу розмежував загалом закінчений злочин та замах на злочин, що мав вияв у формальному закріпленні злочинних діянь та у менш суворих покараннях за незавершені злочинні діяння.

Вибірково норми Руської Правди мали продовження в українському праві Гетьманської доби. У цей період на деяких територіях, що належали до України, діяв Проект кодексу (обширного збірника) – Права, за якими судиться

малоросійський народ 1743 року (далі – «Права»), який так і не було офіційно прийнято. Важливо зазначити, що джерелами цього нормативного акта є Литовський статут, німецьке право, звичаєве право, поточне гетьманське законодавство та російське право. На жаль, доля «Прав» склалася невдало. З одного боку, царська адміністрація Росії не поспішала з уведенням їх у дію. Численні узгодження тексту «Прав» затяглися з 1743 р. до 1756 р. З другого боку, й козацька старшина не наполягала на проведенні правової реформи. Значну частину старшини загалом влаштовував Литовський статут, який діяв на Україні. Ліквідація гетьманства в Україні і її автономії наприкінці XVIII ст. остаточно зняли питання про офіційне санкціонування «Прав» і введення їх у дію. Проте «Права» поширювалися в Україні у рукописах, за ними вивчали українське право, на них були окремі посилання у судовій практиці. [83, с. 7].

Досліджуючи інститут стадій вчинення злочину в цьому законодавчому акті, варто акцентувати на таких положеннях: розділ 20, артикул 1 «Про кару за гвалт загальний і про умисний напад з наміром вбити когось на смерть», пункт 3: «Якщо такий насильник нікого на смерть не уб'є, а тільки ранить з наміром вбити, то такого після доказування вини, смертю карати» [83, с. 349]. Відтак можна стверджувати, що «Права» розрізняли закінчений та незакінчений злочин, а зокрема – умисне вбивство. Водночас смертну кару призначали і за закінчене умисне вбивство, і за замах на вбивство. Однак уже в іншому артикулі простежується диференціація відповідальності залежно від ступеня здійснення злочинного наміру, а саме в артикулі 8, пункті 1: «Якщо слуга умисно свого господаря уб'є, то його жорстокою смертю карати, якщо ж не уб'є, а тільки поранить, то карати відсіченням голови, якщо вдарить або оголить зброєю, або ж яке-не будь знаряддя підніме, то такому руку відсікти або будь-яке інше публічне покарання призначити» [83, с. 354]. Ще одним свідченням того, що «Права», хоча і не визначали поняття стадій вчинення злочину, але закріплювали окремі суспільно небезпечні діяння, які можуть підпадати під ознаки стадій вчинення злочину, є артикул 18, пункт 3, в якому передбачено: якщо особу намагались отруїти, проте смерть не настала, а настав інший

наслідок – шкода здоров'ю, то такого винного смертю карати, якщо потерпілий не буде вимагати такої кари, то призначити покарання у виді відрубання руки [83, с. 361]. Отже, попри те, що у «Правах» ще не було визначено окремих норм про інститут стадій вчинення злочину, формулювання окремих диспозицій та диференціація відповідальності залежно від ступеня здійснення злочинного засвідчують існування положень про закінчений та незакінчений злочин.

Аналізуючи подальшу історію розвитку інституту стадій вчинення злочину, констатуємо, що перші згадки цього інституту були в законодавстві, що становило тогочасну систему українського права. Проте, який розвиток цей інститут мав би в подальшому, – невідомо, позаяк в першій половині XIX ст. відбувався процес становлення єдиної правової системи Російської імперії, зокрема й на території України, що означало крах автономії найважливіших інститутів українського права Гетьманщини та ліквідацію національної правової системи.

Далі певний інтерес становить «Собрание гражданских законов 1807 року» («Собрание молороссииских прав»), яке тоді діяло на території України. Зокрема, у § 170 та § 179 розділу 12 «Про недозволені діяння і про права та обов'язки, які з них виникають» було передбачено низку діянь, які мають різні наслідки, залежно від ступеня їх завершеності. Наприклад, якщо винний прийшов до церкви чи будинку священика і когось убив чи поранив, то мав бути покараний, а якщо лише вдарив, але не поранив, – сплатити штраф. Якщо прийшов до шляхетського дому і вчинив вбивство або тільки поранив, то винного смертю карати, якщо завдав іншої шкоди, то мав заплатити штраф. [167, с. 150]. У цьому законодавчому акті чітко простежується призначення покарання залежно від моменту припинення злочинного діяння та фактично заподіяної шкоди, а отже, інститут стадій вчинення злочину поступово розвивався.

Свою історію розвитку мало кримінальне право Республіки Польща, зокрема й інститут стадій вчинення злочину. Формування польського права відбувалося внаслідок утворення польської держави. Об'єднання польських

земель головно було завершено в середині XIV ст. за правління короля Казимира Великого. Однією з важливих пам'яток права Королівства Польського XIV ст. були статuti Казимира Великого, поділені на окремі законодавчі акти – «великопольський» та «малопольський» статут, датовані 1437 роком. На початку XV ст. (близько 1420–1423 рр., точну дату не встановлено) ці статuti були об'єднані в єдиний кодифікований акт, який в історично-правовій літературі отримав назву «Повний звід статутів Казимира Великого».

У статутах Казимира Великого було чітко розмежовано діяння закінчене (тобто таке, яке спричинило наслідок) та незакінчене (замах). Наприклад, якщо хто-небудь витягне меча і раниць кого-небудь, має понести покарання у виді смертної кари; якщо нікого не раниць, – понесе покарання у виді грошової виплати. Проте, якщо витягне меч в присутності короля (чи губернатора), буде покараний як за закінчений злочин (із призначенням смертної кари) [20, с. 123]. У разі витягнення меча в присутності короля особа підлягає покаранню вже через те, що такі діяння власне мають високий ступінь суспільної небезпечності, а тому загрозу життю особи короля слід визначати як закінчене діяння. Відмежування замаху на злочин від злочину, доведеного до кінця, по суті, впливає з меншої відповідальності особи за недоконане діяння, аніж за доконане діяння, про що свідчить призначуване покарання, передбачене статутами Казимира Великого.

Територія Польщі, як і України, у різні часи була окупована різними державами. Скажімо, впродовж 1795–1797 рр. територія Польщі була поділена між Австрією, Пруссією та Росією. Територія України – між Росією та Австрією, зокрема Правобережна Україна відійшла до Росії, а Галичина – до Австрії. Під час окупації Австрією на території Польщі та України діяв «Загальний карний закон про правопорушення і покарання за них» цісаря Йосипа II (Кодекс Йосипа від 1787 р.). Невдовзі 1797 р. на території Західної Галичини запроваджено проект «Книги карних законів за поліцейські злочини і провини» (Кодекс цісаря Франца II), який був чинний на території всієї Австрії з 1803 року. Відтак законодавець Австрії на території Західної Галичини

проводив законодавчий експеримент, перевіряючи вплив розробленого законодавства для цілої монархії Габсбургів [62, с. 66]

Значущу роль в історії державотворення Польщі мав Віденський Конгрес 1815 р., після якого було утворено Королівство Польське. Згодом була розроблена перша кодифікація кримінального права під назвою «Каральний кодекс Королівства Польського» 1848 р. У кодексі, зокрема в статтях 8–12, чітко розрізняють стадії умисного злочину: 1) виявлений будь-яким способом намір вчинити злочин, 2) готування до вчинення злочину, 3) замах на злочин, 4) закінчений злочин. Під час окупації Росією 1848 р. цей кодекс було замінено на Кодекс основних та виправних покарань, який був адаптований до польських умов «Уложенням про покарання кримінальні та виправні» 1845 р.

Створення такого нормативного акта було обумовлене систематизацією права з метою зібрати всі закони Російської імперії та уніфікувати російську правову систему. Норми кримінального права були зібрані в томі 15 Зводу законів. «Уложення про покарання кримінальні та виправні» 1845 р. увійшли до тому 15 Зводу законів Російської імперії в 1857 р., дія якого поширювалася і на українські землі. Судові органи в кримінальних справах мали посилатися винятково на норми «Уложення про покарання кримінальні та виправні». Цей нормативно-правовий акт визначав суспільно небезпечне діяння як злочин та проступок, чітко розмежовував стадії вчинення злочину. Зокрема, ст. 8 Уложення охоплювала види стадій вчинення злочину: виявлення умислу, готування до злочину, замах на злочин та закінчений злочин. Законодавець того часу визначав чотири види стадій вчинення злочину. Скажімо, виявлення умислу визначалося як вираження на словах, або письмово, або іншим яким-небудь діянням наміру вчинити злочин, що є ознакою умислу (ст. 9). До таких ознак належать погрози та пропозиція зробити яке-небудь зло. Своєю чергою, готування до вчинення злочину – це підшукування або придбання засобів для вчинення злочину (ст. 10); замахом на злочин визнається будь-яке діяння, яким починається або продовжується здійснення злочинного наміру (ст. 11); злочин є закінченим лише тоді, коли настало задумане винним, або інше від його дій

зло (ст. 12) [210, с. 175]. Офіційно виникнення стадій вчинення злочину можна пов'язувати з цим нормативно-правовим документом, оскільки в ньому вперше закріплені види стадій вчинення злочину. Згодом «Уложення про покарання кримінальні та виправні» було затверджене у двох редакціях 1866 та 1885 рр., проте інститут стадій вчинення злочину змін не зазнав.

Формування кримінального законодавства, зокрема інституту стадій вчинення злочину, обох держав залежало від впливу законодавства на той час панівних держав та їх джерел права. Власне вагомий вплив на розвиток кримінального права Республіки Польща мав Кримінальний кодекс Пруссії, прийнятий 1851 р., що містив загальну частину з визначенням підстав кримінальної відповідальності. Також було передбачено поділ правопорушень на три частини: злочини, дрібні правопорушення і порушення залежно від покарання, передбаченого законом. Важливою в кодексі була норма, яка мала вплив на майбутню кодифікацію, зокрема й і польську, – норма про зрівняння відповідальності за замах на злочин із відповідальністю за закінчений злочин. Кодекс Пруссії у 1851 р. замінили в результаті політичних перетворень, а саме переможної війни з Францією, Кримінальним кодексом німецького Рейху 1871 р. [62, с. 67]. Слушно буде зазначити, що на основі пруського та французького кодексів був укладений Карний кодекс Александру Іоана Кузи 1864 р. – перший кримінальний кодекс об'єднаних земель Молдавії та Валахії. Кодекс містив безліч прогресивних для того часу норм, що свідчить про намагання його авторів орієнтувати тогочасне суспільство на нову систему цінностей, та проіснував до 1936 р. Так, Титул III містив положення про замах на злочин, які були відмінні від положень про замах у пруському кодексі. Відповідно, замах на злочин – це будь-який початок вчинення злочину, який припинений із причин, що зовсім не залежали від волі його виконавця, та карається покаранням на ступінь нижче, ніж він заслуговував у разі вчинення злочину (ст. 38). Злочин вчинений, але не закінчений, буде каратися мінімальним покаранням, передбаченим за закінчений злочин [112, с.48]. Відтак очевидно, що на той час у кримінальному праві різних країн існувало дві

протилежні позиції щодо призначення покарання за замах на злочин. Одна стосувалася зрівняння відповідальності і за закінчений злочин, і за замах на злочин. Інша – призначення меншого за розміром покарання за замах на злочин відповідно до закінченого злочину. Тенденцію до зменшення розміру покарання за незакінчений злочин можна простежити у Статуті про покарання, які застосовуються мировими судьями, затвердженому 1864 р., який діяв на території України. Поява цього статуту була обумовлена двома чинниками. Перший полягав у тому, що «Уложення про покарання кримінальні та виправні» визначало злочин та проступок, проте чіткого розмежування між ними не проводилось, а отже, не було й розмежування між кримінальною й адміністративною відповідальністю. Інша причина крилася в низькому рівні розкриття малозначних (незначних) злочинів та проступків, повільному розгляді у суді справ щодо незначних злочинів та проступків. Це, своєю чергою, вимагало створення мирового суду, який би розглядав справи щодо малозначних (незначних) злочинів та проступків. Статут про покарання був своєрідним актом, який об'єднав статті, в яких зазначались незначні злочини та проступки. Мирові суди розглядали малозначні злочини, проступки, а також незакінчені злочини: виявлення наміру, готування до злочину, замах на злочин, відмову від доведення злочину до кінця. Так, згідно зі Статутом, покаранню не підлягає особа, яка за власною волею не вчинила замаху на проступок (ст. 17) [210, с. 397]; за замах на крадіжку, яка не була доведена до кінця з причин, що не залежали від волі винного, винний підлягає покаранню, яке передбачене за крадіжку як закінчений злочин. Проте мировому судді надано право зменшити таке покарання удвічі, зважаючи на небезпечність замаху (ст. 172) [210, с. 417].

У Статуті вже простежується спроба розмежувати караність проступків, закінчених та незакінчених злочинів, що свідчить про подальший розвиток стадій вчинення злочину. Як позитивний аспект варто виокремити наявність дискреційного повноваження суду зменшувати покарання залежно від небезпечності замаху.

На зміну «Уложенню про покарання кримінальні та виправні» 1845 р. у 1903 р. приймається нове Кримінальне уложення. В дію вводяться окремі статті та глави: глава III «Про бунт проти верховної влади і про злочини проти священної особи імператора і членів імператорського дому», «Про державну зраду». В розділі п'ятому, а саме в пп. 49 та 50 Кримінального уложення, закріплені такі види стадій вчинення злочину, як замах та готування. Зокрема, у п. 49 Кримінального уложення зазначалося: розпочате злочинне діяння, вчинити яке бажав винний, проте не довів до кінця з причин, що не залежали від його волі, називається замахом. Винний підлягав покаранню за замах на тяжкі злочини, а також у чітко передбачених законом випадках. У п. 50 Кримінального уложення закріплено готування до злочину, зокрема лише такі його види, як придбання та пристосування засобів для вчинення умисного злочинного діяння. Готування до злочину було каране у випадках, передбачених законом, і лише тоді, коли воно було зупинено з причин, які не залежали від волі винного.

«Кримінальне уложення», на відміну від «Уложення про покарання кримінальні та виправні», виокремлює три стадії вчинення злочину: готування, замах та закінчений злочин. Ще однією особливістю цього інституту є те, що Кримінальне уложення передбачало караність готування та замаху на злочин у чітко передбачених законом випадках. Відповідно до п. 100 глави III, винний, який здійснює посягання на територіальну цілісність Росії чи на встановлений законом порядок правління або на порядок успадкування престолу, карається смертною карою. Такому ж виду покарання підлягає особа за вчинення замаху на цей злочин. Готування до вказаного злочину карається каторгою на строк не більше 10 років. Якщо винний готувався до злочину, передбаченого п. 99 Кримінального уложення (посягання на життя, здоров'я, свободу та недоторканність імператора), то призначалось покарання у виді смертної кари [182, с. 21].

«Кримінальне уложення» 1903 р. було введено 1915 р. і на території Польщі, після 1917 р. мало назву Кримінальний кодекс Таганцеві, який враховував

досягнення найновіших напрямів дослідження в галузі кримінального права та вирізнявся доброю законодавчою технікою. На початку ХХ ст. відбулася українська революція, яка можна сказати, започаткувала відновлення української державності. За 1917–1921 роки Україна пережила різні форми державності (УНР, Українська Держава, ЗУНР, Кубанська НР, Кримська НР), проте ця революція зазнала поразки, внаслідок чого українські території були розділені сусідніми державами: СРСР, Польською Республікою, Королівством Румунія та Чехословацькою Республікою. На російській території була створена УСРР, яка 1922 р. увійшла до складу Радянського Союзу. Західна частина України відійшла до Польщі, зокрема і Галичина, яка мала назву «Східна Малопольща».

Якщо для України спроба створення української держави не увінчалася успіхом, то для Польщі цей історичний період став наступним етапом відродження незалежної держави та створення для всієї території єдиного правопорядку. Відтак основним із завдань стало укладення кримінального кодексу. Спочатку розглядалась можливість прийняття єдиного імперіалістичного кодексу (думали про кодекс Таганцева), проте вирішили формувати цілковито новий польський кримінальний кодекс. Тому 1919 р. розпочала свою роботу Кодифікаційна комісія. Головну роль у створенні цього кодексу було відведено польським науковцям-криміналістам Юліушу Макаревич (голові секції Кодифікаційної комісії з підготовки кримінального матеріального права) та Вацлаву Маковскі (його заступнику). Варто зазначити, що Юліуш Макаревич у 1909–1912 рр. був деканом та заступником декана юридичного факультету Львівського університету, а впродовж 1923–1925 р. – ректором цього університету.

Кодекс набув чинності 1 вересня 1932 р. і став прикладом відмінної законодавчої техніки. Важливим у ньому було створення польської криміналістичної термінології, яку використовують і досі. Зокрема, ст.ст. 23–25 кодексу регламентували положення про замах на вчинення злочину. Власне у § 1 ст. 23 містилося поняття замаху на злочин: «кримінальній відповідальності за вчинення замаху підлягає той, хто в намірі вчинити злочин вчиняє діяння, спрямовані безпосередньо на реалізацію цього наміру, проте не доводить

запланованого злочину до кінця». Своєю чергою, у § 2 цієї ж статті наводилося поняття непридатного замаху на злочин та кримінальна відповідальність за нього: «замах вважатиметься таким і тоді, коли винний не усвідомлював, що закінчення цього злочину є неможливим через непридатність предмета, щодо якого вчиняється злочин, або використання непридатного засобу, який унеможливило заподіяння задуманого наслідку». А відповідно до § 3 ст. 23: «не підлягає кримінальній відповідальності за замах той, хто не усвідомлює неефективність вчинення свого діяння через забобони або невігластво» [34, с. 120].

У КК Республіки Польща 1932 р. визначення поняття замаху ґрунтується на засадах суб'єктивізму. Під поняттям «замах на злочин» розуміють будь-які діяння, в яких намір вчинення злочину визначається як беззаперечний, водночас не обов'язково, щоб це діяння було початком виконання самого злочину. Діяння, що утворюють замах, мають бути безпосередньо спрямовані на реалізацію задуманого злочину або з наміром досягти запланованої цілі. Наприклад, при крадіжці з проникненням в житло не буде замахом підшукування (набуття) знарядь, необхідних для зламу дверей, однак якщо прийти з ними під двері житла з наміром пограбування його, то це вже належить кваліфікувати як замах на злочин. Не буде замахом на умисне вбивство набуття зброї, але чатування на жертву зі зброєю з наміром застрілити, буде замахом на умисне вбивство. Для визначення замаху на злочин достатньо бодай одного діяння, спрямованого на реалізацію злочину. Загальна частина КК Республіки Польща 1932 р. не містить поняття «готування до злочину». Якщо в діяннях особи є ознаки готування до злочину, то така особа відповідає лише у разі, якщо такі підготовчі діяння передбачені в Особливій частині Кримінального кодексу як самостійний злочин (ст.ст. 96, 155, 179, 188, 218 КК Республіки Польща 1932 р.).

Дефініція замаху на злочин у ст. 23 КК Республіки Польща 1932 р. є подібною до дефініції замаху на злочин, передбаченої Австрійським Кримінальним Кодексом. І в першому, і в другому кодексі законодавець того часу передбачав вихід за визначені межі «початку виконання злочину», на відміну від німецького та російського кримінальних кодексів, в яких визначали

поняття замаху винятково як «початок виконання задуманого злочину». «Початок виконання злочину», відповідно до ст. 23 КК Республіки Польща 1932 р., – це не обов'язково початок виконання об'єктивної сторони злочину. Важливо встановити, щоб таке діяння було спрямоване на безпосередню реалізацію злочину з чітко вираженим наміром. Безпосередність таких діянь має оцінюватися зі суб'єктивної сторони, тобто впливати зі злої волі винного, а не з огляду на об'єктивний причиновий зв'язок між діянням та наслідком [26, с. 121]. Видається, що такий підхід визначення замаху на злочин був обумовлений відсутністю поняття готування до злочину в Загальній частині КК Республіки Польща 1932 р. Враховуючи те, що відповідальність за окремі підготовчі діяння як за самостійні злочини була передбачена в Особливій частині КК Республіки Польща 1932 р., то таке визначення замаху на злочин було цілком обґрунтованим. Кримінальний кодекс 1932 р. діяв до 1969 р.

Після того, як Україна увійшла до складу СРСР, становлення інституту стадій вчинення злочину відбувалося у рамках Кримінального кодексу УРСР 1922 р. та КК УРСР 1927 р. На цьому історичному етапі розвитку стадій вчинення злочину формувалися нові теоретичні підходи до визначення цього інституту. Кримінальні кодекси 1922 та 1927 років не тільки закріплювали види стадій вчинення злочину, а й передбачали караність за їх вчинення. Кримінальний кодекс УРСР 1922 р., окрім готування до злочину, розрізняв закінчений та незакінчений замах. А у ст.ст. 16–18 КК УРСР 1927 р. було окреслено види стадій вчинення злочину та караність таких діянь.

Під замахом на злочин, зокрема, визначали діяння, спрямоване на вчинення злочину, коли винний не довів свій намір до кінця, позаяк не виконав усіх дій, які вважав за необхідні для доведення злочину до кінця, а також і у разі, коли виконав всі необхідні дії, однак злочинний результат не настав через причини, які не залежали від його волі. Під поняттям «готування до злочину» розуміли підшукування, придбання, пристосування засобів та знарядь і створення умов для вчинення злочину [184]. Відповідно до КК УРСР 1927 р., особі, яка вчинила замах на злочин, призначали покарання, рівнозначне

покаранню, передбаченому у разі вчинення закінченого злочину. Зокрема, розмір такого покарання залежав від ступеня суспільної небезпечності винної особи. Водночас питання щодо визначення кримінальної відповідальності за готування до злочину, за цим кодексом, трактувалося не однозначно. Відповідно до ст. 18 КК УРСР 1927 р., за вчинення дій, які утворюють готування до злочину, особа не несла кримінальну відповідальність, проте, якщо в цих діях виражалась суспільна небезпечність винного, то щодо такої особи могли застосувати окремі види покарання, передбачені п. «ж» ст. 21 КК УРСР 1927 р. За такого підходу виникають певні застереження щодо низки питань: в яких діях, що утворюють готування до злочину, може виражатися суспільна небезпечність особи, і як це визначити на практиці; що слугуватиме критерієм, який розмежовуватиме підготовчі дії, що виражають суспільну небезпечність особи, та ті, які не виражають такої суспільної небезпечності; якою буде підстава кримінальної відповідальності особи, в діях якої виражається її суспільна небезпечність. Отже, констатуємо, що караність окремих діянь, за КК УРСР 1927 р., визначалась доволі неконкретизовано. Подальший генезис інституту стадій вчинення злочину мав вияв у Кримінальному кодексі УРСР 1960 р. Зокрема, його ст. 17 визначала готування до злочину та замах на злочин так: готування до злочину – це підшукування або пристосування засобів чи знарядь, або інше умисне створення умов для вчинення злочину; замах на злочин – умисна дія, безпосередньо спрямована на вчинення злочину, якщо при цьому злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від волі винного. Кримінальний кодекс УРСР 1960 р. не містив поняття закінченого злочину та не встановлював межі призначення покарання за незакінчений злочин. Проте в судовій практиці додержували позиції, що готування до злочину за ступенем суспільної небезпечності є менш тяжким, ніж замах на злочин, а замах на злочин, своєю чергою, є менш тяжким, ніж закінчений злочин.

Згодом 19 квітня 1969 р. в Польщі ухвалюють новий Кримінальний кодекс, який вступив у дію 1 січня 1970 р. і головно був спрямований на захист

комуністичного устрою й державної командно-адміністративної економіки та суспільної власності. У кодексі, зокрема у розділі II, передбачені форми вчинення злочину, а в ст.ст. 11–15 містяться положення про готування до злочину та замах на злочин. Поняття замаху на злочин, окреслене у §1 ст. 11 КК Республіки Польща 1969 р., є тотожним передбаченому у чинному КК Республіки Польща: «відповідальності за замах підлягає та особа, яка з наміром вчинити заборонене діяння скеровує свої дії безпосередньо на його виконання, яке, однак, не доводиться до кінця». Далі у §2 ст. 11 КК Республіки Польща 1969 р. визначено поняття непридатного замаху: «замах уважатиметься як такий і тоді, коли особа не припускає, що є ймовірність недоведення злочину до кінця, або за відсутності об'єкта, придатного для вчинення посягання, або із використанням засобів, які є непридатними для заподіяння задуманого наслідку» [186, с. 32]. Поняття готування до злочину, за КК Республіки Польща 1969 р., є більш широким порівняно з таким у чинному КК Республіки Польща. Так, згідно з §1 ст. 14 КК Республіки Польща 1969 р., «готування визнається наявним тоді, коли особа з метою вчинити злочин набуває або пристосовує засоби, збирає інформацію або складає план дій, або здійснює будь-яку іншу діяльність, спрямовану на створення умов для вчинення діяння, безпосередньо спрямованого на вчинення злочину, або входить у змову з іншою особою з метою вчинення злочину» [186, с. 33]. Загалом можна зробити висновок, що положення про стадії вчинення злочину чинного кримінального кодексу Республіки Польща та попереднього є однаковими, за винятком поняття «готування до злочину», зміни щодо якого є незначними.

Визначально на історію становлення держави Республіки Польща вплинула зміна устрою держави, а, відповідно, і зміна кримінального права та карної політики. Кримінальне право Республіки Польща зазнало нових реформ, що обумовило прийняття 6 червня 1997 р. нового Кримінального кодексу. Того ж дня було прийнято також Кримінально-процесуальний та Кримінально-виконавчий кодекси, які остаточно набули чинності 1 вересня 1998 р.

Отже, у Кримінальному кодексі 1997 р., зокрема у Главі II «Форми вчинення злочину» (ст.ст. 13–17), передбачено поняття готування до злочину,

замаху на злочин та непридатного замаху на злочин. Звісно, час до часу зміст кодексу зазнавав змін, проте основній частині надалі є чинним. Водночас поняття непридатного замаху, за КК Республіки Польща 1997 р., порівняно із КК 1969 р., було удосконалено. Так, у редакції § 2 ст. 11 КК Республіки Польща 1969 р. щодо непридатного замаху зазначалося: вчинення злочину не можливе, з огляду на відсутність предмета, на який було спрямоване суспільно небезпечне посягання для доведення злочину до кінця, або з огляду на вжиття засобу, властивості якого не можуть заподіяти бажаного наслідку. Тимчасом до КК Республіки Польща 1997 р. (§ 2 ст. 13) було внесено певні зміни: поняття «злочин» замінено на «заборонене діяння», а «доведення злочину» («dokonanie przestępstwa») – на «вчинення забороненого діяння» («popelnienie czynu zabronionego»). Ці поняття не є тотожними, оскільки доведення злочину є всеохоплюючою характеристикою поняття злочину, передбаченого Особливою частиною Кримінального кодексу, а термін «виконання забороненого діяння» можна вживати тоді, коли реалізується готування до злочину або ж замах на злочин. Далі замінено «використання засобу, через властивості якого не може бути заподіяно бажаного наслідку» на «використання засобу, непридатного для вчинення злочину». Відтак такі зміни чітко вказують на можливість вчинення непридатного замаху у формальних злочинах.

Знаковим для українського народу належить вважати 1991 р. – проголошення незалежності України. Розпочався новий етап формування законодавства, зокрема й кримінального. На зміну Кримінальному кодексу УРСР 1960 р. прийнято Кримінальний кодекс 2001 р, який детальніше нормативно закріпив положення щодо стадій вчинення злочину. Зокрема, у нині чинному КК України передбачено поняття закінченого злочину, визначено поділ замаху на злочин на закінчений та незакінчений, розширено перелік видів готування до злочину.

Отже, проаналізувавши зародження й розвиток інституту стадій вчинення злочину в Україні та Республіці Польща, можна зробити певні висновки.

Попри те, що виникнення цього інституту офіційно датовано XIX–XX ст., його формуватися розпочалося набагато раніше – початок XI–XII ст. Свідченням

цього є Руська Правда, Права, за якими судиться малоросійський народ 1743 року, Статути Казимира Великого 1420–1423 років. У рамках вивчення інституту стадій вчинення злочину як правового явища необхідно зважати на історичні події та спроби утворення державності України і Республіки Польща. Українці й поляки мали непростий шлях створення незалежних держав, території яких часто підпадали під окупацію інших держав. Тому на формування кримінального законодавства України і Республіки Польща та розвиток інституту стадій вчинення злочину завжди мали вплив різні джерела права залежно від історичних умов. Відтак варто виокремити нормативні акти, які діяли в один період на території етнічної України та Республіки Польща, а саме «Уложення про покарання кримінальні та виправні» 1845 року та Кримінальне уложення 1903 року. Стадії вчинення злочину вперше нормативно закріплені в «Уложенні про покарання кримінальні та виправні» 1845 року, якими були визнані: виявлення умислу, готування до злочину, замах на злочин та закінчений злочин. Натомість у Кримінальному уложенні 1903 року визначено такі стадії вчинення злочину, як готування до злочину та замах на злочин.

Законодавець упродовж різних часових періодів неоднаково визначав стадії злочину, зокрема закріплював усі види стадій вчинення злочину або визначав їх частково, нормативно визнаючи окремі з них, або ж навпаки розрізняв їх підвиди (скажімо, закінчений та незакінчений замах). Питання про призначення покарання за незакінчений злочин також не мало однозначного вирішення. Відтак винна особа могла понести покарання за замах на злочин, рівнозначне покаранню за закінчений злочин; особа, яка вчинила замах на злочин чи готування до злочину, підлягала кримінальній відповідальності лише у встановлених законом випадках; призначення покарання могло залежати не від виду стадій вчинення злочину, а від ступеня суспільної небезпечності винного; судова практика визначала призначення покарання, з огляду на те, що готування до злочину за ступенем суспільної небезпечності є менш тяжким,

аніж замах на злочин, а замах на злочин, своєю чергою, є менш тяжким, ніж закінчений злочин.

Нині у кримінальному законодавстві України та Республіки Польща історично склалися два різні підходи щодо призначення покарання за готування до злочину та замах на злочин. Відповідно до чинного українського кримінального законодавства, особі призначається покарання за замах на злочин нижче порівняно зі закінченим злочином. Натомість, відповідно до польського чинного законодавства, особі призначається покарання за замах у межах санкції, що й за закінчений злочин, проте суд може пом'якшити покарання за непридатний замах або відмовитись від його призначення. Призначення покарання за готування до злочину також має свої історичні передумови. У КК Республіки Польща 1932 р. поняття «готування» взагалі не визначали в Загальній частині кодексу, а самі діяння, що утворювали готування, були передбачені як самостійні злочини в Особливій частині КК Республіки Польща 1932 р. І хоча чинний КК Республіки Польща передбачає поняття готування до злочину в Загальній частині, особа так само підлягає кримінальній відповідальності за готування лише у випадках, коли про це зазначено в Особливій частині кримінального кодексу. Варто зазначити, що Республіка Польща мала набагато менше перешкод на шляху створення своєї державності, на відміну від України. Після 1991 р. Республіка Польща проголосила курс на інтеграцію в Європейське Співтовариство і вже 2004 р. стала членом Європейського Союзу.

Відтак Польська держава розвинула власну економіку, увідповіднила національне законодавство, зокрема й кримінальне, європейським стандартам. Україна ж тільки перебуває на цьому шляху. Упорядкування вітчизняного законодавства згідно з найвищими європейськими стандартами наближає нас до обраного курсу. Порівняльно-правове дослідження кримінального законодавства обох держав є визначальним та актуальним для подальшого його вдосконалення, а відтак і інституту стадій вчинення злочину.

1.2 Стан дослідження інституту стадій вчинення злочину в науці кримінального права України та Республіки Польща

Інститут стадій вчинення злочину в доктрині кримінального права України та Республіки Польща завжди посідав одне з вагомих місць серед інших інститутів кримінального права. Про це свідчить значна джерельна база юридичної літератури, присвяченої особливостям відповідальності за готування до злочину та замах на злочин. Зокрема, стадії вчинення злочину доволі широко у своїх наукових працях висвітлювали вчені радянського періоду: Н. В. Лясс, І. С. Тишкевич, Н. Ф. Кузнєцова, М. Д. Дурманов, А. А. Піонтковський, В. Д. Іванов, Т. В. Церетелі. Уже за незалежної України вагомий науковий внесок у розвиток інституту стадій вчинення злочину здійснили такі науковці, як В. П. Тихий, П. С. Матишевський, О. О. Дудоров, М. І. Мельник, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, В. К. Грищук, В. О. Навроцький тощо.

У доктрині кримінального права Республіки Польща проблематику стадій вчинення злочину у своїх наукових працях досліджували такі польські науковці-криміналісти, як: А. Цоль [61], Я. Маєвський [11], Я. Раглевський [44], К. Дашкевич [9], Е. Кунзе [30], А. Марек [2], М. Малечій [37], О. Сітарж [47] та ін.

Наукові здобутки фахівців у галузі кримінального права щодо відповідальності за незакінчений злочин представлені на рівні і дисертаційних, і монографічних досліджень, чималої кількості статей у періодичних виданнях. Зауважимо також, що особливості інституту стадій вчинення злочину розкрито чи не в кожному підручнику з кримінального права та науково-практичних коментарях до Кримінального кодексу і України, і Республіки Польща.

Зокрема, проблемам стадій вчинення злочину присвячено дисертаційні дослідження А. В. Шевчука [211], М. Д. Дякур [107], Т. М. Данилюка [98], Л. С. Щутяка [214].

Своєю чергою, стадії вчинення злочину розглянуто у монографіях Н. В. Маслак [136], В. М. Бурдіна [73], А. В. Горностаї [89], І. В. Красницького й Л. С. Щутяка [121].

Однак, попри вагомий внесок учених у розвиток інституту стадій вчинення злочину, окреслена тема досі є актуальною. Науковці продовжують розкривати дискусійні питання щодо особливостей кримінальної відповідальності та призначення покарання за готування до злочину та замаху на злочин. Тимчасом залишається ще багато невирішених питань. Зокрема, констатуємо, що нині в науці кримінального права України немає комплексного порівняльно-правового дослідження стадій вчинення злочину. А тому наші напрацювання у рамках задекларованої теми сприятимуть з'ясуванню недостатньо вивчених або взагалі невирішених у вітчизняному законодавстві аспектів, а також вдосконаленню чинного КК України.

До питань, які мають однозначне тлумачення у доктрині кримінального права України, варто віднести винятково умисну форму вини при вчиненні готування до злочину та замаху на злочин. Запеклих дискусій не виникає і щодо стадій вчинення злочину. Щоправда, у доктрині кримінального права Республіки Польща готування до злочину та замах на злочин в законодавстві позначається не як стадії, а як форми вчинення злочину. Тому в межах порівняльного аналізу належить визначитися із власним підходом до змісту й обсягу поняття стадій вчинення злочину, а також встановити доцільність виокремлення наміру як стадії вчинення злочину у кримінальному праві України.

У вітчизняній кримінально-правовій літературі стадії здебільшого розуміють як передбачені КК України суспільно небезпечні етапи вчинення злочину, які істотно різняться між собою ступенем реалізації злочинного наміру, тобто характером діяння (дії або бездіяльності) та моментом його закінчення (припинення), а відтак і ступенем тяжкості вчиненого особою діяння [124, с. 182]. А. В. Шевчук вважає, що стадії вчинення злочину – це сукупність етапів злочину, що мають самостійне юридичне значення, які він проходить ступнево в своєму розвитку по висхідній від моменту задуму або підготовчих дій до моменту реалізації злочинного наміру, до закінчення злочину з формальним складом або до моменту настання суспільно небезпечних наслідків, що вказані

у законі, для матеріальних складів [212, с. 7]. В. М. Бурдін вважає, що під стадіями вчинення злочину необхідно розуміти певні взаємопов'язані об'єктивні та суб'єктивні етапи, які проходить злочин у своєму розвитку, кожний з яких характеризується притаманним лише йому рівнем суспільної небезпеки та наближенням до реального заподіяння шкоди об'єктам кримінально-правової охорони [73, с. 37].

У польській кримінально-правовій літературі стадії вчинення злочину визначають як певні форми злочинного діяння, що зумовлюють розширення меж кримінальної відповідальності за вчинення закінченого злочину, передбаченого в відповідній статті Особливої частини Кримінального кодексу Республіки Польща [62, с. 221]. Польський учений Я. Гізек зазначає, що стадії вчинення злочину в кримінальному праві Республіки Польща традиційно пов'язують із так званою теорією розвитку злочину, відповідно до якої визначають такі передбачені законодавцем етапи: готування до злочину, замах на злочин, закінчений злочин. Стадії вчинення злочину – це підстави розмежування кримінальної відповідальності відповідно до порушеного права, визначеного в статті Особливої частини КК Республіки Польща [14, с. 41].

У теорії кримінального права України дискусійним є питанням про доцільність розмежування поняття стадій вчинення злочину як етапів конкретного злочинного діяння та поняття незакінченого злочину (готування та замаху). Неоднаково вирішуються в доктрині кримінального права України і питання про те, чи містить стадія готування та замаху усі елементи складу злочину. Зокрема, деякі науковці стверджують, що діяння, які становлять готування до злочину та замах на злочин, не наділені усіма ознаками складу злочину. Інші, опираючись на ч. 1 ст. 2 КК України про те, що підставою кримінальної відповідальності є вчинення суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, обґрунтовують наявність спеціального складу і для готування, і для замаху на вчинення злочину. У межах цієї дисертації варто також з'ясувати позицію польських правників щодо того, чи наділені усіма об'єктивними та суб'єктивними ознаками злочину стадії готування та замаху.

Неоднозначно у теорії кримінального права України розглядається питання, чи можна визнавати виявлення наміру вчинити злочин початковою стадією у розвитку злочинного діяння. Зокрема, І. С. Тишкевич заперечує виявлення наміру як стадія вчинення злочину, зазначаючи, що суб'єкт ще не почав здійснювати злочинний намір [177, с. 30]. Натомість А. А. Піонтковський вбачає виявлення умислу як одну зі стадій розвитку умисного злочинного діяння, а в деяких випадках, на думку вченого, виявлення умислу може утворювати самостійний склад злочину (як приклад, погроза, яка є кримінально караною) [150, с. 503].

В. К. Грищук пропонує віднести виявлення наміру до стадій вчинення злочину, проте вказує на безкарний характер цієї стадії [93, с. 308]. Н. В. Маслак стверджує, що певні види готування можуть за об'єктивними ознаками збігатися з виявленням наміру, тому як критерій пропонує розмежовувати готування до злочину та виявлення наміру, наявність обов'язкової мети готування, яка не властива виявленню наміру на вчинення злочину [139, с. 11]. З уваги на окремі склади злочинів, в яких диспозиція передбачає пропозицію вчинити злочин (скажімо, пропозиція неправомірної вигоди), питання про визнання виявлення наміру вчинити злочин стадією вчинення злочину набуває актуальності.

Інше спірне питання у доктрині кримінального права України стосується переліку видів готування до злочину. Зокрема, є пропозиції деяких науковців розширити його, враховуючи те, що існуючий перелік не є вичерпним, або ж змінити підходи до класифікації готування до злочину. Так, А. В. Шевчук пропонує виокремити такі види готування, як планування злочину, мотивація, вибір об'єкта та мети [211, с. 34]. Н. В. Маслак подає класифікацію видів готування до злочину за ступенем суспільної небезпечності: готування до злочинів невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжких та особливо тяжких злочинів [135, с. 145].

У вітчизняній кримінально-правовій літературі дискутують також щодо структурного розміщення положень про готування до вчинення злочину. Деякі

правники пропонують передбачати відповідальність за готування в конкретних випадках шляхом конструювання окремої санкції [73, с. 192]. Зауважимо, що, за КК Республіки Польща, особа підлягає кримінальній відповідальності за готування до злочину лише у разі, що таке готування передбачене окремою статтею чи частиною статті Особливої частини Кримінального Кодексу. Відтак за доцільне буде вивчення особливостей встановлення відповідальності за готування до вчинення злочину, за польським законодавством, для ймовірного перейняття позитивного зарубіжного досвіду.

У науці кримінального права України простежуються також різні позиції щодо доцільності кримінальної відповідальності за готування до злочинів невеликої та середньої тяжкості [136, с. 139]. Вже неодноразово лунали пропозиції про встановлення відповідальності за готування до найбільш тяжких злочинів, однак перелік відповідних посягань у доктрині кримінального права України ще не визначений. Відтак у межах нашої дисертації таке завдання постає як одне з пріоритетних.

Своєю чергою, в теорії кримінального права Республіки Польща певна неоднозначність є щодо тлумачення такого виду готування до вчинення злочину, як «змова на вчинення злочину». Цей вид готування поєднує норми про стадії вчинення злочину та співучасть у злочині. В науці кримінального права України загальновідомим є положення, що невдалу змову про вчинення злочину (невдале підбурювання чи невдале пособництво) належить кваліфікувати як готування до злочину. А. В. Шевчук відтак зазначає, що підбурювання і пособництво мають багато спільних рис із готуванням до злочину [211, с. 41]. Н. В. Маслак розглядає невдале підбурювання та невдале пособництво як діяння, що не містять складу окремого злочину, а тому їх треба віднести до видів готування до злочину. [135, с. 146]. Натомість польські науковці А. Цоль, А. Васек, А. Кардаш стверджують, що змова на вчинення злочину як вид готування до злочину не може мати ознак підбурювання та пособництва і визначають підбурювання та пособництво як окремий закінчений склад злочину [62, с. 273].

З цього приводу в науці кримінального права Республіки Польща порушується питання щодо можливості вчинення замаху на пособництво у злочині. Замах на вчинення злочину (форма стадійна) і пособництво у злочині (форма співучасті) – це форми злочину, які зумовлюють розширення меж кримінальної відповідальності, а відтак, чи допустимим буде накладення однієї форми на іншу, і чи це не є подвійним розширенням меж кримінальної відповідальності [24, с. 208].

У науці кримінального права України тривають дискусії щодо доцільності виокремлення у КК України закінченого та незакінченого замаху на вчинення злочину. Зокрема, В. М. Бурдін вказує на незавершений характер такого поділу, оскільки незрозумілим залишається його кримінально-правове значення, в тому числі і для призначення покарання. [71, с. 77]. І. В. Красницький та Л. С. Щутяк пропонують відмовитися від деталізації видів замаху, а при призначенні покарання враховувати лише «причини, внаслідок яких злочин не було доведено до кінця» [121, с. 81.]. Принагідно зазначимо, що в кримінальному законодавстві Республіки Польща поділу замаху на закінчений та незакінчений немає. Такий поділ ймовірний лише у рамках вирішення питання про наявність добровільної відмови. На думку Ю. Макаревіч, такий поділ замаху не є важливим, позаяк наявний умисел вчинити злочин, а тому не має значення, чи близько і на скільки близько винний є до його реалізації. Відтак вважається, що визначення поняття закінченого замаху є недоцільним.

Далі в науці кримінального права Республіки Польща варто розглянути особливості встановлення відповідальності за непридатний замах. Поняття непридатного замаху передбачено у КК Республіки Польща. Відповідно до § 2 ст. 13 Кодексу, замах на злочин визнається і тоді, коли винний не усвідомлює, що доведення злочину до кінця є неможливим, з огляду на відсутність предмета, придатного для вчинення злочину, чи використання засобів, непридатних для вчинення злочину. Польські науковці по-різному визначають підстави караності непридатного замаху. Одні вказують на відсутність об'єктивної загрози, а відтак і суспільної небезпечності непридатного замаху. Особа, яка вчиняє непридатний

замах, об'єктивно не зможе довести злочинне діяння до кінця, а тому і не створює загрози для об'єктів кримінально-правової охорони. Проте засади караності непридатного замаху передусім визначаються ознаками суб'єктивної сторони, а саме наявністю умислу та злої волі винного на вчинення конкретного злочину у зв'язку з допущеною помилкою щодо визначеного непридатного предмета чи використання непридатних засобів [14, с. 49]. Караність непридатного замаху є в певному сенсі винятком зі загальних правил кримінальної відповідальності, де підставою є лише суспільно небезпечне діяння винного. Інші вчені вважають, що непридатний захват є суспільно небезпечним діянням, що відповідає певній нормі Особливої частини КК. Тому покарання, яке передбачене за конкретний закінчений злочин, стосується також і призначення покарання за непридатний захват [27, с. 70].

Допущена помилка винного при вчиненні суспільно небезпечного діяння є однією з визначальних ознак непридатного замаху, передбаченого КК Республіки Польща. Проте не лише помилка є тим визначальним критерієм. Сюди варто віднести ступінь суспільної небезпеки конкретного діяння, який залежить від об'єкта посягання, ступінь некомпетентності винного та характер помилки при вчиненні суспільно небезпечного діяння. Видається, що законодавець в Республіці Польща зважав саме на ці критерії під час криміналізації непридатного замаху. Відтак у рамках цієї дисертації належить з'ясувати, чи доцільне законодавче визначення непридатного замаху та окремої відповідальності за його вчинення у КК України.

Зауважимо, що в доктрині кримінального права України немає також єдиної позиції щодо правового регулювання непридатного замаху на злочин. Правова природа непридатного замаху на злочин потребує більш детального вивчення задля вирішення проблемних ситуацій під час правозастосування. Це стосується визначення видів непридатного замаху, правових підстав кримінальної відповідальності та призначення покарання за цей вид замаху.

У межах дисертації необхідно також з'ясувати момент закінчення та допустимості готування та замаху в деяких видах злочинів, зокрема

у злочинах з подвійною формою вини, триваючих злочинах, ускладнених одиничних злочинах тощо. Доречним водночас є визначення моменту закінчення і можливості замаху та готування в «одномоментних», «двоетапних» злочинах, які виокремлюють у доктрині кримінального права Республіки Польща. Немає також однастайності у правників обох держав щодо ймовірності стадії готування та замаху у так званих «деліктах створення небезпеки».

В українській кримінально-правовій літературі потребує вирішення і питання про наявність стадій вчинення злочину, вчиненого при перевищенні меж необхідної оборони або в стані сильного душевного хвилювання. Більшість українських науковців заперечують наявність замаху на злочини при перевищенні меж необхідної оборони. Так, В. О. Навроцький не допускає можливості замаху при перевищенні меж необхідної оборони у зв'язку з особливостями конструкції кримінально-правових норм ст. 118 та 124 КК України [143]. І. В. Красницький та Л. С. Щутяк, поділяючи цю позицію, посилаються на особливості регламентації відповідальності за «перевищення» у чинному КК України [121, с. 145].

Тимчасом В. М. Бурдін вважає, що замах на злочин, вчинений при перевищенні меж необхідної оборони, теоретично є можливим. Однак замах на злочин, передбачений у ст.ст. 118, 124 КК України, виключає реальне настання наслідків у виді смерті або тяжкого тілесного ушкодження з урахуванням положень ч. 3 ст. 36 та ч. 2 ст. 38 КК України, а тому формально немає підстав для притягнення особи до кримінальної відповідальності за такий замах [73, с. 235].

Питання можливості замаху на злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання, в науці кримінального права України також тлумачать неоднозначно. В. О. Навроцький заперечує факт замаху на злочин, вчинений в стані сильного душевного хвилювання, вважаючи, що особа в такому стані діє не цілеспрямовано, не може точно передбачити наслідки і не бажає якихось наслідків. Тому такі злочини вчиняються з непрямым умислом [143, с. 127]. Натомість О. В. Авраменко допускає ймовірність замаху на злочини, вчинені

в стані сильного душевного хвилювання, позаяк відповідно до конструкції складів злочинів, передбачених ст.ст. 116 та 123 КК України, та змісту їх диспозицій у законі немає жодних обмежень щодо видів умислу [63, с. 223].

Варто також акцентувати на питанні призначення покарання за незакінчений злочин. Фахівці у галузі кримінального права досі не дійшли згоди щодо того, чи обґрунтованими є положення чч. 2 та 3 ст. 68 КК України про зменшення розміру найбільш суворого виду покарання за вчинення готування та замаху. Ситуація ускладнюється ще й додатковими роз'ясненнями у ч. 4 ст. 68 КК України, згідно з якою за незакінчені злочини проти основ національної безпеки та окремі злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку застосовується покарання у виді довічного позбавлення волі. Відтак постає питання щодо обґрунтованості призначення цього найбільш суворого виду покарання не тільки за вказані у статті незакінчені злочини, а й за будь-які інші незакінчені посягання. Зокрема, з'ясування цих питань будуть більш оптимальними і практичними, якщо враховувати позитивний досвід кримінального законодавства Республіки Польща.

Отже, інститут стадій вчинення злочину є одним із визначальних інститутів кримінального права України та Республіки Польща, що досі вирізняється актуальністю та продовжує свій розвиток. Вивчення окреслених питань про готування до злочину та замах на злочин у порівняльно-правовій площині на основі судової практики, наукових положень кримінального права та кримінального законодавства України та Республіки Польща дає поступ до формування нового бачення вітчизняного кримінального законодавства про стадії вчинення злочину, відповідальність за незакінчений злочин, а також з'ясування дискусійних питань. Саме таким науковим пошукам присвячені наступні підрозділи дисертації.

1.3 Поняття стадій вчинення злочину за кримінальним правом України та Республіки Польща

Поняття – це така форма мислення, яка віддзеркалює предмет у його суттєвих ознаках. Будь-яке поняття має обсяг та зміст. Зміст поняття становлять ознаки, які відтворюють якість предмета і відрізняють його від інших схожих предметів. Обсяг поняття – сукупність предметів або явищ, мислимих у понятті [109, с. 29]. Власне, беручи за підґрунтя такі логічні постулати, доцільно розкрити поняття стадій вчинення злочину. Це, зокрема, необхідно з огляду на те, що у кримінальних кодексах України та Республіки Польща поняття стадій вчинення злочину не сформульоване, а його зміст розкриває лише наука кримінального права обох держав.

Перш ніж безпосередньо перейти до визначення цього поняття, доцільно навести різні підходи до тлумачення стадій вчинення злочину у доктрині кримінального права України та Республіки Польща. Українські й польські науковці, досліджуючи інститут стадій вчинення злочину, формулюють різноманітні трактування й розуміння поняття стадій вчинення злочину. Відтак постає низка питань: що розуміють під поняттям стадії злочину; чи йдеться про певні етапи, які позначають всі стадії злочину, чи лише про особливості кримінальної відповідальності за готування до злочину та замах на злочин.

За одним із визначень вчення кримінального права України, стадії вчинення злочину – це передбачені кримінальним законом етапи готування та безпосереднього вчинення умисного злочину, які різняться між собою за характером діянь, моментом їх припинення, обсягом реалізації умислу та ступенем суспільної небезпечності [123, с. 242]. В. П. Тихий зазначає, що стадії вчинення злочину є видами цілеспрямованої діяльності, етапами реалізації злочинного наміру і тому можуть бути тільки у злочинах, вчинених із прямим умислом [174, с. 172]. На думку В. К. Грищука, стадії злочину – це етапи виникнення і реалізації умислу суб'єкта складу злочину [93, с. 307]. Очевидно, що наведені визначення поняття стадій вчинення злочину не можна визнати

цілковито вдалими, позаяк всі автори наголошують саме на умисному характері злочинних дій. Водночас, за кримінальним законодавством України, стадії вчинення злочину – це загальне поняття, яке охоплює також закінчений злочин, який може бути і умисний, і необережний.

Однак є й більш доречні визначення стадій вчинення злочину. Так, під стадіями вчинення злочину А. В. Шевчук розуміє сукупність етапів злочину, що мають самостійне юридичне значення, які він проходить ступенево у своєму розвитку по висхідній – від моменту задуму або підготовчих дій до моменту реалізації злочинного наміру, до закінчення злочину з формальним складом або до моменту настання суспільно небезпечних наслідків, що вказані у законі, для матеріальних складів [212, с. 7]. На думку В. М. Бурдіна, стадіями вчинення злочину є певні взаємопов'язані об'єктивні та суб'єктивні етапи, які проходить злочин у своєму розвитку, кожний із яких характеризується притаманним лише йому рівнем суспільної небезпеки та наближенням до реального заподіяння шкоди об'єктам кримінально-правової охорони [73, с. 37]. Стадії вчинення злочину – це передбачені кримінальним законом етапи готування та безпосереднього вчинення умисного злочину, які різняться між собою за характером дій, моментом їх припинення, обсягом реалізації умислу та ступенем суспільної небезпечності [123,с.242].

У доктрині кримінального права Республіки Польща у рамках визначення готування до злочину та замаху на злочин не використовують поняття стадій вчинення злочину, позаяк у КК Республіки Польща для позначення відповідних понять використовують слово «форми» вчинення злочину, яке також охоплює пособництво та підбурювання. З огляду на це, можна навести декілька визначень саме замаху та готування, якими послуговуються у кримінально-правовій науці Республіки Польща. Зокрема, домінуючим є підхід, відповідно до якого стадії вчинення злочину (замах на злочин, готування до злочину) є тими формами злочинного діяння, що зумовлюють розширення меж кримінальної відповідальності за вчинення закінченого злочину, передбаченого у відповідній статті Особливої частини Кримінального кодексу Республіки Польща [62, с. 221].

Так, Д. Кавка зазначає, що кожна форма вчинення злочину (готування чи замаху) безпосередньо спрямована на вчинення закінченого злочину, який передбачений Особливою частиною КК Республіки Польща. Проте інститут форм замаху та готування, що передбачений у Загальній частині, поряд із кримінальною відповідальністю за вчинення закінченого злочину, розширює межі кримінальної відповідальності та передбачає караність за вчинення таких форм, як готування та замах.

Аналогічну позицію має Е. Бласкі, акцентуючи, що готування до злочину та замах на злочин є тими формами (етапами), які передують вчиненню злочину [43, с.130]. А. Цоль вважає, що форми готування та замаху завжди впливають із опису закінченого злочину, що передбачений Особливою частиною КК Республіки Польща. Не існує замаху на вчинення злочину як самостійної підстави кримінальної відповідальності. Тому формула кваліфікації за замах на злочин є складеною і ґрунтується на статтях Загальної та Особливої частини КК Республіки Польща. Так само і готування до злочину є завжди готуванням до конкретного злочину, передбаченого Особливою частиною КК Республіки Польща. [62, с. 221]. Я. Гізек вказує на теорію розвитку злочину, сформовану наукою кримінального права, яка ґрунтується на розмежуванні кримінальної відповідальності за такі форми вчинення злочину, як готування та замах, що передують вчиненню закінченого злочину [14, с. 41].

Аналізуючи наведені визначення понять стадій вчинення злочину в науці кримінального права Республіки Польща та України, можна зробити висновок, що, незалежно від позицій авторів щодо розуміння цього поняття, спільні ознаки притаманні кожному із визначень: 1) готування до злочину та замах на злочин не можуть розглядатися ізольовано від закінченого злочину, який передбачений особливими частинами кримінальних кодексів обох держав; 2) стадії вчинення злочину – це певні етапи розвитку злочинного діяння в часі; 3) стадії вчинення злочину мають різну кримінальну відповідальність та особливості призначення покарання.

Термін «стадії вчинення злочину» доволі часто використовується в двоякому значенні: 1) для визначення тих етапів, які проходить закінчений злочин

і 2) для визначення особливостей кримінальної відповідальності за злочинне діяння залежно від етапу, на якому було припинено вчинення злочину. Якщо злочин є закінченим, то характер дій щодо готування і вчинення злочину, за загальним правилом, не має істотного значення для відповідальності та кваліфікації закінченого злочину за умови, що ці діяння не містять складу іншого злочину.

Юридичне поняття стадій вчинення злочину передбачає розмежування закінченої злочинної діяльності і злочинної діяльності, яка переривається на одному з етапів готування та замаху на вчинення злочину. Та обставина, що діяння, спрямоване на доведення злочину до кінця, завершується невдачею, утворює специфічні особливості в характері і ступені суспільної небезпечності діяння, а відтак і особливості у відповідальності за ці діяння порівняно із закінченим злочином такого ж виду.

Тому, коли йдеться про стадії вчинення злочину, то мається на увазі сам процес розвитку конкретного злочину – від готування до закінченого злочину. Тому у рамках власного визначення поняття стадії вчинення злочину найбільш слушними видаються положення про те, що розглядаючи стадії як кримінально-правові категорії, визначаємо різні форми здійснення конкретного злочинного діяння, які відрізняються одна від одної залежно від моменту, коли злочинна діяльність була зупинена. Стадії, які передують закінченому злочину, тобто готування та замах, характеризуються умисними діяннями щодо готування або вчинення злочину і фактом недоведення цього злочину до кінця [102, с. 12]. Тому для позначення стадій вчинення злочину цілком прийнятним є використання поняття «форми здійснення злочинного діяння». Отже, такі стадії вчинення злочину, як готування та замах, належить розглядати як окремий момент припинення злочинної діяльності, яка однак є перерваною з причин, що не залежать від волі винної особи. Готування та замах на злочин – це не лише етапи розвитку злочинної діяльності, а окремі злочинні діяння, які містять, хоча й незакінчений, проте склад злочину, до якого суб'єкт готувався чи вчиняв замах. Ці етапи характеризуються об'єктивними й суб'єктивними ознаками, встановлення яких необхідне для притягнення винної особи

до кримінальної відповідальності за незакінчену злочинну діяльність. Зі суб'єктивної сторони, поняття стадії вчинення злочину пов'язується насамперед зі ступенем реалізації злочинного наміру. З об'єктивної сторони – стадія вчинення злочину виражає співвідношення фактично вчиненого діяння з передбаченою кримінальним законом специфічною конструкцією складу того злочину, який мала намір вчинити особа (за правило, з елементами його об'єктивної сторони).

У доктрині кримінального права України із визначенням поняття стадій вчинення злочину водночас дискутують про те, що не можна ототожнювати поняття стадій конкретної злочинної поведінки і самостійних кримінально-караних діянь – готування та замаху. Тому необхідно конкретизувати такі поняття, як «стадії вчинення злочину», «незакінчений злочин» та співвідношення між ними.

Н. Ф. Кузнецова висловлює позицію про необхідність розмежовувати стадії розвитку злочинної діяльності – вчинення підготовчих діянь і виконання злочину та види незакінченого злочину: готування до злочину та замах на злочин [134, с. 41]. А. П. Козлов, підтримуючи Н. Ф. Кузнецову, зазначає, що розмежування стадій вчинення злочину та незакінченої злочинної діяльності – безсумнівний факт в теорії кримінального права [114, с. 20]. А. В. Шевчук, визначаючи перші дві стадії вчинення злочину (готування та замах), акцентує, що в теорії кримінального права прийнято об'єднувати ці стадії поняттям «попередня або незакінчена злочинна діяльність», оскільки вони трапляються до закінчення злочину, тобто передують його вчиненню і здійснюються не як самоціль, а для успішного його завершення [211, с. 24]. Слушною з цього приводу є позиція В. М. Бурдіна, який вважає, що немає підстав для розмежування, то більше протиставлення, стадій злочину і так званих видів незакінченого злочину і створення здебільшого непотрібної термінологічної плутанини. Адже і в першому, і в другому випадку йдеться про одні і ті ж етапи розвитку злочинного наміру, які тотожні за суб'єктивними та об'єктивними ознаками [73, с. 67].

Отже, чи варто розмежовувати поняття стадій вчинення злочину та поняття незакінченого злочину (готування та замаху). У Розділі 2 «Злочин його види та

стадії» КК України український законодавець визначає види стадій вчинення злочину та розкриває поняття закінченого та незакінченого злочину. Для порівняння, в КК Республіки Польща положення про готування та замах передбачені у Главі II КК Республіки Польщі «Форми вчинення злочину», зокрема у ст.ст. 13–17. Як уже зазначалось, у цих статтях відсутнє трактування поняття стадій злочину та закінченого й незакінченого злочину. Польський законодавець у цій главі визначає лише форми злочинного діяння, а саме форми вчинення злочину: готування до злочину, замах на злочин та форми співучасті. І лише в Главі I, зокрема в ч. 1 ст. 6, передбачено, що заборонене діяння вважається вчиненим тоді, коли особа вчинила діяння або не вчинила діянь, які повинна була вчинити.

Із наведеного очевидно, що в кримінальному законодавстві Республіки Польща не визначено понять закінченого та незакінченого злочину, і лише в ч. 1 ст. 6 КК Республіки Польща обумовлено факт закінченості або незакінченості злочину. Відтак, форми вчинення злочину законодавець поділяє на форми стадіальні, тобто стадії вчинення злочину, та форми зв'язкові, тобто співучасть у злочині. Поділ цих форм вчинення злочину та об'єднання їх в одній Главі КК Республіки Польща дає змогу визначити потенційний вплив форм співучасті на форми (стадії) вчинення злочину. Дуже часто утворення форм співучасті передують готуванню та замаху і може свідчити про вчинення злочину в майбутньому [26].

Отже, польські науковці, досліджуючи готування до злочину та замах на злочин, завжди акцентують на взаємозв'язку таких форм вчинення злочину із співучастю. У кримінальному законодавстві України теж можна простежити такий взаємозв'язок двох інститутів, а саме в ст. 17 «Добровільна відмова при незакінченому злочині» та ст. 31 «Добровільна відмова співучасників» КК України, а також коли йдеться про невдалу співучасть у злочині, яка в деяких випадках розглядається як готування до злочину.

Попри те, що незакінчений злочин є родовим поняттям готування та замаху на злочин, поняття стадій вчинення злочину об'єднує правові категорії закінченого і незакінченого злочину та є своєрідним узагальнюючим поняттям

окремого інституту, зазначеного в загальних частинах кримінальних кодексів України та Республіки Польщі.

Стадії вчинення злочину є важливими лише тоді, коли діяння припинено на стадії готування чи замаху. Коли йдеться про закінчений злочин, то стадії готування та замаху поглинаються і не мають юридичного значення. Поняття стадій у судовій практиці не використовується, оскільки судові та слідчі органи оперують поняттями готування та замаху, що мають кримінально-правове значення. І хоча поняття стадій вчинення злочину не має практичного значення, проте має теоретичне підґрунтя як окремий правовий інститут, який охоплює етапи розвитку злочинного діяння, зокрема намір вчинити злочин, готування до злочину, замах на злочин та закінчений злочин. Інститут стадій вчинення злочину – це незакінчена (готування до злочину, замах на злочин) та закінчена злочинна діяльність, де незакінчений злочин є родовим поняттям для готування та замаху, а стадії злочину – загальним поняттям для закінченого та незакінченого злочину. Водночас задля розмежування понять «стадії злочину» як етапи конкретного злочинного діяння та «стадії незакінченого злочину (готування та замах)», під стадіями злочину варто розуміти певні форми злочинного діяння, які відрізняються між собою моментом припинення відповідного посягання.

Отже, поняття стадій вчинення злочину у кримінальному праві і України, і Республіки Польща можуть розглядатися у двох аспектах:

1) відповідно до кримінального законодавства:

– в Україні на законодавчому рівні поняття стадій вчинення злочину не розкривається, а є загальним поняттям, що охоплює поняття готування до злочину, замаху на злочин (незакінчений злочин) та закінченого злочину;

– у Республіці Польща поняття стадій у законодавстві не передбачено, закріплені такі форми вчинення злочину, як готування до злочину та замах на злочин;

2) відповідно до наукових положень, у кримінальному праві України та Республіки Польща стадії вчинення злочину визначаються як етапи розвитку

злочинного діяння, які позначаються такими видовими поняттями, як готування, замах та закінчений злочин.

На підставі наведеного розуміння змісту поняття стадій вчинення злочину у законодавстві та доктрині кримінального права України та Республіки Польща можна окреслити ознаки досліджуваного поняття:

- 1) ступінь суспільної небезпечності діянь;
- 2) ступінь здійснення злочинного наміру (умислу);
- 3) розвиток об'єктивної сторони як елемента складу злочину та момент припинення злочинного діяння;
- 4) особливості кримінальної відповідальності.

Доцільно коротко розкрити зміст кожної із наведених ознак.

Суспільна небезпечність злочину, незалежно від стадії його вчинення, полягає в тому, що цей злочин завжди заподіює істотну шкоду суспільним відносинам або ставить останні в небезпеку заподіяння такої шкоди. При незакінченій злочинній діяльності винний посягає на ті ж об'єкти кримінально-правової охорони, що й при закінченому злочині. Вчиняючи такі діяння, винний створює загрозу заподіяння шкоди суспільним відносинам. Однак через певні обставини, які виникають незалежно від волі винного, шкода не заподіюється. Категорія суспільної небезпеки в кримінальному праві є завжди основним критерієм поділу злочинів за ступенем тяжкості, однією з основних ознак злочину і однією зі загальних засад індивідуалізації покарання. Відповідно до ст. 68 КК України, яка передбачає спеціальні засади призначення покарання, ступінь суспільної небезпечності враховується при призначенні покарання за незакінчений злочин. У ч. 2 ст. 14 КК України чітко вказується, що особа, яка готувалась до злочину невеликої тяжкості, не підлягає кримінальній відповідальності. Водночас, за КК Республіки Польщі, особа підлягає кримінальній відповідальності за готування до злочину лише тоді, коли це чітко передбачено законом (ст.ст. 117, 127, 128, 131, 140, 168, 175, 252 КК Республіки Польща). Це, зокрема, стосується тих злочинів, ступінь суспільної небезпечності

яких є значно вищим порівняно з іншими злочинами, передбаченими кодексом, за готування до яких особа не підлягає кримінальній відповідальності.

Наступною ознакою стадій вчинення злочину є ступінь здійснення злочинного наміру. Ще один критерій, за допомогою якого виокремлюють стадії злочину, – це ступінь здійснення злочинного наміру (умислу). Особа, яка має намір вчинити умисний злочин, а також бажає настання конкретного злочинного результату, заздалегідь все обдумує. Спочатку в неї формується умисел на вчинення злочину, однак за лише один умисел особа не може бути притягнута до кримінальної відповідальності. Такий висновок випливає з визначення злочину, яким є лише діяння (дія, бездіяльність), а умисел без його реалізації залишається лише умислом.

Ще однією ознакою стадій вчинення злочину є розвиток об'єктивної сторони складу злочину та момент припинення злочинного діяння. Момент припинення злочинного діяння поєднаний із розвитком об'єктивної сторони. У триваючих злочинах, коли особа вчинила дію чи не вчинила вказаної дії (наприклад: ухилення від призову, незаконне зберігання зброї тощо) та перебуває в безперервному злочинному стані, момент припинення зазначеного виду злочину характеризується моментом припинення злочинного діяння за власною волею або всупереч волі особи. У продовженому злочині момент припинення також може бути різним. Якщо особа вчинила всі дії, які складають продовжений злочин (виконала повністю об'єктивну сторону), то вона нестиме кримінальну відповідальність за закінчений злочин; якщо ж виконала лише частину дій (об'єктивна сторона характеризується частковим виконанням), через які вона не зможе досягти злочинного результату, то це буде незакінчений злочин, а саме замах. У таких видах злочинів важливо встановити спрямованість умислу особи. На стадії готування до злочину об'єктивна сторона не виконується, а ця стадія характеризується створенням умов для вчинення злочину, відповідно, моментом припинення на цій стадії буде вчинення всіх дій, які складають готування до злочину, та перехід до наступної стадії – замаху. На стадії замаху об'єктивна

сторона, як уже зазначалося, виконується частково, а отже, і момент припинення злочинного діяння буде визначати лише стадію замаху.

Врешті, не можна оминати ще одну ознаку стадій вчинення злочину – особливості кримінальної відповідальності. Беззаперечним є той факт, що у КК України та КК Республіки Польща передбачено менш сувору відповідальність за готування до вчинення злочину та замах на вчинення злочину. Так, за готування до вчинення конкретних злочинних діянь передбачено відповідальність в окремих частинах статей КК Республіки Польща з визначенням самостійної санкції. Своєю чергою, ст. 68 КК України визначає особливості призначення покарання за незакінчений злочин. Відповідно до цієї статті, за вчинення готування до злочину строк або розмір покарання не може перевищувати половини максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК. За вчинення замаху на злочин строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК. Зауважимо, що не всі вітчизняні правники погоджуються з таким підходом законодавця до призначення покарання за незакінчений злочин. Детальніше про різні позиції науковців щодо цього питання йтиметься у наступних підрозділах дисертації.

Належить виокремити ще одну особливість призначення покарання за незакінчений злочин. Незважаючи на те, що окреслені правила призначення покарання, з огляду на їх строковий характер, можуть поширюватися на незакінчені злочини, які не передбачають покарання у виді довічного позбавлення волі, законодавець зробив виняток щодо окремих категорій посягань. Так, згідно з ч. 4 ст. 68 КК України, покарання у виді довічного позбавлення волі за вчинення готування до злочину та вчинення замаху на злочин не застосовується, крім випадків вчинення злочинів проти основ національної безпеки України (ст.ст. 109–114-1), проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (ст.ст. 437–439, ч. 1 ст. 442 та ст. 443 КК).

Такі особливості кримінальної відповідальності за готування до злочину та замах на злочин є тими істотними характеристиками, за якими можна відрізнити закінчений злочин від незакінченого.

Отже, тлумачення істотних ознак поняття стадій вчинення злочину дає змогу також виокремити обсяг зазначеного поняття. У кримінальному законодавстві України вирізняють такі стадії злочину: готування до злочину (ст. 14), замах на злочин (ст. 15), закінчений злочин (ч. 1 ст. 13). У КК Республіки Польща закріплено такі стадії злочину: готування до злочину (ст. 16), замах на злочин (придатний замах) (ст. 13 §1) та непридатний замах (ст. 13 §2).

Водночас у науці кримінального права України та Республіки Польща обсяг поняття стадій чи форм вчинення злочину визначається ширше. Так, у доктрині кримінального права Республіки Польща, окрім готування та замаху, виокремлюють ще одну форму – намір вчинити злочин. Скажімо, А. Цоль, В. Вробель, Е. Бласкі та інші визначають такі форми вчинення злочину: намір, готування до злочину, замах на злочин, закінчений злочин. Характеризуючи форму наміру, вони акцентують, що намір, який ще не реалізований і не досяг етапу (стадії) готування до злочину, – завжди безкарний [62, с. 220].

Щодо визначення наміру як однієї зі стадій вчинення злочину дискусії у науці кримінального права України тривали ще до здобуття її незалежності. Зокрема, А. А. Піонтковський розмірковує: попри те, що виявлення наміру зазвичай розглядається як безкарне, воно визначає уже повністю сформований умисел лише з якісною відмінністю від процесу внутрішнього формування умислу. Оминути увагою виявлення умислу з-поміж питань щодо стадій злочину є неможливим вже бодай тому, що його розгляд сприяє обґрунтуванню безкарності виявлення наміру. [150, с. 504]. І. С. Тишкевич, заперечуючи визначення виявлення наміру як стадії злочину, стверджує, що виявлення наміру не можна визначати стадією злочину, тому що суб'єкт ще не почав здійснювати злочинний намір, не почав виконувати злочинне діяння [177, с. 35]. Натомість В. К. Грищук відносить формування (виникнення) умислу і виявлення умислу на вчинення злочину (голий

умисел) до стадій вчинення злочину, однак, ці стадії діяльності суб'єкта не мають кримінально-правового значення [92, с. 92].

Проблематику кримінально-правових аспектів виявлення наміру активізувало запровадження кримінальної відповідальності за пропозицію та обіцянку надання неправомірної вигоди у низці статей, що передбачають відповідальність за корупційні злочини (ст.ст. 354, 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 КК України). Звісно, запровадження кримінальної відповідальності за такі діяння зумовлено виконанням Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань. Водночас правники донині з'ясовують, як розглядати таку пропозицію: як кримінально-караний намір чи як дію, яка впливає на психічну недоторканність особи. Якщо визнавати пропозицію неправомірної вигоди виявленням наміру вчинити злочин, то тоді належить визнати кримінально караною ще одну стадію вчинення злочину – виявлення наміру.

Відтак, на нашу думку, пропозицію неправомірної вигоди треба визнавати як своєрідний вплив на службову особу з метою вчинення або невчинення нею дій із використанням наданої їй влади чи свого службового становища на користь того, хто пропонує. Таку пропозицію доцільно розглядати як вид інформаційної дії, спрямованої на досягнення конкретного результату. Слушною з цього приводу є позиція В. М. Бурдіна, що пропозиція – це не тільки, так би мовити, «думки вголос» без конкретного адресата. Пропозиція – це адресована до конкретної особи чи групи осіб інформація, яка спонукає до певної поведінки, бажаної для особи, яка робить таку пропозицію [73, с. 87].

Своєю чергою, зазначимо, що у ст. 229 КК Республіки Польща також передбачено кримінальну відповідальність за надання або обіцянку надати іншій особі неправомірну вигоду. Обіцянку надати неправомірну вигоду, за польським кримінальним законодавством, та пропозицію та обіцянку надати неправомірну вигоду, за українським кримінальним законодавством, можна розглядати не тільки як діяння чи бажання вчинити злочин, але й як вид підбурювання до вчинення злочину. Безумовно, йдеться не про співучасть у вчиненні злочину як цілковиту, бо варто визнати, що така пропозиція є вдвічі

суспільно небезпечною, позаяк кримінальній відповідальності підлягає не тільки особа, яка пропонує неправомірну вигоду, а й особа, яка приймає таку пропозицію. Ступінь суспільної небезпечності такого виду злочинів та їх розповсюдженість вимагає від законодавця більш жорстких санкцій та розширення об'єктивної сторони за рахунок понять пропозиції та обіцянки. У цьому разі з такими діями законодавець пов'язує кримінальну відповідальність як за окремий закінчений злочин.

Своєю чергою, намір вчинити злочин варто визнати ще однією стадією вчинення злочину, але не кримінально караною, тому що не містить ані суспільної небезпечності, ані жодних діянь, спрямованих на вчинення злочину. Намір на вчинення злочину буде завжди безкарним (*cogitation is poena memento patitur*). Водночас відмовитись від виявлення наміру і виключити згадку про нього з підручників кримінального права було би неправильно. Навіть ті автори, котрі заперечують факт виявлення наміру, неодноразово у своїх працях описують його та відмежовують від стадії готування. Виявлення наміру необхідне як правове поняття для пояснення інституту стадій вчинення злочину загалом. Коли йдеться про стадію готування, неможливо обійтись без поняття наміру, оскільки воно завжди передує стадії готування і є тим підґрунтям, яке обумовлює протиправність дій особи, та реалізовується в наступних стадіях [75, с. 199]. Злочинний намір є тим об'єднувальним чинником, який дозволяє розглядати як єдиний процес такі різні за своїми об'єктивними виявами стадії, як готування та замах на злочин, діяння, як поєднані етапи одного злочину [73, с. 52].

Отже, на основі аналізу змісту та обсягу поняття стадій вчинення злочину, за кримінальним правом України та Республіки Польща, можна сформулювати власне визначення цього поняття. Відтак стадії вчинення злочину належить розуміти як форми посягання, що охоплюють намір, готування, замах та закінчений злочин і відрізняються між собою ступенем суспільної небезпечності, реалізацією злочинного наміру, моментом припинення та особливостями кримінальної відповідальності.

Висновки до першого розділу

У рамках аналізу теоретико-методологічних засад дослідження стадій вчинення злочину за кримінальним правом України та Республіки Польща зроблено певні висновки.

1. Історичний екскурс пам'ятками кримінального законодавства, які діяли на території України та Республіки Польща, продемонстрував певні особливості встановлення відповідальності за незакінчений злочин в обох державах. Одним із чинників, який впливав на розвиток кримінально-правової науки, було геополітичне розташування цих держав. Другий чинник – різні джерела, на яких ґрунтувались нормативно-правові акти та основні пам'ятки права України та Польща. Водночас в історії обох держав були періоди, коли на їхніх територіях діяло однакове законодавство, що суттєво позначилося на розвитку чинного нині інституту стадій вчинення злочину. Започаткування інституту стадій вчинення злочину у кримінальному законодавстві України сягає кінця XIX–XX ст. Водночас перші згадки про стадії вчинення злочину простежуються набагато раніше, тоді як самого поняття сформульовано ще не було. До таких джерел належать «Руська Правда» – збірник стародавнього руського права, укладений у Київській державі у XI–XII ст., а також Проект кодексу (обширного збірника) – «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 року в період Гетьманської доби.

2. Офіційне законодавче закріплення норм про готування та замах датується першою половиною XIX ст. зі становленням єдиної правової системи Російської імперії, зокрема й на території України. Норми про стадії злочину були закріплені в «Уложенні про покарання кримінальні та виправні» 1845 року та «Кримінальному уложенні» 1903 року, яке діяло і на території Польщі. Останній нормативно-правовий акт не лише містив визначення готування та замаху, а й передбачав караність готування та замаху у чітко передбачених законом випадках, у статтях, що визначають окремі посягання. Щодо Республіки Польща, то можна вважати, що КК Республіки Польща 1932 року

був прикладом досконалої законодавчої техніки. Відповідальність за окремі підготовчі діяння як за самостійні злочини була передбачена в Особливій частині відповідного кодексу. Замах на злочин – це не обов'язково початок виконання об'єктивної сторони злочину. Важливо було встановити, чи таке діяння спрямоване на безпосередню реалізацію злочину із чітким наміром. Безпосередність таких діянь мала оцінюватися зі суб'єктивної сторони, тобто впливати зі злої волі винного. У кодексі також було закріплено поняття непридатного замаху, схоже до визначення у чинному КК Республіки Польща, а також поняття негідного замаху.

3. Після входження України до складу СРСР інститут стадій вчинення злочину продовжив своє формування у КК УРСР 1922 та 1927 років. Кримінальний кодекс УРСР 1922 року, окрім готування до злочину, розрізняв закінчений та незакінчений замах. Водночас КК УРСР 1927 року (ст.ст. 16–18) містив види стадій вчинення злочину та караність таких діянь. Відтак за вчинення дій, які утворюють готування до злочину, особа не підлягала кримінальній відповідальності (ст. 18), проте, якщо в цих діях виражалась суспільна небезпечність винного, то щодо такої особи могли застосувати окремі види покарання, передбачені п. «ж» ст. 21. Такий підхід обумовлює певні сумніви, позаяк не зовсім зрозуміло, в яких діях, що утворюють готування до злочину, може мати вияв суспільна небезпечність особи та як це визначити у правозастосуванні.

4. Кримінальний Кодекс УРСР 1960 року не містив поняття закінченого злочину та не встановлював межі призначення покарання за незакінчений злочин. Проте судова практика виходила з тієї позиції, що готування до злочину за ступенем суспільної небезпечності є менш тяжчим, ніж замах на злочин, а замах на злочин, своєю чергою, є менш тяжчим, ніж закінчений злочин. На зміну цьому кодексу прийнято чинний нині КК України 2001 року. Тимчасом у Республіці Польща наступними були КК 1970 року та чинний сьогодні КК 1997 року, які закріпили практично чинні на теперішній час норми про такі форми вчинення злочину, як готування та замах.

Аналіз відповідного кримінального законодавства обох держав засвідчив, що законодавець упродовж різних часових періодів по-різному визначав стадії злочину, зокрема передбачав усі види стадій вчинення злочину або визначав їх частково, нормативно закріплюючи окремі з них, або ж навпаки – розрізняв їх підвиди (наприклад, закінчений та незакінчений замах). Питання про призначення покарання за незакінчений злочин також вирішувалось неоднозначно. Винна особа могла понести покарання за замах на злочин, рівнозначне покаранню за закінчений злочин; особа, яка вчинила замах на злочин чи готування до злочину, підлягала кримінальній відповідальності лише у встановлених законом випадках; покарання могло призначатись незалежно від виду стадій вчинення злочину, а залежно від ступеня суспільної небезпечності винного; судова практика визначала призначення покарання, ґрунтуючись на тому, що готування до злочину за ступенем суспільної небезпечності є менш тяжким, аніж замах на злочин, а замах на злочин, своєю чергою, є менш тяжким, аніж закінчений злочин.

5. Дослідження інституту стадій вчинення злочину в науці кримінального права України та Республіки Польща продемонструвало значну увагу вітчизняних правників та фахівців у галузі кримінального права Республіки Польща до питань реалізації відповідальності за готування до злочину та замах на злочин. Попри доволі значну кількість праць із означеної тематики, є ще чимало невирішених питань, зокрема встановлення відповідальності за готування лише щодо окремих категорій злочинів, здебільшого найбільш тяжких. Водночас у доктрині кримінального права відповідного переліку таких посягань ще не визначено. Не менш важливими є питання вдосконалення відповідальності та призначення окремих видів покарань за незакінчений злочин тощо. Констатуємо, що нині в науці кримінального права України немає комплексного порівняльно-правового дослідження стадій вчинення злочину. Відтак порівняльно-правовий розгляд законодавства України та Республіки Польща сприятиме вирішенню недостатньо вивчених або дискусійних питань вітчизняного законодавства та вдосконаленню чинного КК України.

6. Поняття стадій вчинення злочину в законодавстві та науці кримінального права України та Республіки Польща має багато і спільних, і відмінних ознак. Зокрема, в теорії кримінального права України доцільно виокремлювати стадію наміру вчинення злочину, хоча і не кримінально карану, проте таку, яка передує у часі стадії готування та замаху, слугує тим підґрунтям, яке обумовлює протиправність дій особи та реалізується в наступних стадіях. У злочинах, диспозиція яких містить пропозицію, обіцянку надання неправомірної вигоди, таку поведінку належить розглядати не як виявлення наміру вчинити злочин, а як вид інформаційної дії, спрямованої на досягнення конкретного результату, і як самостійний закінчений злочин (одномоментний). На основі проаналізованих концептуальних підходів визначення поняття стадій вчинення злочину (за кримінальним правом України) та форм вчинення злочину (за кримінальним правом Республіки Польща), враховуючи їхні істотні ознаки, сформульовано поняття стадій вчинення злочину. Стадії вчинення злочину – це форми посягання, що охоплюють намір, готування, замах та закінчений злочин і відрізняються між собою ступенем суспільної небезпечності, реалізацією злочинного наміру, моментом припинення та особливостями кримінальної відповідальності.

РОЗДІЛ 2

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТАДІЙ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

2.1 Порівняльний аналіз стадії готування до злочину за кримінальним правом України та Республіки Польща

Злочини, сплановані до дрібниці, є завжди найнебезпечнішими. Маючи намір вчинити злочин, особа ретельно готується до його виконання. Якщо підготовлений злочин особа довела до кінця, тоді стадія готування втрачає своє кримінально-правове значення. Однак якщо злочинна діяльність була перервана на стадії готування всупереч волі винної особи, з'являється низка кримінально-правових наслідків. Варто зазначити, що нині досі невирішеними є чимало проблем щодо кримінально-правового значення стадії готування до злочину та, зокрема, основної – відповідальності особи за вчинення готування до злочину.

Порівнюючи норми про стадію готування до злочину за законодавством України та Республіки Польща, варто зазначити, що ця стадія у законодавстві обох держав визначається по-різному. Стадія готування до злочину передбачена у загальних частинах кримінальних кодексів України та Республіки Польща. Так, ст. 16 (§1) КК Республіки Польща побудована так, що перша частина охоплює усі ймовірні дії, які створюють чи мали б створити умови для вчинення злочину, а в другій частині уточнено лише декілька видів таких дій: «...готування до злочину наявне тільки тоді, коли особа з метою вчинення злочину вчиняє дії щодо створення умов для вчинення суспільно небезпечного діяння, безпосередньо спрямованого на його виконання, зокрема вступає у змову з іншою особою, підшукує або пристосовує засоби, збирає інформацію або складає план дій».

Тимчасом український законодавець, визначаючи стадію готування до злочину, охопив лише найбільш поширені види готування (підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення злочину, усунення перешкод), а також доповнив визначення

узагальнюючим поняттям: «інше умисне створення умов для вчинення злочину», окресливши відтак невичерпний перелік дій, які можуть становити готування до вчинення злочину. Дослівно ч. 1 ст. 14 КК України викладена так: «Готуванням до злочину є підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення злочину, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для вчинення злочину».

Спільним у визначенні відповідної стадії вчинення злочину для законодавства України та Республіки Польща є те, що перелік дій, які можуть становити готування, невичерпний. Це можуть бути не лише дії, визначені у статтях кримінальних кодексів, а й інші дії щодо створення умов для вчинення злочину. Порівнюючи законодавчі визначення, окреслюється дещо інший перелік дій, які становлять готування, зокрема, за законодавством України, – це підшукування співучасників та усунення перешкод, а за законодавством Республіки Польща, – збирання інформації та складання плану дій.

Водночас суттєвою відмінною ознакою є особливості розміщення норм про готування й особливості відповідальності та покарання за готування до вчинення злочинів за законодавством досліджуваних держав. Відповідно до § 2 ст. 16 КК Республіки Польща, готування є карним, якщо воно передбачене в законі. Тобто готування до злочину карається, лише якщо це передбачено в Особливій частині Кримінального Кодексу Республіки Польща. Водночас польський законодавець передбачає окрему санкцію за готування до вчинення злочину, яка, зрозуміло, є менш сувора, ніж за закінчений злочин. Тимчасом, за українським кримінальним законодавством, готування до вчинення злочину та відповідальність за готування до злочину визначено лише в Загальній частині КК України. Зі змісту ст. 14 КК України простежується, що відповідальність за готування до злочину настає за злочини середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі. Виняток становлять злочини невеликої тяжкості (ч. 2 ст. 14 КК України). Своєю чергою, у ч. 2 ст. 68 КК України визначено, що за готування до злочину строк або розмір покарання не може перевищувати половини максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією

статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК. Тобто законодавець встановив загальне правило про призначення покарання за готування до злочину безвідносно до виду злочину, який готується вчиняти винний.

Законодавець Республіки Польща в особливий спосіб описує норми про готування до вчинення злочину. З огляду на це, в науці кримінального права Республіки Польща стадія готування має певні форми (типи, шаблони), передбачені § 1 ст. 16 КК Республіки Польща. Так, прикладом *повного* караного готування (караються всі види готування, передбачені § 1 ст. 16 КК Республіки Польща, а не лише окремі з них) є ст. 175 КК Республіки Польща: «...хто здійснює готування до злочину, передбаченого § 1 ст. 173 КК (приведення до катастрофи наземного, водного чи повітряного транспорту, що створює небезпеку для життя чи здоров'я багатьох людей або майна у великих розмірах), карається позбавленням волі на строк до 3 років», а також, наприклад, ст. 168 КК: «...хто здійснює готування до злочинів проти громадської безпеки, передбачених § 1 ст. 163, § 1 ст. 165, § 1 ст. 166 або § 1 ст. 167, карається позбавленням волі на строк до 3 років» [36, с. 12].

Другою формою готування є *вибіркове* готування. У цьому разі особа підлягає кримінальній відповідальності лише за окремі підготовчі діяння. Наприклад, згідно з § 3 ст. 343 КК Республіки Польща: «...військовослужбовець, який досягає згоди з іншими військовослужбовцями щодо вчинення злочину, зазначеного у § 1 або 2 (невиконання або відмова від виконання наказу), підлягає покаранню у виді обмеження волі, військового арешту або позбавлення волі на строк до 2 років».

Третьою формою готування є *заміна* певних видів готування до злочину порівняно з тими видами готування, які передбачені § 1 ст. 16 КК Республіки Польща. Наприклад, відповідно до § 1 ст. 200а КК Республіки Польща: «...хто з метою вчинення злочину, передбаченого п. 2 § 3 ст. 197 (примус до статевих зносин обманом, насильством чи незаконною погрозою) або ст. 200 (статеві зносини з особою, яка не досягла 15 років), а також з метою виробництва або запису касет порнографічного змісту через систему інформаційно-комунікаційних

технологій або мережі телекомунікації налагоджує контакт із неповнолітнім у віці до 15 років, спрямований на зустріч із ним шляхом введення його в оману або використовуючи нездатність правильно розуміти ситуацію, або застосовуючи незаконну погрозу, карається позбавленням волі на строк до 3 років» [36, с. 12].

Визначаючи форми готування до злочину в Особливій частині КК Республіки Польща, не можна оминати увагою категорію *прихованих видів готування (криптоготування)*. Злочини цієї групи, на перший погляд, є звичайними, але їх детальний аналіз засвідчує, що це насправді види караних підготовчих діянь. Прикладом може бути § 2 ст. 200а КК Республіки Польща: «...хто за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій або мережі телекомунікації налагоджує контакт із неповнолітнім у віці до 15 років, пропонує вступити у статевий акт, виконання інших сексуальних діянь або участь у виробництві чи фіксації засобів порнографічного змісту з метою їх реалізації підлягає покаранню у виді штрафу, обмеженню волі чи позбавленню волі на строк до 2 років» [36, с. 13].

Варто також виокремити категорію злочинів, які за об'єктивною стороною подібні до готування, але за своєю специфікою та ступенем суспільної небезпечності визначаються як закінчені злочини. Зокрема, такі види злочинів у науці кримінального права Республіки Польща називають *псевдо-готуванням* – злочини, конструкція яких ззовні є схожою до стадії готування. Прикладом такого злочинного діяння зазвичай є участь в організованій групі або об'єднанні, спрямованому на вчинення злочину, передбаченого § 1 ст. 258 КК Республіки Польща або ст. 255 КК України (створення злочинної організації). В науці кримінального права України такі види злочинів розглядають як усічені, в яких момент закінчення злочину визначається на стадії готування чи замаху.

Отже, із наведеного очевидно, що перелік видів готування в українському кримінальному законодавстві також не обмежується ч. 1 ст. 14 КК України. Шляхом конструювання злочинів із усіченим складом законодавець встановив посилену кримінальну відповідальність за найбільш суспільно небезпечні види готування. Відтак відповідальність за такі види готування закріплено в Особливій частині КК України [136, с. 64].

Суспільна небезпечність зазначених злочинів має індивідуальний характер, і ця суспільна небезпечність не впливає з діянь, вчинення яких планує створена група осіб чи організація. Тобто реалізація особою злочину, передбаченого ст. 258 КК Республіки Польща (створення групи чи організації для вчинення злочину), та подальше вчинення злочину, для якого створена група, – це два окремі злочини, що збігаються між собою в реальності. І якщо б ст. 258 КК Республіки Польща описувала лише готування до злочину, то відповідальність за сам злочин, вчинений такою групою (наприклад, напад цією організованою групою), розцінювався б як готування. [62, с. 241]. Отже, суб'єкти цього злочину підлягали би кримінальній відповідальності за готування до злочину. Однак вчинення нападів, інших злочинних діянь створеною групою чи організацією вимагатиме додаткової кваліфікації.

Для порівняння зазначимо, що КК України також містить злочини, що зовні схожі на готування до злочину. До них можна віднести ст. 255 (створення злочинної організації), ст. 260 (створення непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань) тощо. Ці злочини передбачають діяння, які можуть становити самі по собі готування до вчинення злочину. Зокрема, злочин, згідно зі ст. 260 «Створення непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань», за конструкцією об'єктивної сторони формально-матеріальний. Діяння, окреслені у ч. 1 цієї статті (створення непередбачених законом воєнізованих формувань або участь у їхній діяльності), становлять закінчений злочин і одночасно можуть розглядатись як підготовчі діяння до злочину. Своєю чергою, діяння, окреслені у ч. 5 зазначеної статті, вказують на наслідки діянь, передбачених ч. 1 цієї статті (загибель людей чи інші тяжкі наслідки). Інший приклад становлять діяння, передбачені ст. 255 КК України (створення злочинної організації, керівництво нею, участь у ній або у злочинах, вчинюваних такою організацією), які можна вважати готуванням до вчинення злочину і одночасно самостійним злочином. Вчинення злочинною організацією злочинів потребуватиме додаткової кваліфікації за сукупністю. До аналогічних злочинних діянь у КК України належить віднести також злочин, передбачений

ст. 257 «Бандитизм», де передбачено відповідальність за організацію озброєної банди з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, участь у такій банді або у вчинюваному нею нападі. Іншим прикладом таких злочинів у КК України є злочини терористичного характеру, передбачені ч. 1 ст. 258-1 «Втягнення у вчинення терористичного акту», ч. 1 ст. 258-3 «Створення терористичної групи чи терористичної організації», ч. 1 ст. 258-4 «Сприяння вчиненню терористичного акту», ч. 1 ст. 258-5 «Фінансування тероризму». Злочинні діяння, передбачені вказаними статтями, за своїм змістом характеризуються підготовчими діями до вчинення терористичного акту, відповідальність за який встановлено у ст. 258 КК України «Терористичний акт». Наведені посягання – яскравий приклад усічених складів злочинів.

У КК України та КК Республіки Польща визначено й інші склади злочинів, що становлять самостійні види готування до злочину, однак через високу суспільну небезпечність таких діянь законодавець пов'язує їх вчинення з моментом закінчення посягань. Зокрема, змову про вчинення дій, метою яких є насильницька зміна чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, передбачену ч. 1 ст. 109 КК України «Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади», також можна розглядати як вид готування до злочину. Проте, аналізуючи цей склад злочину, законодавець не випадково визначив таку змову як закінчений злочин, врахувавши ступінь суспільної небезпечності такої змови та ступінь тяжкості вказаного злочину. Польський законодавець також визначає змову про вчинення діянь, спрямованих проти безпеки Республіки Польща, як закінчений злочин: «...хто з метою позбавлення незалежності, відокремлення частини територій або насильницької зміни конституційного ладу Республіки Польща, у змові з іншими особами вчиняє діяння, безпосередньо спрямовані на реалізацію цієї мети...» (§ 1 ст. 127). Цю диспозицію теж можна розглядати як прихований вид готування до злочину. Однак, взявши до уваги § 2 ст. 127 КК Республіки Польща («хто вчиняє готування до злочину, передбаченого § 1 ст. 127 КК Республіки

Польща»), без сумніву, можна стверджувати, що польський законодавець передбачає такі діяння, а саме змову, як закінчений злочин.

Отже, диспозиції певної категорії злочинів, за вітчизняним кримінальним законодавством, наприклад, передбачених в ч. 1 ст. 109 (щодо змови про вчинення діянь, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади), ч. 1 ст. 255, ч. 1 ст. 260, ст. 257, ч. 1 ст. 258-1, ч. 1 ст. 258-3, ч. 1 ст. 258-4, ч. 1 ст. 258-5, можна визначати як готування до подальшого вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів. По суті, – це готування до злочину, визначені українським законодавцем як закінчений злочин для своєчасного виявлення та запобігання вчиненню подальших злочинів із високим ступенем суспільної небезпечності. Аналогічні посягання визначено також й у КК Республіки Польща. У науці кримінального права Республіки Польща такі злочини називають псевдо-готуванням, а в науці кримінального права України за конструкцією об'єктивної сторони такі злочини визначають як усічені.

Розвиваючи законодавчі визначення поняття готування до злочину в Україні та Республіці Польща, доцільно виокремити певні види готування, щодо яких є неоднаковий підхід у законодавстві обох держав. Водночас слушно розглянути деякі дискусійні питання щодо стадії вчинення злочину – готування до злочину. Так, у чинному КК України (ч. 1 ст. 14) передбачені такі види готування: підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників, змова на вчинення злочину, усунення перешкод, інше умисне створення умов для вчинення злочину. Відповідно до ч. 1 ст. 16 КК Республіки Польща, видами готування до злочину є: створення умов, спрямованих на виконання злочину, зокрема змова на вчинення злочину; підшукування або пристосування засобів, збирання інформації, складання плану дій.

У науці кримінального права України порушується питання про завершеність дій, що утворюють готування. З цього приводу одні науковці стверджують, що дії, які становлять готування, мають бути успішними та завершеними. Інші акцентують, що законодавець, визначаючи дії, які становлять готування в ст. 14 КК України, не пов'язує відповідальність за них із завершеністю чи успішністю.

Так, В. О. Навроцький зазначає: «формулювання, яке міститься у ч. 1 ст. 14 КК, дозволяє твердити, що вчинене може бути кваліфіковане як готування до злочину лише за умови, що підготовчі дії були успішними, закінченими» [143, с. 158]. Натомість Н. В. Маслак вважає, що види готування до злочину, передбачені в ч. 1 ст. 14 КК України, означають дію-процес, адже вони сформульовані у законі як дія-процес, а не як дія-результат. Тому закінченими вони є з моменту виконання хоча б однієї дії, спрямованої на підшукування чи усунення, навіть якщо співучасників не вдалось віднайти, а перешкоди не було усунуто. Винятки стосуються лише такого виду готування, як змова на вчинення злочину – вона визнається закінченим злочином з моменту, коли така змова відбулася, тобто між співучасниками досягнуто згоди на спільне вчинення злочину [136, с.108].

Таку позицію обстоює і С. Д. Шапченко, який пише, що за змістом ч. 1 ст. 14 КК поняття «створення умов для вчинення злочину» охоплює і процес впливу особи на зовнішні для неї обставини, і результат такого впливу. Тому, за загальним правилом, уже початок вчинення підготовчого діяння містить склад готування до злочину [125, с. 434]. В. М. Бурдін також вважає спірною позицію вчених, які пропонують розглядати готування лише як успішну за суттю діяльність, зокрема якщо особа протягом тривалого часу наполегливо намагалася схилити іншу вчинити вбивство, але, попри всі зусилля, їй це не вдалося. Тобто діяльність потенційного підбурювача є невдалою за суттю, а відтак співучасті у такому випадку немає, проте це не означає, що його поведінка не є суспільно небезпечною [73, с. 179].

У рамках аналізу цього питання зазначимо, що, зрештою, важливим при встановленні стадії готування є не факт завершеності підготовчих дій, а те, що винний усвідомлює, що, вчиняючи підготовчі дії, він наближується до реалізації свого злочинного наміру. Своєю чергою, формулюючи поняття готування, законодавець використовує дієслова недоконаного виду, що дає змогу стверджувати, що кримінальна відповідальність за цю стадію розвитку має наставати незалежно від того, чи вдалося винному досягти поставлених для реалізації цієї стадії цілей [73, с. 186.].

Дискусійним також є питанням, чи містить стадія готування усі елементи складу злочину. Окремі науковці стверджують, що діяння, які становлять готування до злочину, знаходяться за межами об'єктивної сторони відповідного злочину. Інші, опираючись на положення ч. 1 ст. 2 КК України (підставою кримінальної відповідальності є вчинення суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину), обґрунтовують наявність спеціального складу і для готування. У цьому контексті найбільш слушною є думка В. М. Бурдіна, який переконаний, що і в діяннях особи, які становлять готування, є повноцінний склад злочину з усіма чотирма елементами. Інша річ, за рахунок яких ознак він формується і де вони передбачені [73, с. 161].

Відтак доцільно виокремити об'єктивні та суб'єктивні ознаки готування до вчинення злочину за кримінальним правом України та Республіки Польща. Найперше зауважимо, що елементи складу готування формуються здебільшого з ознак, зазначених у статтях Загальної частини КК. Якщо розглядати центральну ознаку складу будь-якого злочину, а саме об'єктивну сторону, то найбільш слушною є позиція Н. В. Маслак, яка вважає, що при готуванні об'єктивна сторона злочину, передбаченого Особливою частиною КК, не виконується, а вчиняється інше, з об'єктивної сторони, самостійне діяння, види якого передбачені ч. 1 ст. 14 КК України. Тобто при готуванні до задуманого особою злочину відбувається і вчинення іншого, самостійного злочину – готування [137, с. 105]. Отже, об'єктивну сторону готування утворюють дії, які передбачені в ч. 1 ст. 14 КК України. Щодо визначення об'єкта готування, то тут не має бути труднощів, адже об'єкт готування такий самий, як і об'єкт складу злочину, передбаченого Особливою частиною КК. Не виникає питань також щодо визначення суб'єкта готування до вчинення злочину. Положення про загального суб'єкта складу злочину визначені у ст. 18 КК України, а додаткові ознаки спеціального суб'єкта викладено у статтях Особливої частини КК України. Для суб'єктивної сторони складу готування характерна наявність прямого умислу особи до вчинюваних нею діянь, зміст якого визначено ст. 24 КК України.

У юридичній літературі зазначається, що суб'єктивною ознакою готування до злочину є намір, який безпосередньо спрямований на вчинення

дій, що утворюють готування до конкретного злочину. Відповідно, виключається кримінальна відповідальність за готування до злочину з необережної вини, а відтак і за готування, вчинене з вини умисної, але з непрямим умислом [17, с. 130]. Словом, винний, вчиняючи підготовчі дії, робить це із метою вчинення майбутнього злочину. Винна особа має бажати створити таку ситуацію, яка дає змогу вчинити майбутній злочин. Винний має бажати вчинити підготовчі дії або реалізувати ознаки, передбачені об'єктивною стороною конкретного злочину, і, зокрема, повинен діяти з метою вчинення злочину. Очевидно, те «бажати» чи бажання вчинити суспільно небезпечне діяння має мати якийсь зміст, бути поєднано зі свідомістю (усвідомлення і передбачення конкретного злочину). Не можна чогось бажати, коли не розумієш того, чого хочеш. Реалізуючи об'єктивні ознаки злочину, винний має усвідомлювати: по-перше те, що він пристосовує засоби, збирає інформацію, або складає план дій, чи робить інші дії, які створюють умови для вчинення злочину чи переходять у замах на злочин; по-друге, він це робить із метою вчинення злочину [28, с. 198].

Розкриваючи суб'єктивну сторону готування до злочину, окрім мети готування до злочину, визначають також мотив, яким керується особа, що вчиняє готування. Не можна зрозуміти поведінку особи без аналізу емоційних, інтелектуальних та вольових ознак. Відтак К. Дашкевич зазначає, що мотивація злочину завжди обіймає психічні ознаки, а процес мотивації злочину – це комплекс психічних ознак, які зміцнюють бажання вчинити злочин. Тобто це сукупність чинників, які зумовлюють: по-перше, визначення мети вчинення злочину; по-друге, вибір засобів та способів вчинення злочину; по-третє, безпосереднє виконання цього злочину [28, с. 203]. Варто зауважити, що в науці кримінального права України не приділялося належної уваги визначенню мотиву й мети готування. Щоправда, А. В. Шевчук пропонував виокремлювати такі форм готування, як мотивація, планування злочину, вибір об'єкта та мети [212, с. 6].

Доцільно також розглянути визначення об'єктивних та суб'єктивних ознак готування до вчинення злочину і за законодавством Республіки Польща. В науці кримінального права Республіки Польща готування складається з двох елементів: 1) об'єктивного і 2) суб'єктивного.

Із об'єктивної сторони, під готуванням визначають вчинення винним дій, які створюють умови для вчинення суспільно небезпечного діяння, безпосередньо спрямованого на вчинення конкретного злочину. Визначаючи об'єктивні ознаки готування в науці кримінального права Республіки Польщі, використовують дві конфігурації (одноособову та багатоособову): 1) коли йдеться про одноособову конфігурацію готування до злочину (готування, яке здійснює одна особа), то особа самостійно з метою вчинення злочину створює умови для здійснення цього діяння, зокрема підшукує чи пристосовує засоби, збирає інформацію або складає план дій; 2) про готування до злочину в багатоособовій конфігурації йдеться тоді, коли злочинець, з метою вчинення злочину, вступає у змову з іншою особою або особами.

Варто навести приклади щодо обох конфігурацій. До першої можна змодельовати ситуацію, коли особа має намір підробляти 100-доларові купюри. З метою реалізації цього плану вона придбала копіювальний апарат вищого гатунку і збирає інформацію, що стосується закупівлі паперу з певними властивостями. Такі дії особи підпадають під ознаки § 4 ст. 310 КК Польща – готування до злочину, передбаченого § 1 ст. 310; Щодо другої конфігурації підходить такий приклад. Особа К. при прийнятті рішення виготовляти 100-доларові купюри зустрівся зі знайомим, працівником друкарні (який вже на пенсії) і разом узгодили подальші етапи реалізації плану, зокрема отримання необхідного паперу. Придбати папір мав колишній друкар. Змова з пенсіонером (колишнім працівником друкарні) підпадає під ознаки § 1 ст. 16 та § 4 ст. 310 КК Польща. Отже, спільними ознаками готування в обох конфігураціях є вживання заходів із метою вчинення злочину (суб'єктивна ознака), а також вживання заходів, що створюють умови для реалізації злочину (об'єктивна ознака) [62, с. 242].

Отож, об'єктивна сторона готування має вияв у створенні умов для вчинення злочину, які безпосередньо зумовлять виникнення злочинного результату, якого прагне винний (закінченого злочину) чи вчинення замаху на злочин. Дії, які утворюють готування, не мають обов'язково бути остаточними умовами переходу до замаху на злочин, але повинні об'єктивно сприяти

подальшому вчиненню злочину. Наприклад, якщо винний, готуючись до вчинення умисного вбивства, купує несправну вогнепальну зброю, зокрема помилково вважає її справною, об'єктивно його дії не будуть утворювати стадію замаху. Проте тут наявна стадія готування до злочину. Отже, у рамках аналізу об'єктивної ознаки готування до вчинення злочину можна констатувати певну схожість із об'єктивними ознаками готування до злочину за кримінальним законодавством України.

Однаковий підхід простежується також і щодо визначення суб'єктивних ознак готування до злочину чи суб'єктивного елементу в кримінальному праві України та Республіки Польща. Відтак в науці кримінального права Республіки Польщі наводять такі аргументи: 1) метою поведінки винного має бути вчинення конкретного злочину, передбаченого Особливою частиною кримінального кодексу, а не вчинення підготовчих дій для виконання будь-якого злочину; 2) мета має обумовлювати реалізацію ознак конкретного складу злочину, а не ознак готування. Про стадію готування може йтися лише тоді, коли винний діє з прямим умислом, тоді як злочин, до якого він готується, може бути вчинений і з прямим, і з непрямым умислом [17, с. 129].

Саме мета готування до конкретного злочину обумовлює визначення цієї стадії лише з прямим умислом. Зокрема, польський науковець Е. Кунзе зазначає, що мета надає готуванню особливий сенс і є тією головною ознакою, яка вирізняється з-поміж усіх інших ознак готування. Особливості визначення мети та мотиву готування до злочину у кримінальному праві Республіки Польщі стосуються насамперед не поділу готування до злочину на види, а визначення суб'єктивних ознак готування. Готування до злочину може бути вчинено лише з прямим умислом і спрямоване на конкретний злочин (із прямим чи непрямым умислом), передбачений Особливою частиною КК Республіки Польща.

У науці кримінального права України та Республіки Польща по-різному підходять до визначення такого виду готування до вчинення злочину як змова на вчинення злочину. Змова на вчинення злочину як вид готування окреслено в законодавстві і України, і Республіки Польща. Основна складність полягає у розмежуванні змови на вчинення злочину від підбурювання або пособництва.

Змова на вчинення злочину в науці кримінального права України визначається як досягнення угоди між двома або більшою кількістю осіб, яким притаманні ознаки суб'єкта злочину, спільними зусиллями вчинити конкретний злочин. Якщо учасники змови здійснюють планування злочину або вчиняють інші спільні дії, то тоді є вже створення умов для вчинення злочину, тобто інша форма готування [125, с. 434]. Питання готування до злочину та підбурювання і пособництва у вітчизняній науці кримінального права правники розглядали неодноразово. Загалом вважають, що змова на вчинення злочину як вид готування є невдалим підбурюванням. Н. Д. Дурманов визначав деякі види готування за специфічними особливостями, до яких, зокрема, відносив: невдале підбурювання та пособництво, а також змову на вчинення злочину. Підбурювання належить вважати невдалим тоді, коли підбурювачу не вдалось схилити особу до вчинення злочину або коли особа, яку підбурювали, вирішила вчинити злочин, потім добровільно відмовилась від його вчинення до моменту закінчення злочину. І в першому, і в другому випадку підбурювачу не вдалось викликати рішучість на вчинення злочину. Невдалим пособництвом є сприяння виконавцю у вчиненні злочину після добровільної відмови виконавця (про що пособник не знав) або сприяння після вчинення злочину. В цих випадках не буде співучасті у злочині, оскільки або немає злочинних дій виконавця, або нема об'єктивного зв'язку між діями виконавця і діями пособника. Такі дії підбурювача та пособника треба розглядати як готування до злочину, позаяк своїми діями вони намагались створити умови для вчинення злочину [102, с.74]. Таку позицію підтримував й І. С. Тишкевич: невдале підбурювання та пособництво мають кваліфікуватися як готування до злочину лише з тої причини, що виконавцем в цих випадках не вчиняється жодних суспільно небезпечних діянь, спрямованих на реалізацію злочинного результату. Кваліфікація невдалого підбурювання та пособництва як готування до злочину є більш правильною, ніж кваліфікація цих діянь як співучасті у злочині. Якщо виконавець не вчинив ніяких суспільно небезпечних діянь (закінченого злочину, замаху чи готування), дії підбурювача та пособника не можуть розглядатися

як співучасть у злочині (злочинного діяння вчинено не було, а наявні лише дії, які утворюють готування) [177,с.41].

Ще одну позицію, яка засвідчує однотайність думок щодо розмежування готування як стадії від підбурювання та пособництва, висловив А. В. Шевчук: підбурювання і пособництво мають багато спільних рис із готуванням. Однак особливість підбурювання і пособництва в тому, що вони створюють умови не безпосередньо для самого акту вчинення злочину, а для майбутніх дій виконавця. Це створення умов головно має вияв у вигляді впливу на свідомість виконавця. Змову злочинців на вчинення злочину, без сумніву, потрібно вважати однією із форм готування. Основна ознака готування – створення умов для вчинення злочину. Як відомо, спільна участь двох чи більше осіб, за загальним правилом, полегшує вчинення злочину. Змова як вид готування, можлива щодо більшості злочинів. Зокрема, коли в диспозиції статті кримінального закону вказується на змову як ознаку складу злочину, наявність однієї лише умови без вчинення подальших дій повинно кваліфікуватися як готування до вчинення злочину. В деяких випадках, враховуючи характер об'єкта і характер умислу, закон вважає, що наявність змови утворює відразу закінчений склад злочину (створення банди). Однак, за загальним правилом, організацію злочинної групи чи участь у ній можна кваліфікувати як готування [211, с. 41]. Своєю чергою, Н. В. Маслак зазначає, що невідале підбурювання і пособництво, хоча й є частиною інституту співучасті, у більшості випадків кваліфікується як готування до злочину [136, с. 63].

Таке невідале підбурювання та пособництво В. О. Навроцький пропонує диференціювати: 1) якщо особа, яка підбурюється, відразу відмовляється взяти участь у злочині, то дії підбурювача слід розцінювати як готування до підбурювання; 2) якщо особа, яка підбурюється, спочатку погоджується на пропозицію вчинити злочин спільно, починає виконувати певні дії, спрямовані на спільне вчинення посягання, а згодом відмовляється брати участь у злочині, то його добровільна відмова не повинна впливати на кваліфікацію дій невідалого співучасника. Злочин же не вчиняється з причин, незалежних від невідалого

підбурювача. В таких випадках вбачаються ознаки замаху на співучасть у злочині невідомого співучасника [143, с. 300].

Змова на вчинення злочину як вид готування до злочину в кримінальному праві України та Республіки Польщі – це завжди спільна домовленість двох і більше осіб. Проте особливість цього виду готування в кримінальному праві Республіки Польщі полягає в тому, що змова на вчинення злочину як вид готування не може утворювати ознак підбурювання та пособництва. За іншою схожою думкою, змова на вчинення злочину – це порозуміння з іншою особою, яке об'єктивно полегшує вчинення злочину, створює умови для реалізації конкретного суспільно небезпечного діяння. Однак така змова не може утворювати ознак підбурювання чи пособництва [43, с. 133].

У теорії кримінального права Республіки Польща щодо кваліфікації підбурювання та пособництва висувують декілька концепцій. Відповідно до першої, котру поділяє А. Цоль, діяння, що утворюють підбурювання і пособництво, характеризуються як формальний склад злочину, а тому діяння, які вчиняє підбурювач, незалежно від того, чи схилив він особу до вчинення злочину, вважаються закінченим злочином із моменту вчинення такого схиляння. Другу позицію представляє А. Васек: наслідком підбурювання є вчинення злочину, до якого підбурювач схилив. Якщо такий злочин не був вчинений, то підбурювач може підлягати кримінальній відповідальності винятково за замах на підбурювання. Третю позицію наводить А. Кардаш: підбурювання та пособництво є матеріальним складом злочину, де наслідком є виникнення в особи, котру схиляють, умислу на вчинення злочину. Якщо в особи, котру схиляють, не виникне умислу на вчинення злочину, таке підбурювання належить розглядати як замах на підбурювання [62, с. 273].

Підходи до визначення таких дій у законодавстві обох держав є кардинально різними, що певною мірою обумовлено співвідношенням інституту стадій вчинення злочину та інституту співучасті. Однак в такому невідомому підбурюванні й пособництві перетинаються положення і про стадії вчинення злочину, і про співучасть у злочині. Цитовані українські

науковці визначають невдале підбурювання як готування до злочину, тоді як польські – як замах на злочин. Насамперед це пов'язано з тим, що, відповідно до польського кримінального законодавства, особа несе кримінальну відповідальність за готування до злочину лише у передбачених кримінальним законом випадках. Тому здебільшого невдале підбурювання, яке визначатиметься як готування, не буде кримінально караним.

Наприклад, вироком районного суду особа А. виправдана у схилянні особи М., щоб остання намовила свого сина Д. до дачі неправдивих свідчень (§ 1 ст. 13 – § 1 ст. 233 КК Республіки Польщі). В апеляційній скарзі прокурор просить кваліфікувати дії особи А. як замах на підбурювання до дачі неправдивих свідчень [196]. Із наведеної ситуації польські науковці визначають одну спільну ознаку стадії замаху та форми співучасті, а саме «безпосереднє спрямування діянь на вчинення злочину». Скажімо, А. Лішевська та М. Біельській стверджують: якщо визначати ймовірність перетинання норм про стадії вчинення злочину та про співучасть у злочині, то треба однозначно визнати, що види співучасті є самостійними злочинами з характерною для підбурювання та пособництва ознакою «безпосереднє спрямування» до вчинення злочину [24, с. 210].

Важливо наголосити, що підбурювання до вчинення окремих злочинних дій, за законодавством Республіки Польща, становить самостійний злочин, а тому термін «заборонений злочин», передбачений в § 1 ст. 13 КК Республіки Польща, належить і до ознак підбурювання. Натомість ознака «безпосереднє спрямування свого діяння на його виконання», що передбачена в тому ж таки § 1 ст. 13 КК Республіки Польщі, є характерною для підбурювання. Отже, замах на підбурювання буде наявним тоді, коли діяння підбурювача безпосередньо спрямовані на схиляння іншої особи до вчинення злочину, однак вони безуспішні. В ухвалі Верховного Суду Республіки Польща від 21.10.2003 р. роз'яснюється, що підбурювання може бути вчинено у формі замаху тоді, коли винний безуспішно схиляє до вчинення злочину, передбаченого Особливою частиною КК Республіки Польща, а також коли безуспішне схиляння до

злочину містить ознаки підбурювання (визначається через ознаки підбурювання) [196].

Отже, відповідно до польського кримінального законодавства, невдале підбурювання визначається як замах на злочин. Незважаючи на те, що така концепція суперечить положенням українського кримінального законодавства (співучасть – це умисна спільна участь у вчиненні умисного злочину), певна логіка в цьому є. Діяння підбурювача виражаються через схилення іншої особи до вчинення злочину, а, відповідно, вони є закінченими з моменту вчинення такого схилення. Тому такий підбурювач виконав всі дії, які від нього залежать, для подальшого вчинення злочину виконавцем. Отже, за умови невдалої співучасті підбурювач має притягуватися до кримінальної відповідальності за замах на схилення до вчинення злочину.

Наприклад, вироком Апеляційного суду Вінницької області від 30.03.2011 р. особа М., засуджена за ч. 1 ст. 14, ч. 3 ст. 27, пп. 6, 11 ч. 2 ст. 115 КК України, маючи намір на умисне заподіяння смерті своєму чоловіку, на ґрунті неприязних із ним стосунків та з корисливих мотивів, у червні 2010 р. з метою готування до вбивства через особу В. познайомила із особою Р., який за 2000 доларів США погодився виконати її прохання вбити її чоловіка. М. передала Р. завдаток на виконання замовлення, фотокартку чоловіка та повідомила місце ймовірного його знаходження та номерні знаки автомобіля. Однак вбивство вчинено не було, оскільки Р. був працівником міліції, що діяв із метою викриття М. [81]. З огляду на таку ситуацію, особу М. можна притягнути і за замах на злочин, адже вона виконала всі необхідні діяння як організатора злочину, які безпосередньо спрямовані на вчинення умисного вбивства. А тому безрезультатність таких діянь не повинна впливати на визначення стадії злочину та кримінальну відповідальність. Те ж стосується і ознак підбурювання.

Як приклад кваліфікації пособництва до вчинення злочину, за КК Республіки Польща, можна розглянути випадок щодо незаконного виготовлення грошей, про який вже йшлося у підрозділі. Скажімо, якби роль друкаря-пенсіонера обмежувалася наданням Х інформації з приводу основ друку,

зокрема знаючи, що X має намір підробляти гроші і з цією метою йому потрібна інформація, то друкар відповідав би за пособництво згідно з § 1 ст. 310 КК Республіки Польща із покаранням у виді позбавлення волі на строк від 5 до 25 років позбавлення волі, тоді як X може відповідати тільки за § 4 ст. 310 КК Республіки Польщі (готування до злочину), де передбачено покарання від 3 місяців до 5 років позбавлення волі. За іншої ситуації, зокрема якщо друкар-пенсіонер у змові з X узгодить поділ ролей стосовно створення умов щодо замаху на підроблення грошей, то відповідатиме як і X – за готування до злочину (§ 4 ст. 310 КК Республіки Польща) [62, с. 244].

Щодо тлумачення інших видів готування до вчинення злочину, то слушно навести позицію М. Малечкія про те, що створення умов для вчинення злочину як вид готування має ґрунтуватися на суб'єктивній стороні (психічного ставлення винного до вчиненого). Тобто це не тільки можливість створення умов для вчинення замаху. На цьому етапі злочину є можливість формування за допомогою підготовчих заходів таких умов, які спрямовують злочинця, за його оцінкою ситуації, до реалізації наступних стадій злочину. Польський законодавець до видів готування, окрім підшукування та пристосування засобів, відносить складання плану дій та збирання інформації. Збирання інформації полягає у високій обізнаності, яка використовується при вчиненні злочину. Своєю чергою, складення плану дій має відбуватися на рівні відчуттів (інтуїції) і не може обмежуватися лише інтелектуальними процесами [36, с. 11].

У науці кримінального права України плануванням злочину охоплює законодавче визначення «інше умисне створення умов для вчинення злочину». Слушною є позиція А. В. Шевчука, що більшість корисливих злочинів детально плануються. Вчений, зокрема, вказує на доцільність виокремлення таких форм готування, як мотивація, планування злочину, вибір об'єкта та мети [212, с. 8]. Натомість Н. В. Маслак вважає це неприйнятним, позаяк запропоновані автором «види підготовчих дій» насправді є елементами формування злочинного наміру (без якого взагалі неможливе вчинення будь-якого умисного злочину), а отже, здійснюються

на тій стадії вчинення злочину, яка ще не є кримінально караною [135, с. 144]. Складання плану дій як вид готування визначається як умова, що полегшує вчинення злочину. Якщо особа складає план вчинення злочину, то найвірогідніше, що злочин буде доведено до кінця. При складанні плану дій враховуються різні обставини й деталі, які можуть послугувати чи перешкодити вчиненню злочину. Доказом того, що планування злочину не може бути складовою поняття наміру, можуть бути, скажімо, різні схеми проникнення у приміщення, плани поетапних дій співучасників у паперовому вигляді, корупційні схеми вчинення злочинів. Усе це не можна відносити до наміру вчинення злочину. Планування злочину – це вид готування, який український законодавець передбачив у сформульованому узагальнюючому виді готування, а саме «інше умисне створення умов для вчинення злочину», а відтак уникнув надання переліку усіх ймовірних видів готування.

Слушною є думка про те, що підготовчі дії, попри їхню різноманітність, мають спільні риси – всі вони є створенням умов для вчинення злочину [177, с. 43]. Загалом готування до злочину не обмежується тільки діями, які зазначені в ч. 1 ст. 14 КК України. Готуючись до вчинення злочину, винна особа може також створювати умови для уникнення в майбутньому відповідальності за нього (розробка фальшивого алібі, підготовка майбутніх свідків, залякування потерпілого тощо). Водночас, деякі правники вважають, що такі дії не доцільно відображати у ч. 1 ст. 14 КК України [68, с. 23]. Це стосується й видів готування, визначених у КК Республіки Польща, адже вказівка у законі на дії щодо створення умов для вчинення злочинного діяння свідчать про те, що перелік таких дій не визначений конкретно та не є невичерпним.

Отже, порівняльний аналіз стадії готування до злочину, за кримінальним правом України та Республіки Польща, продемонстрував відмінні підходи до встановлення кримінальної відповідальності за готування до вчинення злочину в кримінальному законодавстві обох держав. Особливості відповідальності за готування до вчинення злочину в українському кримінальному законодавстві визначено лише у Загальній частині

КК України. Натомість у КК Республіки Польща відповідальність за готування до злочину встановлена за окремі злочини і визначена у відповідних статтях Особливої частини КК з формулюванням окремих санкцій. У доктрині кримінального права Республіки Польща виокремлюють різні види готування до злочину: повне готування, вибіркове, готування у формі заміни, приховані види готування (криптоготування) та псевдоготування. Деякі види мають аналоги у кримінальному праві України (усічені склади злочинів), які з огляду на їхню підвищену суспільну небезпечність законодавець визначає як закінчені посягання (ст. 109, ч. 1 ст. 255, ч. 1 ст. 260, ст. 257, ч. 1 ст. 258-1, ч. 1 ст. 258-3, ч. 1 ст. 258-4, ч. 1 ст. 258-5 КК України). Водночас слушним є підхід законодавця обох держав щодо формулювання невичерпного переліку дій, які можуть становити готування до вчинення злочину. Охарактеризовано основні відмінності у доктрині кримінального права обох держав щодо тлумачення деяких дій, які становлять готування до злочину, зокрема змови на вчинення злочину.

2.2 Порівняльний аналіз стадії замаху на злочин за кримінальним правом України та Республіки Польща

Замах на вчинення злочину в законодавстві й теорії кримінального права цілком виправдано вважається більш суспільно небезпечною стадією вчинення злочину, порівняно з готуванням, оскільки характеризується діями, безпосередньо спрямованими на вчинення злочину. У контексті цього дослідження доцільно здійснити порівняння цієї стадії вчинення злочину за кримінальним правом України та кримінальним правом Республіки Польща з метою пошуку шляхів удосконалення відповідного інституту у вітчизняному законодавстві та правозастосуванні.

Зауважимо, що, як і у випадку зі стадією готування до вчинення злочину, належить виходити з того, що стадія замаху на вчинення злочину наділена всіма ознаками складу злочину. Такої думки дотримуються чимало правників.

Зокрема, А. В. Горностай зазначає, що підставою кримінальної відповідальності за замах на злочин є склад замаху, передбачений відповідними статтями і Особливої, і Загальної частин КК, що закріплено у ст. 16 КК України [88, с. 10]. М. Д. Дякур вважає, що замах на злочин має всі ознаки складу злочину і тому буде юридично обґрунтовано говорити про самостійний склад злочину – склад замаху на злочин. Позаяк склад замаху на злочин є самостійною юридичною підставою кримінальної відповідальності, то йому притаманні всі елементи складу замаху на злочин: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт і суб'єктивна сторона [108, с. 117]. Таку ж позицію висловлюють І. В. Красницький і Л. С. Щутяк з уточненням, що підставою кримінальної відповідальності є не сам склад замаху, а вчинення суспільно небезпечного діяння, яке містить склад замаху на злочин [121, с. 97].

Аргументованою є також позиція В. М. Бурдіна: враховуючи наявну конструкцію відповідальності за замах, можна погодитися з думкою, що формування ознак складу замаху відбувається на основі положень і Загальної, і Особливої частин КК України. Склад замаху на злочин є повноцінним складом злочину, який в повному обсязі відповідає загальновідомій конструкції складу злочину. Водночас науковець пропонує нову конструкцію кримінальної відповідальності за замах. Зокрема, статті Особливої частини КК України формулювати з використанням терміна «посягання». Відтак, за задумом вченого, не буде поєднання Загальної і Особливої частин КК України, оскільки всі ознаки складу замаху будуть розміщені в Особливій частині КК України [73, с. 209–210].

Відповідно до ст. 15 КК України, замахом на злочин є вчинення особою з прямим умислом діяння (дії або бездіяльності), безпосередньо спрямованого на вчинення злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК України, якщо при цьому злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від волі винного. Своєю чергою, згідно з § 1 ст. 13 КК Республіки Польща, відповідальності за замах підлягає той, хто, маючи намір вчинити заборонене діяння, спрямовує свою поведінку безпосередньо на його здійснення, але таке діяння не вчиняє.

Із визначення замаху на злочин, передбаченого у ч. 1 ст. 15 КК України, можна окреслити ознаки цієї стадії вчинення злочину:

1) діяння (дія або бездіяльність), яке безпосередньо спрямоване на вчинення злочину;

2) недоведення злочину до кінця з причин, що не залежали від волі винного. Об'єктивна сторона характеризується завершеністю або незавершеністю дій винного (тобто винний не виконує усіх дій, які становлять об'єктивну сторону злочину, передбаченого Особливою частиною КК України, на який здійснюється замах, або винний виконав усі необхідні дії, проте не настали наслідки, зазначені у відповідній статті Особливої частини КК України);

3) суб'єктивна сторона виражається у вигляді прямого умислу.

Доцільно навести також ознаки замаху на вчинення злочину, котрі виокремлюють в теорії кримінального права Республіки Польща:

1) умисел, спрямований на вчинення конкретного забороненого діяння, передбаченого відповідною статтею КК Польща;

2) поведінка, безпосередньо спрямована на вчинення забороненого діяння;

3) недоведення злочину до кінця [62, с. 224].

Найперше належить детальніше розглянути ознаку, яка є спільною для законодавства і теорії кримінального права обох держав, – діяння або поведінка, безпосередньо спрямована на вчинення злочину.

Аналізуючи цю ознаку, яка в кримінальному праві України та Республіки Польща є визначальною, спільним видається те, що діяння, яке безпосередньо спрямоване на вчинення злочину, передусім відмежовує стадію замаху на злочин від готування до злочину. Стадія готування завжди створює умови до безпосереднього вчинення злочину. Стадія замаху вже і є тим безпосереднім вчиненням злочину. Зауважимо, що в науці кримінального права Республіки Польща ця ознака визначається лише з об'єктивної сторони і тому не потрібно ототожнювати безпосереднє вчинення злочину з безпосереднім (прямим) умислом.

Поведінка, яка спрямована на вчинення забороненого діяння, як ознака замаху на злочин законодавчо закріплена у кримінальному законодавстві України: «...діяння, безпосередньо спрямоване на вчинення злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК України...», а також у КК Республіки Польща: «...особа, яка з наміром вчинити заборонене діяння скеровує свої дії безпосередньо на його виконання...». Отже, це спільна ознака, яка визначає поняття замаху на злочин, а також відрізняє його від інших стадій вчинення злочину.

Встановлення ознаки безпосереднього спрямування на вчинення злочину обумовлено основними концепціями, які сформувалися в науці кримінального права Республіки Польща. До них, зокрема, належать:

1) об'єктивні – поведінка особи виходить за межі готування до злочину, відтак таку поведінку належить розглядати як спрямовану безпосередньо на вчинення злочину; 2) суб'єктивні – для визначення безпосередності важливою ознакою є психічне сприйняття винного, його переконання, що на шляху до виконання злочину;

3) змішані – безпосереднє виконання злочину наявне й тоді, коли загроза для об'єктів кримінально-правової охорони є ознакою забороненого діяння, яке охоплюється умислом винного, і перетворюється з абстрактної форми в конкретну – інтерпретація ознак готування із § 1 ст. 16 КК Польщі. [43, с. 131].

Відповідно до § 1 ст. 16 КК Республіки Польща, готування наявне тільки тоді, коли особа з метою вчинення забороненого діяння виконує дії, які створюють умови для вчинення діянь, що безпосередньо ведуть до його виконання, зокрема якщо з тією ж метою вступає у змову з іншою особою, підшукує або пристосовує засоби, збирає інформацію або складає план дій. Йдеться про те, що деякі діяння, що утворюють стадію готування, можуть перейти у стадію замаху. Поняття безпосереднього виконання злочину в судовій практиці Республіки Польща вживається у таких визначеннях, як «заклучна фаза діяльності», «дія, яка безпосередньо передуює виконанню». Без сумніву,

вони означають замах на злочин, проте значно звужують його діапазон. Позаяк замахом є не лише «заклучна дія», наприклад, невдалий постріл (закінчений замах), а й діяння, що передує цій заклучній дії, яке безпосередньо веде до злочину і підпадає під поняття незакінченого замаху (наприклад, винний причаївся в засідці, чекаючи на жертву з готовою до пострілу зброєю, підкладення вибухівки, яку винний не встиг привести в дію).

Відтак констатуємо, що в Республіці Польща у разі вчинення злочинів із матеріальним складом закінченим замахом є виконання заклучної дії, що веде безпосередньо до злочину, натомість незакінченим замахом – відсутність цієї заклучної дії. При формальних складах злочинів може йтися лише про закінчений замах, який полягає у відсутності реалізації всіх ознак злочинного діяння [40, с. 64].

Отже, діяння, які утворюють замах, збігаються у всіх етапах із діяннями щодо виконання злочину. Тільки початок замаху насправді є початком виконання злочину. Діяння, що належить до виконання злочину, одночасно є діянням, що реалізує особа, вчиняючи замах, і завжди входить до складу злочину як необхідний елемент об'єктивної сторони.

Ще одна ознака замаху на злочин, яку можна віднести до об'єктивних ознак, – це недоведення злочину до кінця. Саме ця ознака відмежовує замах на злочин від закінченого злочину. Підхід до визначення ознаки «недоведення злочину до кінця» у кримінальному праві України та Республіки Польщі є однаковим і зводиться до розвитку об'єктивної сторони у злочинах із формальним та матеріальним складом. Єдиною відмінністю за цією ознакою, яка обумовлює поняття замаху, є те, що українські вчені-криміналісти та законодавець уточнили недоведеність злочину до кінця, вказавши на причини, які не залежать від волі винного.

Недоведення злочину до кінця у злочинах із формальним складом означає, що замах наявний лише тоді, коли винний не виконав усіх дій для доведення злочину до кінця. Діяння, яке описується у формальних злочинах, завжди вказується в минулому часі, відповідно, і замах на злочин кваліфікується за дії винного (точніше за невиконання усіх дій) в минулому. Замах на злочин

із матеріальним складом має вияв у вчиненні винним всіх дій, проте злочин не є доведеним до кінця через відсутність наслідку. Варто зауважити, що недоведеність злочину до кінця не можна ототожнювати лише з відсутністю наслідку як основною ознакою, яка відмежовує замах на злочин від закінченого злочину. У злочинах (і формальних, і матеріальних) особа не завжди виконує усі дії для доведення злочину до кінця, і саме через це злочин не доводиться до кінця або не настає певний наслідок у злочинах із матеріальним складом.

Відповідно, настання злочинних наслідків, які характеризують вчинене злочинне діяння як закінчене, обумовлене необхідністю та закономірністю, що впливає власне зі закінченого злочину, із внутрішніх зв'язків, речей, процесів. При замаху недосягнення поставленої мети, недоведення злочину до кінця впливає не із внутрішніх зв'язків, які виникли в процесі реалізації злочину, а із похідних або зовнішніх зв'язків, які перешкоджають визначеним діям і перешкоджають досягти злочинного результату [110, с. 45].

Отже, виникають певні обставини, через які суб'єкт не може закінчити злочин, і ці причини не залежать від його волі та впливають, так би мовити, із зовнішніх зв'язків. Саме так і зазначено в КК України: недоведення злочину до кінця з причин, що не залежать від волі винної особи. Проте варто зауважити, що злочин може не доводитися до кінця з причин, які залежать від волі винного, а саме коли йдеться про добровільну відмову від вчинення злочину. Відтак у цьому разі недоведення злочину до кінця впливає саме із внутрішніх зв'язків, із власної волі, переконання, зокрема винний усвідомлює можливість доведення злочину до кінця. Тут також треба зважати на ст. 68 КК України, згідно з якою суд призначає покарання за незакінчений злочин, враховуючи ступінь тяжкості вчиненого особою діяння, ступінь здійснення злочинного наміру та причини, внаслідок яких злочин не було доведено до кінця. У разі визнання підсудного винним у замаху на вчинення злочину у вирокі необхідно вказати причини, через які злочин не було доведено до кінця [172, с. 92]. Тобто ще однією відмінністю, порівняно зі законодавством Республіки Польща, є те, що у вітчизняному законодавстві існує правило, за яким, призначаючи покарання за незакінчений злочин, суд обов'язково

враховує причини, внаслідок яких злочин не було доведено до кінця, що й має бути викладено у вироку.

Наступна ознака замаху на злочин, яку можна вважати суб'єктивною, – це форма вини. Зокрема, у КК України вказано, що замахом на злочин є вчинення особою з прямим умислом діяння... Натомість у КК Республіки Польща вказано на умисел, спрямований на вчинення конкретного забороненого діяння. Тобто відсутні уточнення щодо виду умислу.

У теорії кримінального права України більшість правників не піддають сумніву можливість вчинення замаху лише з прямим умислом. Скажімо, В. П. Тихий зазначає, що замах на злочин можливий лише з прямим умислом. Якщо особа не бажала вчинення злочину, вона не може і здійснити замах на нього, тобто зробити спробу його вчинити [172, с. 92]. Тимчасом М. Д. Дякур вважає, що суб'єктивні ознаки замаху на злочин охоплюють: прямий умисел на вчинення злочину та наявність у особи конкретної мети – вчинити злочин [106, с. 9]. А. В. Горностай також акцентує, що винність як ознака, що виявляє внутрішній психологічний зміст замаху на злочин, відображає специфіку замаху – можливість вчинення його тільки з прямим умислом [88, с. 7].

При вчиненні замаху особа завжди прагне досягнення конкретного результату, а відтак вчиняє такі діяння, які можуть призвести до реалізації бажаного злочинного результату. Якщо особа не бажає досягнення конкретних наслідків, як це визначається при непрямому умислі, то вона не може вчинити тих дій, які б викликали настання конкретних наслідків. Особа при вчиненні посягання з непрямим умислом спрямовує свої дії на досягнення не конкретних наслідків, а зовсім інших [110, с. 57].

Про те, що замах на злочин може бути вчинено лише з прямим умислом роз'яснюється і в постанові Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи», зокрема у п. 4 передбачено, що замах на умисне вбивство може бути вчинено лише з прямим умислом, коли винна особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає його суспільно небезпечні

наслідки і бажає їх настання. Отже, відповідно до цієї постанови, судді повинні кваліфікувати замах на злочин лише за наявності прямого умислу винної особи. Проте аналізу судової практики засвідчує, що суди першої та апеляційної інстанцій доволі часто кваліфікують замах на злочин і з непрямим умислом.

Наприклад, ухвалою Верховного Суду України від 16 квітня 2009 р. змінено вирок суду першої інстанції й ухвалу суду апеляційної інстанції та перекваліфіковано з ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 на ч. 1 ст. 121 КК України. За обставинами справи, винна особа на ґрунті ревнощів схопила ніж і тричі вдарила ним потерпілу в живіт та один раз у спину. Смерть потерпілої не настала завдяки вчасно наданій медичній допомозі. Суд першої інстанції кваліфікував дії винного за ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК України. Ухвалою апеляційного суду вирок залишено без змін. Під час слідства встановлено, що засуджений, у стані алкогольного сп'яніння, в ході раптового виниклого конфлікту, на ґрунті ревнощів, із метою умисного вбивства іншої особи завдав потерпілому два удари в шию, спричинивши тілесні ушкодження у вигляді двох колото-різаних ран, зокрема одну з пошкодженням сонної артерії. Свій умисел винний не довів до кінця з причин, що не залежали від його волі, оскільки потерпілий самостійно зміг вийти із квартири, покликати на допомогу, і в результаті своєчасного надання йому медичної допомоги смерть не настала. Даючи юридичну оцінку діям винного, апеляційний суд кваліфікував його дії за ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК України та зазначив, що засуджений, завдаючи потерпілому два удари в шию, усвідомлював суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачав настання суспільно небезпечного наслідку у вигляді смерті потерпілого й допускав, що вона може настати. Відтак апеляційний суд зробив висновок про вчинення винним замаху на умисне вбивство з непрямим умислом [197].

У рамках вивчення кримінального законодавства та теорії кримінального права Республіки Польща належить найперше акцентувати на тому, що на відміну від КК України, в якому передбачено визначення вини, КК Республіки Польща поняття вини не окреслює. Проте у класичному значенні вину

злочину розуміють як психічне ставлення винного до вчиненого ним діяння. У КК Республіки Польща поняття умислу міститься у § 1 ст. 9, відповідно до якого заборонене діяння вчиняється умисно, якщо особа має намір його вчинити, тобто бажає його вчинити або передбачає можливість його вчинення і допускає його. Таке визначення умовно можна поділити на два аспекти, зокрема коли винний: 1) бажає вчинити злочин і 2) передбачає можливість його вчинення і допускає його. Перший аспект – це умисел безпосередній (*dolusdirectus*), а другий – умисел непрямий (*doluseventualis*). У теорії кримінального права Республіки Польща інтелектуальна ознака виражається в усвідомленні суспільно небезпечного діяння. Інтелектуальна ознака прямого (безпосереднього) умислу впливає зі слова «бажає», а саме, якщо особа бажає вчинити конкретне суспільно небезпечне діяння, то вона, відповідно, й усвідомлює суспільну небезпечність вчинюваного та передбачає неминучість вчинення такого діяння. Інтелектуальна ознака непрямого умислу має вияв у передбаченні можливості вчинення суспільно небезпечного діяння. Вольова ознака прямого умислу – це бажання винити суспільно небезпечне діяння, непрямого умислу – передбачення можливості його вчинення [14, с. 44].

З огляду на це, А. Цоль акцентує, що, відповідно до § 1 ст. 13 КК Республіки Польща, немає жодних підстав поняття умислу розглядати інакше, ніж це передбачено в § 1 ст. 9 КК Республіки Польща. Ознакою замаху на злочин визнається і прямий умисел, і непрямий. Однак треба пам'ятати, що замах не є категорією самостійною, а завжди перебуває у зв'язку з ознаками конкретного злочину, передбаченого Особливою частиною КК Республіки Польща. Якщо злочин за ознаками суб'єктивної сторони може бути вчинений тільки з прямим умислом, то і замах на вчинення такого злочину має бути вчинений із прямим умислом [62, с. 224]. Цю позицію поділяє і Я. Гізек. Вид вини замаху на злочин залежить від виду вини злочину, на який вчиняється замах, передбаченого в Особливій частині КК Республіки Польща. Такий замах може бути вчинено і з прямим умислом, і з непрямым. Проте не може бути замаху з непрямым умислом на злочин, який вчиняється тільки з прямими

умислом. Вид вини замаху на злочин безпосередньо залежить від виду вини злочину, тому конструкція складу замаху на злочин має збігатися з ознаками злочину, на який вчиняється замах [14, с. 44].

Тимчасом А. Марек зазначає, що за сучасних умов допустимість замаху на злочин із непрямим умислом не викликає сумніву ні в доктрині кримінального права, ні в судовій практиці Польщі. Замах на злочин відрізняється від закінченого злочину не формою умислу, а відсутністю всіх ознак складу злочину, зокрема, ненастанням наслідків [40, с. 63].

Отже, в КК Республіки Польща, на відміну від КК України, передбачено вчинення замаху на злочин і з прямим, і непрямим умислом.

Наступним питанням, що підлягає розгляду, – поділ замаху в законодавстві та теорії кримінального права України й Республіки Польща. Відповідно до положень КК України, замах на вчинення злочину є закінченим, якщо особа виконала усі дії, які вважала необхідними для доведення злочину до кінця, але злочин не було закінчено з причин, які не залежали від її волі (ч. 2 ст. 15). Замах на вчинення злочину є незакінченим, якщо особа з причин, що не залежали від її волі, не вчинила усіх дій, які вважала необхідними для доведення злочину до кінця (ч. 3 ст. 15). Усупереч КК України у КК Республіки Польща не вказуються його види (закінчений та незакінчений замах на злочин), натомість передбачені характерні особливості непридатного замаху на злочин. Зокрема, відповідно до § 2 ст. 13 КК Республіки Польща, замах буде наявним і тоді, коли винна особа не усвідомлює, що вчинення злочину неможливе через відсутність предмета, придатного для вчинення щодо нього злочинного діяння, або у зв'язку із використанням засобу, непридатного для вчинення забороненого діяння. Водночас поділ замаху на закінчений та незакінчений виокремлюють у теорії кримінального права Республіки Польща. Своєю чергою, непридатний замах відомий у теорії кримінального права України.

Отже, у кримінально-правовій літературі Республіки Польща розрізняють такі види замаху на злочин:

– закінчений замах – винний виконав усі дії, які вважав необхідними для доведення злочину до кінця, проте злочин не був закінченим;

– незакінчений замах – винний не виконав усіх дій, які вважав необхідними для доведення злочину до кінця;

– кваліфікований замах – винний здійснює замах на один злочин, натомість вчиняє інший (наприклад, винний мав намір вчинити умисне вбивство, проте заподіяв тяжкі тілесні ушкодження);

– замах звичайний (придатний) – замах на злочин, за якого винний має усі шанси на доведення злочину до кінця;

– замах непридатний – замах на злочин, за якого винний від початку не може довести задуманий злочин до кінця, не усвідомлюючи цього.

Своєю чергою, непридатний замах поділяється на такі підвиди: 1) безумовно непридатний замах на злочин (закінчення злочину є неможливим у апріорі); 2) відносно непридатний замах на злочин (замах на злочин не може бути доведеним до кінця, але тільки в тій конкретній ситуації, в якій діє винний); 3) замах на злочин, коли винний підлягає покаранню (винний підлягає кримінальній відповідальності, якщо замах на злочин є непридатним через використання непридатного засобу або через відсутність предмета, придатного для вчинення щодо нього злочинного діяння); 4) замах на злочин, коли винний не підлягає покаранню (тобто всі інші випадки непридатного замаху на злочин, які не є суспільно небезпечними).

У теорії кримінального права України замах на злочин також поділяється на закінчений і незакінчений та замах придатний і непридатний. Непридатний замах, своєю чергою, поділяється на замах на непридатний об'єкт та замах із непридатними засобами. Замах із непридатними засобами поділяється на замах із відносно непридатними засобами та абсолютно непридатними засобами.

У науці кримінального права Республіки Польща поділ замаху на закінчений та незакінчений не впливає на відповідальність і враховується лише при встановленні безкарності винного відповідно до ст. 15 КК Республіки Польщі (добровільна відмова від доведення злочину до кінця). Польський науковець Т. Боярський зазначає, що законодавець не вирізняє інших видів замаху на злочин, окрім придатного й непридатного. А оскільки у кримінальному кодексі Республіки

Польща передбачена загальна підстава кримінальної відповідальності за замах на злочин, де замах є можливим, то це правило поширюється, відповідно, і на всі інші види замаху, визначені в науці кримінального права Республіки Польщі. Немає законодавчих обмежень щодо кримінальної відповідальності за замах на злочин, якщо замах у конкретному випадку є наявним і практично ймовірним. Однак у деяких конструкціях складів злочину замах не може бути не тільки реальним, а й зовсім неможливим, це впливає не зі законодавчих положень, а залежить від виду злочину [22, с. 61].

На відміну від польського, український законодавець у ст. 15 КК України виокремлює два види замаху на злочин – закінчений та незакінчений, проте не пов'язує з таким поділом жодних кримінально-правових наслідків, окрім формули кваліфікації, яка при закінченому замаху має містити посилення на ч. 2 ст. 15, а при незакінченому – на ч. 3 ст. 15 КК України. Заразом, доки така диференціація видів замаху на злочин проводиться законодавцем, очевидно, що логіка підказує про її незавершений характер, позаяк незрозумілим залишається її кримінально-правове значення, зокрема і для призначення покарання. Загалом варто визнати слушною думку про те, що в цьому випадку можна припускати, що в межах індивідуалізації кримінальної відповідальності суд мав би врахувати те, що закінчений замах є, за загальним правилом, більш небезпечним, ніж незакінчений. Проте, якщо законодавець здійснює диференціацію родового поняття замаху, виокремлюючи два видові поняття – закінченого та незакінченого замаху, незрозуміло, чому він не забезпечує при цьому диференціації кримінально-правових наслідків цих видів замаху на злочин, залишаючи це питання виключно в сфері індивідуалізації кримінальної відповідальності [71, с. 77].

Як уже зазначалося, у теорії кримінального права Республіки Польща вирізняють «кваліфікований замах». Зокрема, питання відповідальності за кваліфікований замах є дискусійним. Суть цього замаху полягає в тому, що винний, вчиняючи замах на злочин, спрямовує свої діяння на досягнення певного наслідку, однак заподіює інший наслідок, який не охоплюється ознаками цього злочину, а відтак вчинені діяння кваліфікуються за сукупністю злочинів як кваліфікований замах [40, с. 65].

Наприклад, якщо винний, вчиняючи замах на умисне вбивство, заподіює тяжкі тілесні ушкодження, то юридична кваліфікація такого діяння має відповідати § 1 ст. 13, § 1 ст. 148; § 1 ст. 156; § 2 ст. 11 КК Республіки Польща (тобто замах на умисне вбивство і заподіяння тяжкого тілесного ушкодження). Водночас, за § 2 ст. 11 КК Республіки Польща, якщо діяння містить ознаки, передбачені у двох або більше статтях кримінального закону, суд призначає покарання за один злочин на основі сукупності цих норм).

Відмінною буде кваліфікація діянь за умови, коли винний, який вчинив замах на вбивство, викликав швидку медичну допомогу особі, яку поранив, а відтак запобіг її смерті. Тут діяння винного не кваліфікуватиметься до кінця як за замах на вбивство відповідно до § 1 ст. 13 КК, § 1 ст. 148 КК та § 1 ст. 15 КК Республіки Польща – добровільна відмова від доведення злочину, проте винний відповідатиме за заподіяння тяжких тілесних ушкоджень (§ 1 ст. 156 КК) [62, с. 239].

У такому разі постає проблема визначення суб'єктивної сторони злочину. Адже злочинець не діяв із наміром заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, а з наміром вбивства особи. У цій ситуації вкрай важко застосовувати положення про добровільну відмову від вчинення злочину, оскільки особа безпосередньо виконала об'єктивну сторону умисного вбивства, а її дії, спрямовані на запобігання настанню наслідку, більш правильно було би розцінювати як дійове каяття, що може бути і при закінченому злочині, і при незакінченому.

У науці кримінального права України не визначено поняття «кваліфікований замах» на злочин. Однак у науковій літературі наводять приклади кваліфікованого замаху, яким можуть бути діяння особи, вчинені у разі помилки щодо особи потерпілого: винний мав намір вбити вагітну жінку, яка насправді вагітною не була, чи мав намір вчинити вбивство двох осіб, проте злочинний намір вдалося реалізувати лише щодо однієї. Відповідно до українського кримінального законодавства, такі діяння кваліфікуються за сукупністю злочинів, хоча деякі вчених небезпідставно вважають, що така кваліфікація свідчить про порушення принципу недопустимості подвійного інкримінування. Тимчасом є більш прийнятні підходи до кваліфікації

злочинних дій. Зокрема, коли особа, вчиняючи замах на злочин, здійснює водночас ще один злочин, то вчинене слід кваліфікувати за сукупністю злочинів. Однак якщо особа, вчиняючи замах на вбивство, заподіює особі тілесні ушкодження, то вчинене охоплюється однією статтею (замах на умисне вбивство) і додаткової кваліфікації за статтею, в якій передбачене заподіяння тілесних ушкоджень, не потребує.

Розглянемо детальніше дефініцію непридатного замаху у КК Республіки Польща та теорії кримінального права України. У вітчизняній кримінально-правовій літературі визначення окремого виду – непридатного замаху – має і прихильників, і противників. Зокрема, В. П. Тихий, А. В. Шевчук пропонують виокремлювати спеціальні види замаху на злочин, а саме непридатний замах [174, с. 181]. Своєю чергою, А. В. Шевчук поділяє непридатний замах на дві складові: замах на непридатний об'єкт (предмет) та замах із непридатними засобами [211, с. 70].

Усупереч позиції зазначених правників І. С. Тишкевич стверджував, що прихильники поділу замаху на придатний і непридатний використовують видумані, нереальні приклади і не можуть навести жодного випадку зі судової практики, коли би суд визначав такий поділ. На його думку, замах на непридатний предмет не може викликати непридатність об'єкта, якими є суспільні відносини. Винний посягає не тільки на предмети злочину, а й на суспільні відносини, які знаходяться під охороною кримінального законодавства. І тому шкода спричиняється не предметам, а суспільним відносинам. Крім того, в Особливій частині КК України є й склади злочинів, у яких предмет є факультативною ознакою і його встановлення не є обов'язковим [177, с. 175].

Свого часу Н. Ф. Кузнецова також зазначала, що природа непридатного замаху, а саме замаху на непридатний об'єкт, не відрізняється від природи будь-якого іншого замаху на злочин. Замах на непридатний об'єкт – це звичайне умисне вчинення злочину, яке є незакінченим із причин, що не залежали від волі винного. Тобто наявна фактична помилка суб'єкта злочину щодо властивостей предмета посягання. Оскільки фактична помилка виникає поза

волею винного, то вона не змінює суспільно небезпечного характеру замаху на злочин [134, с. 96].

Складно визнати слушною останню позицію, бодай тому, що однією з причин недоведення злочину до кінця можна вважати фактичну помилку суб'єкта злочину. Навіть більше, фактична помилка наявна не тільки у непридатному замаху на злочин, а й у придатному. Якби винна особа не припустилася помилки при придатному замаху, то злочин був би доведений до кінця. Скажімо, якщо винний вчиняє замах на крадіжку зі сейфу, в якому зберігаються цінні речі, і крадіжку зі сейфу, який виявився порожнім, то в обох випадках винний не доводить злочин до кінця, позаяк припускається помилки.

У першому випадку, наприклад, не зумів відкрити сейф, тому що невинувато сподівався на власні навички щодо відкриття сейфів. В другому випадку помилився щодо предмета злочину. Незнання винного, тобто помилка, і у першому, і в другому випадках утворює незакінчений злочин. У придатному замаху винний припускається помилки, і тому злочин не може бути доведений до кінця. У непридатному замаху винний також припускається помилки, а тому злочин об'єктивно не може бути завершений. Проте саме ступінь суспільної небезпеки у наведених прикладах дає змогу розмежувати придатність і непридатність замаху.

Зокрема, у першому випадку суспільна небезпечність є очевидною, а в другому існує лише в уяві винного, що іноді, залежно від обставин справи, дозволяє застосувати норму про малозначність такого діяння через відсутність суспільної небезпеки. Відмінність також полягає в характері такої помилки. Відтак можна визначити два види помилки, зокрема щодо: 1) плану виконання діяння; 2) способу виконання. При придатному замаху йдеться саме про помилку щодо виконання злочину (винний здійснює постріл у потерпілого, проте зброя не спрацювала, хоча була справною). При непридатному замаху помилка стосується вже власне планування злочину (винний не усвідомлює, що використовує несправну зброю). З уваги на наведене, виокремлення непридатного замаху не викликає жодних сумнівів.

Слушно також зауважити, що попри те, що в кримінальному законодавстві України відсутні положення про непридатний замах, у правозастосуванні вже давно поширеною є практика щодо кваліфікації дій злочинця, який фактично помилявся щодо властивостей предмета чи засобів [159; 160].

Як уже зазначалося, в теорії кримінального права і України, і Республіки Польща непридатний замах поділяють на два види: замах на непридатний предмет (окремі вчені визначають «непридатний об'єкт») та замах із використанням непридатного засобу. В обох випадках особа припускається фактичної помилки, що позбавляє її можливості довести злочин до кінця.

Водночас існує слухна думка про невиправданість виокремлення замаху на непридатний об'єкт. Зокрема, А. В. Шевчук, визначаючи замах на непридатний об'єкт, пропонує це поняття окреслювати як замах на непридатний предмет, оскільки об'єкт правової охорони завжди придатний для посягання. Отже, під замахом на непридатний об'єкт (точніше – на непридатний предмет) належить розуміти посягання винної особи на предмет, який насправді відсутній або на предмет, який внаслідок втрати своїх якостей не підпадає під кримінально-правову охорону, а тому через фактичну помилку винної особи не створюється реальна небезпека завдання чи спричинення шкоди об'єкту [212, с. 14].

Поділяючи позицію А. В. Шевчука щодо недоцільності виокремлення замаху на непридатний об'єкт, варто констатувати, що об'єкт посягання в жодному разі не може бути непридатним. Суспільні відносини, які закріплені в КК України, не можуть бути непридатними. Отже, визначення замаху на непридатний об'єкт є суперечливим. На практиці припускаються помилки щодо визначення замаху на непридатний об'єкт, зокрема об'єкт посягання ототожнюється з предметом посягання. Винний, не усвідомлюючи вчинюваного, припускається помилки щодо предмета посягання, а це впливає на характер його діяння. Об'єкт посягання завжди є придатним, що не можна сказати про непридатний предмет.

Отже, непридатний замах ґрунтується на фактичній помилці суб'єкта – або щодо непридатності предмета, або щодо непридатності засобу (тобто

помилка в об'єктивних ознаках злочину). Помилка в науці кримінального права України розглядається як неправильне уявлення винного про юридичні властивості або фактичні ознаки вчинюваного ним діяння. Відтак виокремлюють помилку юридичну і фактичну. Підвидом фактичної помилки є помилка у характері діяння, коли винний вважає, що в його діях є ознаки злочину, а насправді їх немає. В такому випадку винний підлягає кримінальній відповідальності за спрямованістю умислу, а саме за замах на вчинення такого діяння. І другий підвид, коли винний вважає, що в його діях нема ознак злочину, а насправді вони є. Тоді винний підлягає кримінальній відповідальності за діяння, вчинене з необережності.

Особливістю польського законодавства є те, що у КК Республіки Польща передбачено особливості кримінальної відповідальності за вчинення злочину з помилкою. Зокрема, акцентується на відмежуванні помилки у непридатному замаху та помилки, яка передбачена § 1 ст. 28 КК Республіки Польща: «не вчиняє умисно злочин той, хто виправдано припускається помилки щодо обставин злочину, які становлять його ознаки». У статті закріплено помилку, яка виключає кримінальну відповідальність особи за умисний злочин за наявності виправданої помилки щодо ознак злочину. Помилка, передбачена ст. 13 § 2 КК Республіки Польща (непридатний замах) навпаки є підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності. Своєю чергою, відповідно до § 2 ст. 28 КК Республіки Польща, на підставі положення, що передбачає більш м'яку відповідальність, підлягає відповідальності особа, яка вчиняє діяння, маючи виправдане помилкове переконання, що виникає обставина, що є ознакою забороненого діяння, від якої залежить така більш м'яка відповідальність [128, с. 24].

Наприклад, медсестра дає пацієнту ліки, не усвідомлюючи, що у пацієнта алергія, внаслідок чого пацієнт помирає. У цьому випадку медсестра нестиме більш м'яку кримінальну відповідальність за вчинення такого діяння. Зовсім під іншу кваліфікацію підпадатимуть дії медсестри, яка з метою вбивства пацієнта дає йому ліки, на які у нього алергія, однак з'ясувалось, що вона переплутала

таблетки, а відтак потерпілий залишився живим. Тут наявний непридатний замах, а саме помилка щодо знаряддя.

У теорії кримінального права України розрізняють декілька видів замаху з непридатними засобами: 1) коли особа, яка здійснює замах через помилку, використовує непридатний засіб замість придатного (наприклад, нешкідливий порошок замість отрути); 2) коли придатний у певному випадку засіб використано у недостатній кількості для спричинення шкідливого результату (наприклад, закладено замало вибухівки, щоб підірвати необхідний об'єкт); 3) коли придатний у певному випадку засіб використано не тим способом, який міг би викликати результат; 4) коли засіб у певному випадку не був достатньо ефективним [211, с. 72].

Тобто у кримінально-правовій теорії під час визначення непридатного замаху враховують властивості засобу, який застосовував винний. Можна навести окремі положення, які стосуються готування до злочину, і порівняти зі замахом на злочин. У рамках розгляду кваліфікації готування до злочину В. О. Навроцький, вказуючи на замах із непридатними засобами, виокремлює готування з негідними засобами та визначає окремі види такого готування, зокрема, готування з недостатніми засобами, готування з відсутніми засобами, готування з непридатними засобами.

Готування з недостатніми засобами полягає у підшукуванні або пристосуванні засобів чи знарядь вчинення злочину, які за своїми властивостями здатні заподіяти шкоду, але у цьому випадку їх кількість або якісні характеристики не дозволили б цього зробити, навіть при продовженні злочинної діяльності [143, с. 164]. Як приклад автор наводить придбання отруйної речовини у кількості, споживання якої потерпілим не призведе до його смерті. Питання про кримінальну відповідальність за готування до злочину з недостатніми засобами вирішується з урахуванням спрямованості умислу, а також того факту, що винний сам обрав такі засоби, не знаючи про їх нешкідливий характер. І тому такий вид готування В. О. Навроцький пропонує кваліфікувати за ч. 1 ст. 14 та відповідною статтею Особливої частини КК України, яка передбачає відповідальність за злочин, що був би виконаний

при «достатності» засобів. Тут доречно згадати про непридатний замах, а точніше замах із відносно непридатними засобами, знаряддями, про який уже йшлося. Як приклад наведемо ситуацію: додавання в їжу потерпілому цукру, помилково прийнятого за отруту, чи давання отрути в невеликих кількостях. Якщо поміркувати, то і цукром можна отруїти людину, хвору на діабет, а для смерті людини зі слабким здоров'ям може бути достатньо і невеликої кількості отрути. Використання непридатних засобів у різних випадках могло би призвести до різних злочинних результатів, відмінність була би не тільки у цих конкретних випадках, а й у ступені суспільної небезпеки в кожному із випадків.

Під поняттям готування до злочину з відсутніми засобами В. О. Навроцький розуміє відповідні дії стосовно предметів, які у даний час, у даній обстановці не мають шкідливих властивостей (придбання зіпсованої рушниці, вивчення шляхів підходу до каси, в якій вже не зберігаються гроші). Негідним готування буде лише тоді, коли винний помилявся щодо властивостей обраних засобів, вважав їх придатними. Таке готування кваліфікується за ч. 1 ст. 14 та статтею Особливої частини КК України, яка передбачає відповідальність за закінчений злочин, який міг би бути вчинений за наявності відповідних засобів для його вчинення [143, с. 165].

Отже, знову ступінь суспільної небезпеки розмежовує готування з відсутніми засобами із готуванням із придатними засобами. Це стосується і замаху на непридатний предмет, зокрема йдеться про посягання на предмет, який відсутній. Діяння, спрямовані на відсутній предмет, відмежовуються від діянь, спрямованих на предмет, який є придатним, ступенем суспільної небезпеки і самих діянь, і суспільною небезпекою особи винного, а також наближеністю до злочинного результату. Отож, при замаху на відсутній предмет завершення злочину є об'єктивно неможливим.

Третій підвид готування з непридатними засобами, який визначив В. О. Навроцький, можна порівняти із непридатним замахом на злочин із абсолютно непридатними засобами, знаряддями, використання яких ніколи не призведуть до злочинного результату. Про кримінальну відповідальність за такі

види готування та замаху не може навіть ітися, позаяк діяння винного не становлять жодної суспільної небезпеки, а отже, і відпадає необхідність у будь-якому теоретичному обґрунтуванні.

Як підсумок, можна порівняти замах із непридатними засобами, знаряддями та готування із негідними засобами. Замах із непридатними засобами, знаряддями та готування з негідними засобами є суспільно небезпечними діяннями, проте різняться між собою ступенем суспільної небезпеки. Об'єктивна сторона вище цих видів визначається певним обсягом дій, а суб'єктивна – характеризується прямим умислом, однак аби встановити в діяннях особи факт незакінченого злочину, необхідно врахувати спрямованість умислу особи, фактичну помилку суб'єкта злочину та суспільну небезпечність діянь.

У теорії кримінального права України непридатність засобу визначають винятково з його властивостей (властивості предмета). Зокрема, відносно непридатні засоби в одних конкретних умовах вчинення злочину не можуть заподіяти шкоду, а в інших – можуть. Своєю чергою, у теорії кримінального права Республіки Польща немає одностайності щодо визначення поняття «засіб». Одні науковці пропонують визначати замах із непридатними засобами, враховуючи не тільки властивості засобу, а й навик (досвід) винного у використанні цього засобу, інші обстоюють визначення поняття «засіб» лише із властивостей предмета, який складає цей засіб. Відтак належить з'ясувати, чи враховувати при визначенні придатності засобу його властивості у конкретних умовах вчинення суспільно небезпечного діяння, чи визначати його властивості за будь-яких умов вчинення злочину, а також чи брати до уваги навик винного при використанні певного засобу. Вважаємо, що непридатність засобу необхідно визначати лише за його властивостями. Як приклад розглянемо таку ситуацію: винний має намір викрасти автомобіль. Він відімкнув замок автомобіля, але не зміг викрасти, оскільки не впорався з блокуванням двигуна. Чи буде у цьому випадку непридатний замах? Однозначно, ні. Непридатний замах завжди ґрунтується на помилці винного щодо предмета, який є непридатним або відсутнім, або щодо засобу, який є непридатним для використання.

Недостатність досвіду чи навиків при вчиненні суспільно небезпечного діяння аж ніяк не впливають на помилку винного. Скажімо, якщо особа здійснює постріл, не маючи навиків користування вогнепальною зброєю, і не влучає в потерпілого, то невміння особи не визначає непридатний замах, і в діях особи немає помилки, яка характеризує непридатний замах.

Отже, аналіз підходів до розуміння непридатного замаху в науці кримінального права України та Республіки Польща засвідчив, що в обох державах непридатний замах є різновидом придатного замаху і має містити усі ознаки замаху, визначеного в КК цих держав.

Досліджуючи проблематику замаху, Я. Маєвський зазначає, що існує нормативне визначення замаху, яке реалізується через ознаки, передбачені в чч. 1, 2 ст. 13 КК Республіки Польща; терміни «придатний замах» і «непридатний замах» у кодексі не закріплені, а їхній зміст впливає із визначення поняття замаху. Встановлення межі між придатним і непридатним замахом залежить від способу взаємозв'язку між положеннями ч. 1 та ч. 2 ст. 13 КК Республіки Польща, зокрема від розуміння положення ч. 1 ст. 13 КК Республіки Польщі. Також прийнято вважати, що непридатний замах є формою придатного замаху, а тому йому притаманні й ознаки, передбачені ч. 1 ст. 13 КК Республіки Польщі [11, с. 24].

Водночас непридатний замах має свої істотні видові ознаки, що відрізняє його від інших видів змаху. До таких ознак можна віднести:

- 1) об'єктивна сторона за будь-яких умов не може бути завершена;
- 2) ступінь суспільної небезпеки непридатного замаху у багатьох випадках є суттєво нижчим, ніж у придатному замаху, а за наявності підстав взагалі може бути відсутнім;
- 3) фактична помилка винного щодо предмета посягання чи непридатних засобів, знярядь, через які винний не усвідомлює, що не зможе завершити злочин;
- 4) фактична помилка в інших ознаках об'єктивної сторони, через які об'єктивна сторона не може бути завершена [78, с. 292]

Своєю чергою, відмежування придатного і непридатного замаху належить здійснювати з урахуванням фактичної помилки та такі критерії:

- 1) ступінь суспільної небезпечності діяння;
- 2) ступінь здійснення злочинного наміру;
- 3) причини, внаслідок яких злочин не доведено до кінця;
- 4) помилка щодо посягання на непридатний предмет або використання непридатного засобу.

Щодо тлумачення такого критерію, як ступінь суспільної небезпеки діяння, то варто зважати на певні положення. Польський законодавець акцентує на тому, що непридатний замах є різновидом замаху, а відтак має охоплювати усі ознаки придатного замаху. У разі непридатного замаху ступінь суспільної небезпеки конкретного діяння має залежати від об'єкта посягання, ступеня некомпетентності і характеру помилки, що призвела до того, що винний діяв попри відсутність відповідного предмета або скористався непридатним засобом. Постріл у порожнє ліжко з метою вбивства сплячого, який за мить до того вийшов із кімнати, визначає ступінь суспільної небезпечності, характерний непридатному замаху. Аналогічно, коли винний підготував отруту, придатну до вбивства іншої людини, і тільки через помилку влив до заготовленого чаю вміст іншої банки, де був нешкідливий засіб.

Натомість значно нижчим буде ступінь суспільної шкідливості у разі пострілу в уже мертву особу або приготування (з метою отруєння людини) через свою некомпетентність засобу, який не мав отруйних властивостей. У всіх цих випадках законодавець залишив за судом право на вирішення вказаних ситуацій на власний розсуд. Зокрема, суд може призначити покарання згідно з верхньою межею закону (хіба що теоретично), застосувати суттєве пом'якшення покарання, відступити від призначення покарання або припинити слідство, зазначаючи, що діяння не є злочином через незначний ступінь суспільної небезпеки [62, с. 235].

Порівняймо ситуації, коли особа здійснює постріл в манекен і коли в живу особу. На перший погляд, у першому випадку наслідок не настане, позаяк

вчинене за будь-яких умов не призведе до бажаного наслідку. Але хіба дії винного у першому прикладі не є суспільно небезпечними? Для визначення суспільної небезпеки діяння немає значення, чи винний влучив, важливо те, що він здійснив постріл. Водночас варто зацентувати на ступені суспільної небезпеки, за допомогою якого можна розмежувати два наведені приклади. Відтак у першому разі ступінь суспільної небезпеки є значно нижчим і в жодному разі злочин не буде доведений до кінця.

Ступінь суспільної небезпеки може мати вияв не тільки в діянні, а й впливати з ознак суб'єкта злочину. Скажімо, фасувальник в аптеці неналежно виконує свої обов'язки, проте ми не можемо притягнути його до кримінальної відповідальності за ст. 140 КК України, оскільки фасувальник не є ні медичним, ні фармацевтичним працівником. Ще одним прикладом може бути внесення службовою особою до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей, чи інше підроблення нею офіційних документів (ст. 366 КК України). Зокрема, коли під час досудового слідства з'ясовується, що на момент підроблення офіційних документів винна особа не була службовою особою. Отже, винна особа не підпадає під ознаки спеціального суб'єкта злочину, передбаченого в ст.ст. 140, 366 КК України, а це свідчить про нижчий ступінь суспільної небезпечності таких дій або взагалі про її відсутність, що й утворює непридатний замах.

Доволі часто суспільна небезпека винного формується ще до початку вчинення ним замаху на злочин. Йому передує антисоціальна поведінка винного, вчинення адміністративних правопорушень, наявність кримінально-правових ознак, відсутність моральних цінностей. З огляду на це, кримінально-правове значення має і ступінь суспільної небезпеки винного, за допомогою якого можна відрізнити винну особу з антисоціальною спрямованістю та винну особу, яка вчинила злочин уперше через збіг тяжких обставин у житті. Ступінь суспільної небезпеки винного обумовлюється також причинами й умовами вчинення замаху на злочин, мотивацією особи, інтелектуальними ознаками, психологічними властивостями, наявністю досвіду та навиків. Урахування особи винного є однією зі засад при призначенні покарання. Ступінь суспільної

небезпеки винного певною мірою обумовлює непридатність замаху на злочин. Наприклад, винна особа вперше вчиняє злочин, і здійснюючи замах на вбивство, не доводить злочин до кінця через використання несправної зброї. Або ж винна особа, яка має судимість за злочини проти життя та здоров'я особи, вчиняючи замах на злочин, припускається помилки щодо знаряддя вчинення злочину, яке виявляється несправним.

Окрім ступеня суспільної небезпечності, за допомогою якого можна відмежувати непридатний замах від придатного, з'ясуванню підлягає і ступінь здійснення злочинного наміру. Визначаючи ступінь здійснення злочинного наміру, належить встановити, наскільки близько діяння винного були до злочинного результату, наскільки повно здійснено злочинний намір, наскільки винна особа була близькою до завершення злочину. І що реальнішою і серйознішою є небезпека настання суспільно небезпечних наслідків, то, відповідно, і більшим є ступінь суспільної небезпеки вчинених діянь і особи винного [165, с. 11]. Наприклад, особа, здійснюючи замах на вбивство, вчиняє такі діяння, як підсипання отрути потерпілу в їжу чи підсипання речовини, помилково прийнятої за отруту. Або ж здійснення невлучного пострілу винним чи здійснення пострілу з несправної зброї. Наведені приклади відрізняються між собою ступенем суспільної небезпеки та ступенем здійснення злочинного наміру. Відтак враховуючи ступінь суспільної небезпеки діянь, ступінь здійснення злочинного наміру, фактичну помилку особи, можна стверджувати, що у наведених прикладах особа підлягає різній кримінальній відповідальності.

Третій критерій, що сприяє розмежуванню придатного й непридатного замаху, – це причини, внаслідок яких злочин не було доведено до кінця. Встановлення причин, через які злочини не було доведено до кінця, є важливою умовою для відмежування кримінальної відповідальності попередньої злочинної діяльності від добровільної відмови від вчинення злочину. Проте іноді причини недоведення злочину до кінця можуть впливати на ступінь суспільної небезпеки вчинених діянь. Причини ненастання злочинного результату при замаху на злочин можна умовно поділити на дві групи:

об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивні причини – це ті, які постають як випадковий збіг обставин, суб'єктивні – ті, що мають вияв недосвідченості суб'єкта, його нерішучості, тобто обумовлюються особистими якостями суб'єкта [134, с. 55]. Вказані причини в кожному конкретному випадку свідчать про різний ступінь суспільної небезпеки діянь винного, а тому мають враховуватись судом при призначенні покарання.

У теорії кримінального права залежно від причин, через які злочин не було доведено до кінця, запропоновано об'єднати види замаху в такі три групи: 1) замах із помилкою щодо фактичних обставин (щодо об'єкта, засобів, способу дії); 2) невиконання винною особою дій, за вчинення яких, згідно зі законом, настає кримінальна відповідальність; 3) ненастання наслідків, які, відповідно до кримінального законодавства, є суспільно небезпечними). Безперечно, що через помилку, на відміну від інших причин недоведення злочину до кінця, коли особа не проявляє належну обачливість, злочин є менш суспільно небезпечним [80, с. 254].

У межах порівняльного вивчення стадії замаху на злочин за кримінальним законодавством України та Республіки Польща не можна оминати увагою питання про призначення покарання за замах на злочин. Український законодавець при призначенні покарання за замах на злочин встановив чіткі межі. Відповідно до ч. 3 ст. 68 КК України, строк або розмір покарання, який призначається за замах на злочин, не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини Кримінального кодексу. Очевидно, що формування такого положення ґрунтується на судовій практиці: суспільна небезпека закінченого злочину є завжди вищою від суспільної небезпеки замаху на злочин. З приводу цього В. М. Бурдін зазначає, що порівнюючи суспільну небезпеку закінченого злочину та замаху з урахуванням об'єктивних ознак, можна погодитися з висновком про більш високий її рівень при закінченому посяганні. Однак, якщо до уваги брати суб'єктивні ознаки, такий висновок буде доволі спірним. Адже злочинна воля

винного остаточно формується вже в початковий момент вчинення діяння, передбаченого як ознака об'єктивної сторони складу злочину. І в цьому аспекті суспільна небезпека особи, яка вчинила замах, не відрізняється від суспільної небезпеки особи, якій вдалося закінчити злочин [73, с. 202].

Інший підхід до призначення покарання за замах на злочин передбачено в КК Республіки Польща. Згідно з § 1 ст. 14, суд призначає покарання за замах на злочин у межах санкції, встановленої за цей злочин, а у разі встановлення ознак непридатного замаху, передбаченого § 2 ст. 13, суд може призначити більш м'яке покарання чи навіть відмовитися від нього. Вважається, що злочинна воля винного не може бути різною (відмінною) ні при замаху, ані при закінченому злочині, тому в кримінальному законодавстві Республіки Польща покарання за замах на злочин та за закінчений злочин призначається в межах однієї санкції за закінчений злочин. Однак це не означає, що на практиці немає диференціації призначення покарання в обох випадках. Відповідно до положень § 1 ст. 53, суд призначає покарання на власний розсуд у межах, передбачених законом, акцентуючи на тому, щоб суворість покарання не перевищувала ступеня вини, враховує ступінь суспільної небезпеки злочинного діяння. Очевидно, що у разі замаху цей ступінь, за відсутності спричинення збитку правоохоронюваним об'єктам, буде нижчим, аніж у разі вчинення злочину. Цей ступінь буде ще нижчим при непридатному замаху, оскільки у цьому разі існує лише абстрактна загроза небезпеки. Отже, враховуючи ступінь суспільної небезпеки в кожному конкретному випадку, польський суд призначає покарання за замах на злочин на рівні із покаранням як за закінчений злочин, а у випадку непридатного замаху на злочин має право пом'якшити покарання або ж не призначати взагалі.

З огляду на різні підходи до призначення покарання за замах на злочин у КК обох держав, можна зробити висновок, що положення кримінального законодавства України щодо призначення покарання за замах на злочин обмежують право суду призначити в окремих випадках покарання за замах на рівні зі закінченим злочином.

У цьому аспекті варто виокремити позицію В. І. Тютюгіна, який зазначає, що із приписів чч. 2 і 3 КК України випливає, що застосування зазначених тут

правил призначення (зниження) покарання є не правом, а обов'язком суду, незалежно від того, який за тяжкістю вчинено незакінчений злочин і з яких незалежними від волі винного причин цей злочин не було доведено до кінця. Тому було б доцільно не покладати на суд обов'язку, а наділити його правом пом'якшувати покарання в межах, передбачених чч. 2 та 3 ст. 68 КК України, з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого діяння, ступеня здійснення злочинного наміру та причин, внаслідок яких злочин не було доведено до кінця, тобто з огляду на ті обставини, які прямо вказані в ч.1 ст. 68 КК України [180, с. 317].

Щоправда, в науці кримінального права Республіки Польща немає однастайності щодо підстав кримінальної відповідальності за непридатний замах. Такі науковці, як С. Сливінський, Л. Гардоцький зазначають, що при непридатному замаху немає об'єктивної загрози правоохоронюваним об'єктам, а тому і немає об'єктивної суспільної шкідливості: 1) підставою караності непридатного замаху є суспільна небезпека винного, який своєю поведінкою проявляє в сумнівний спосіб, що має намір вчинити злочин; 2) підстави кримінальної відповідальності за непридатний замах на злочин є в певному сенсі винятком серед загальних підстав встановлення кримінальної відповідальності [27, с. 70]. На противагу такій позиції К. Бухала вважає, що непридатний замах, хоч і не призводить до заподіяння шкоди, проте порушує конкретну норму та посягає на систему суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом. Непридатний замах на злочин становить загрозу не для конкретного об'єкта кримінально-правової охорони, а для системи суспільних відносин загалом, що підпадають під охорону кримінального законодавства. Таке діяння є замахом на об'єкти кримінально-правової охорони незалежно від того, чи спричинено конкретну шкоду, чи лише створено загрозу заподіяння такої шкоди в конкретних умовах [10, с. 113].

Безумовно, що постріл в особу, яка сидить у кріслі, є діянням, небезпечним для життя людини, замахом на життя, порушенням норми, що охороняє життя будь-кого. Це діяння є суспільно небезпечним незалежно від того, чи призвело до наслідку. В наведеному прикладі ніхто не може припускати, що особа, яка сидить в кріслі, померла від серцевого нападу ще

за годину до того, як на неї буде вчинено замах. Відтак у цій ситуації відсутній об'єкт (предмет) злочину, а відповідно, відсутня небезпека для життя цієї конкретної особи. Та це не означає, що таке діяння по своїй суті не є діянням суспільно небезпечним, позаяк життя людини є найвищою соціальною цінністю. Таке діяння, хоча й не призводить до наслідку, проте порушує кримінально-правові норми і тому є суспільно небезпечним. Засади кримінальної відповідальності непридатного замаху варто визначати зі суб'єктивної сторони, а саме злочинної волі особи на вчинення злочину. Відповідно, цю злу волю (намір) винна особа повністю або частково реалізовує через об'єктивну сторону вчинюваного [14, 209].

Водночас підставу кримінальної відповідальності за непридатний замах, за кримінальним правом Республіки Польща, становить потенційно неможлива небезпечна ситуація, яка, з огляду на наведене, не може призвести до закінчення злочину загалом, але існує загроза повторення такої ситуації винним, коли, ймовірно, винний, врахувавши свої помилки, таки реалізує свій злочинний намір.

Отже, порівняльний аналіз стадії замаху на злочин за кримінальним правом України та Республіки Польща засвідчив, що у законодавстві обох країн спільними об'єктивними ознаками замаху є діяння, безпосередньо спрямоване на вчинення злочину та недоведення злочину до кінця. Водночас за законодавством України замах на вчинення злочину за суб'єктивною ознакою може бути вчинено лише з прямим умислом, тоді як за кримінальним законодавством Республіки Польща може бути вчинено і з прямим, і з непрямым умислом. У підрозділі наведено різні підходи до класифікації замаху на злочин, які існують у доктрині кримінального права України та Республіки Польща. Проаналізовано доцільність поділу замаху на закінчений та незакінчений у КК України та особливості виокремлення непридатного замаху на законодавчому рівні у КК Республіки Польща. Визначено істотні видові ознаки непридатного замаху та охарактеризовано основні відмінності придатного й непридатного замаху. Закцентовано на особливостях призначення покарання за вчинення замаху на злочин у КК України та Республіки Польща.

2.3 Порівняльний аналіз закінченого злочину за кримінальним правом України та Республіки Польща

Базовим інститутом у кримінальному праві України є поняття злочину. Розкриємо його у контексті стадій вчинення злочину. Етапами розвитку злочинного діяння в часі є: намір вчинити злочин (як початковий момент розвитку злочинного діяння), готування до злочину (діяння, за допомогою яких створюються умови для вчинення злочину), замах на злочин (безпосереднє виконання злочину) і закінчений злочин (кінцевий момент розвитку злочинного діяння).

Поняття злочину, а також закінченого та незакінченого злочину, закріплено в окремому розділі III «Злочин, його види та стадії» Загальної частини КК України. Зокрема, злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину (ч. 1 ст. 11). Закінченим злочином визнається діяння, яке містить усі ознаки складу злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини Кримінального кодексу України (ч. 1 ст. 13). Незакінченим злочином є готування до злочину та замах на злочин (ч. 2 ст. 13).

Своєю чергою, в КК Республіки Польща не передбачено окремого розділу, що охопив би поняття злочину, його види та стадії. Про зміст поняття злочину та його види йдеться у ст.ст. 1, 7, 8, 9 розділу I Загальної частини КК Республіки Польща «Принципи кримінальної відповідальності». Зауважимо також, що польський законодавець визначення понять готування та замаху на вчинення злочину подає у розділі II «Форми вчинення злочину», не використовуючи, зокрема, загальне поняття, відоме вітчизняному законодавству, – стадії, натомість оперує поняттям форми злочину.

Згідно з ч. 1 ст. 1 КК Республіки Польща, відповідальність несе лише та особа, яка вчиняє діяння, покарання за яке передбачене законом, чинним на момент його вчинення. Порівнюючи визначення злочину в обох КК України, треба наголосити, що у вітчизняному законодавстві чітко вказано на суспільну

небезпечність злочинного діяння. Відповідно до ч. 2 ст. 11 КК України, не є злочином дія або бездіяльність, яка, хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого КК, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі. Відповідно до ч. 2 ст. 1 КК Республіки Польща, не є злочином заборонене діяння, суспільна шкідливість якого є незначною. За § 2 ст. 115 КК Республіки Польщі, до критеріїв визначення ступеня шкідливості злочину належать вид та характер порушеного права, розмір заподіяної чи загрози заподіяння шкоди, спосіб та обставини вчинення злочину, небезпечність вчинених діянь та характер їх вчинення, мотиви винного, вид порушених (правил поведінки) засад обережності та ступінь їх недотримання. Відтак всі наведені критерії при визначенні ступеня шкідливості охоплюють і об'єктивні, і суб'єктивні обставини. Зауважимо, що за КК Республіки Польща 1969 р., до ознак злочину належали «суспільна небезпечність», проте з прийняттям Кримінального кодексу 1997 р. ознака суспільної небезпечності була замінена на «суспільна шкідливість». Однак така зміна термінології не означає зміни суті самого поняття злочину, а тому польські науковці вважають, що терміни «суспільна небезпечність» та «суспільна шкідливість» є поняттями умовними [12, с. 33].

Відповідно до ч. 3 ст. 1 КК Республіки Польща, не є злочином вчинене особою заборонене діяння, якщо таке діяння не можна ставити їй у вину на момент його вчинення. Відтак випливає, що злочин, за КК Республіки Польща, може бути вчинений лише за наявності вини. Водночас злочин, за польським законодавством, як із за вітчизняним, може бути вчинено або шляхом дії, або шляхом бездіяльності. Таке твердження ґрунтується на визначенні бездіяльності (ст. 2 КК Республіки Польща), відповідно до якого кримінальній відповідальності за злочин, вчинений шляхом бездіяльності, підлягає лише та особа, на яку законом покладений спеціальний обов'язок запобігти наслідку.

Отже, на основі положень КК Республіки Польща можна сформулювати поняття злочину як діяння (дії або бездіяльності), що є суспільно шкідливим, вчиненим особою умисно або неумисно, за яке передбачене покарання відповідно до чинного на цей момент кримінального закону.

У КК України передбачено єдине законодавче визначення злочинів за ступенем тяжкості (ст. 12 КК). Зокрема, ступінь тяжкості злочинів – це основа поділу злочинів на такі види, як злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі злочини. Ступінь тяжкості злочинів визначає передусім об'єкт посягання, тяжкість заподіяної шкоди і форма вини. Тому особливо тяжкі злочини, за правило, є завжди умисними та становлять загрозу для особливо важливих цінностей (життя людини, безпека миру, безпека держави і суспільства загалом) [21, с. 95].

У польському кримінальному законодавстві за ступенем суспільної шкідливості злочини поділяють на тяжкі (*zbrodnia*) і менш тяжкі (*wystepok*). Термін «*zbrodnia*» охоплює злочини з високим ступенем суспільної шкідливості, тоді як «*wystepok*» в польській мові не має такої негативної характеристики діяння. Відповідно, винний у вчиненні злочину може бути двох видів: «*zbrodniarz*» і «*sprawca wystepku*», тобто винний у тяжкому злочині та винний у менш тяжкому злочині. Поділ злочинів на тяжкі та менш тяжкі полегшує формальне визначення тих діянь, які законодавець відносить або тільки до тяжких злочинів, або тільки до менш тяжких.

Варто зазначити, що поділ злочинів за ступенем тяжкості в КК України проводиться за максимальною межею встановленого виду та розміру покарання (наприклад, злочином середньої тяжкості є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років).

У КК Республіки Польща поділ злочинів на тяжкі та менш тяжкі здійснюється за мінімальною межею встановленого виду та розміру покарання. Отже, за тяжкий злочин (*zbrodnia*) призначається покарання у виді позбавлення

волі на строк три і більше років, а за менш тяжкий злочин (*wystepok*) – покарання у виді штрафу в розмірі понад 30 денних ставок або понад 5000 злотих, покарання обмеження волі на строк понад один місяць або покарання позбавленням волі на строк понад один місяць (наприклад, §4 ст. 148 КК Республіки Польща передбачає: хто вчиняє вбивство в стані сильного душевного хвилювання, виправданого обставинами, підлягає покаранню у виді позбавлення волі від одного до десяти років).

Варто зазначити, що в науці кримінального права Республіки Польща поширеним є поділ злочинів не на два види, як це передбачено в кримінальному кодексі, а на три, зокрема: тяжкий злочин (*zbrodnia*), менш тяжкий злочин (*wystepok*) та проступки (*wykroczenia*). Такий вид поділу є похідним від поділу у французькому кримінальному праві (*crimes, delicts, contraventions*). На вагомості й особливості проступків, як третьої категорії злочинів, наголошувалось ще за створення КК Республіки Польщі 1932 р. в окремому законодавчому акті «Право про проступки», виданому того ж 1932 р. А 1971 р. було створено кодекс проступків, який є чинним і донині. Принагідно зауважимо, що в Україні прийнято Закон України від 22 листопада 2018 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» [156], який набирає чинності 1 січня 2020 р. Найбільш ґрунтовні зміни у кримінальному законодавстві, згідно з цим нормативним актом, стосуються запровадження поняття кримінального проступку, за який може бути передбачено покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Передбачено також погашення судимості відразу після відбуття покарання собою, яка вчинила проступок. Встановлення відповідальності за проступок обумовлює зміну класифікації злочинів за ступенем тяжкості (ст. 12), адже фактично до проступків, за новим Законом, віднесено злочини невеликої тяжкості. Своєю чергою, злочини за ступенем тяжкості поділятимуться на нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі.

Класифікація злочинів у науці кримінального права України та Республіки Польща здійснюється за різними критеріями. Найпоширенішими критеріями поділу є ознаки складу злочину: об'єкт, ознаки об'єктивної сторони, суб'єкт, ознаки суб'єктивної сторони тощо.

Скажімо, за суб'єктом складу злочину виокремлюють злочини, котрі можуть вчинити загальні суб'єкти, та злочини, які можуть вчинити лише спеціальні суб'єкти, наділені додатковими ознаками (наприклад, посадова особа, службова особа, мати, військовий). Відмінність КК обох держав полягає лише у віці суб'єктів, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Відповідно до українського законодавства, кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося 16 років, знижений вік (за визначене коло злочинів у кримінальному кодексі) – з 14 років. Згідно з польським кримінальним законодавством, кримінальна відповідальність настає з 17 років, знижений вік – 15 років.

Злочин може бути вчинено лише за наявності вини, тому за формою вини злочини поділяються на умисні і необережні. Відповідно до ст. 8 КК Республіки Польща, тяжкий злочин можна вчинити лише умисно, тоді як менш тяжкий – і умисно, і неумисно. Класифікацію злочинів за різними критеріями можна продовжувати.

Водночас у межах порівняльно-правового аналізу незакінченого злочину в кримінальному праві України та Республіки Польщі не можна оминати дискусійних питань щодо моменту закінчення та допустимості готування та замаху в деяких видах злочинів, зокрема у злочинах із подвійною формою вини, триваючих злочинах, при вчиненні ускладнених одиничних злочинів, у злочинах, вчинених при перевищенні меж необхідної оборони, у злочинах, вчинених в стані сильного душевного хвилювання.

Із цього приводу Т. М. Данилюк слушно вважає, що визначення моменту закінчення злочину є важливим у рамках вирішення низки кримінально-правових питань, зокрема для: точності кримінально-правової кваліфікації – відмежування закінченого злочину від незакінченого; вирішення питання про добровільну

відмову; правильного призначення покарання; відмежування співучасті у злочині від причетності до злочину; визначення меж необхідної оборони [98, с. 35].

У науці кримінального права України під поняттям злочинів зі змішаною формою вини розуміють різне психічне ставлення суб'єкта злочину у формі умислу й необережності до вчинюваного ним діяння та його наслідків при вчиненні одного й того ж злочину [118, с. 108]. Також як змішану форму розглядають усяке психічне ставлення особи у формі умислу й необережності до різних об'єктивних ознак у злочинах із матеріальним складом, в яких діяння само собою, без спричинених наслідків, є закінченим злочином, або у складах, які мають два види якісно відмінних за характером і ступенем суспільної небезпеки злочинних наслідків одних і тих самих дій винної особи [67, с. 191].

Щодо й стадії замаху у злочинах із подвійною формою вини українські вчені висловлюються по-різному. Зокрема, А. В. Горностай стверджує, що замах неможливий у тих злочинах, в яких закон обумовлює кримінальну відповідальність настанням наслідків, зазначених у конкретному розмірі чи тих, які мають оціночний характер, за умови, що прямим умислом особи не охоплювалося заподіяння шкоди визначеного в законі характеру та розміру [89, с. 101]. В. І. Красницький, Л. С. Щутяк поділяють думку, що стосовно злочину з двома формами вини замах є неможливим. Це впливає з правила, що там, де є вина у формі необережності, замах неможливий [121, с. 153].

Усупереч цим позиціям А. В. Шевчук наполягає, що попередня злочинна діяльність можлива також зі складною формою вини, тобто прямий умисел щодо діяння і необережність щодо можливих наслідків [212, с. 6]. Більш детальною та аргументованою є думка В. О. Навроцького, який у рамках розгляду замаху на злочин із двома формами вини зазначає, що не варто категорично відкидати можливість замаху на злочин із двома наслідками, коли йдеться про ті злочини з похідними наслідками, в яких основний склад – формальний, а наслідки виконують роль кваліфікуючих ознак, і такі наслідки можуть настати не лише у разі доведення дій до кінця, а й за часткового їх виконання. Наприклад, такий злочин, як умисне знищення або пошкодження

майна, що спричинило загибель людей, кваліфікується як закінчений за ч. 2 ст. 194 КК України, або (за відсутності вказаного похідного наслідку) відповідні діяння мають оцінюватися як простий вид цього злочину, передбачений ч. 1 ст. 194 КК України. Замах на посягання, передбачене ч. 2 ст. 194 КК України, неможливий, якщо йдеться про вид цього злочину, відповідальність за який посилюється через наслідки. Водночас може бути замах на злочин, передбачений ч. 2 ст. 194 КК України, якщо він полягає у застосуванні загальнонебезпечних способів знищення чи пошкодження майна [143, с. 178].

Серед польських правників, які також виокремлюють злочини зі змішаною формою вини («przestępstwa chrakteryzuje sie mieszana strona podmiotowa»), домінує твердження про неможливість у таких посяганнях готування чи замаху з огляду на суб'єктивну сторону цих злочинів.

Тимчасом А. Цоль не допускає можливість замаху на злочини, які характеризуються як необережні та зі змішаною формою вини (умисно-неумисні). Науковець, зокрема, наводить такі приклади: винний, маючи намір позбавити життя іншу особу, підкладає вибухівку в її автомобіль. Несподівано для винного з потерпілим сідає в автомобіль ще одна особа. Через певні пошкодження вибухівка не спрацювала. За таких умов винний має підлягати кримінальній відповідальності за замах на вбивство (ст. 13 § 1 – ст. 148 § 1 КК Республіки Польща. Але водночас не буде притягуватися до кримінальної відповідальності за замах на заподіяння смерті іншій особі, оскільки ставлення до смерті іншої особи має форму необережності [62, с. 225].

Однак є польські науковці, які мають іншу позицію. Зокрема О. Сітарж вважає, що особлива двоетапна конструкція такого виду злочинів обумовлює те, що перший етап такого злочину викликає настання наслідку, а це, відповідно, означає доведення злочину до кінця та можливість вчинення замаху на такий вид злочину. Однак це ймовірно лише за умови, що наслідки визначаються як кваліфіковані (замах допустимий при вчиненні першої умисної частини діяння). Проте у більшості випадків ставлення винного до наслідків має форму необережності [47, с. 320].

Отже, з урахуванням наведених позицій видається, що у злочинах із подвійною формою вини відсутність наслідку свідчить про відсутність злочину (наприклад, порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особою, яка керує транспортним засобом, що спричинило потерпілому середньої тяжкості тілесне ушкодження – ст. 286 КК України). Проте у злочинах, в яких наслідки першої частини злочину зумовлюють похідні (кваліфіковані) наслідки, замах може бути.

Варто розглянути також допустимість замаху на злочини, які тривають у часі (триваючі). У теорії кримінального права щодо цього питання слушною є думка, що визначаючи момент закінчення триваючого злочину, теоретично можна визначити стадію готування до нього та замаху. Зокрема, Т. М. Данилюк зауважує, що замах на вчинення втечі розпочинається з початком реалізації суб'єктом об'єктивної сторони злочину. Він може проявлятися, наприклад, в тому, що суб'єкт розпочав перетинати огорожу, але його затримали. Дії, які передують початку реалізації об'єктивної сторони, але скеровані на організацію втечі, є готуванням до злочину. Скажімо, особа, готуючись втекти, дістає цивільний одяг [98, с. 92]. Тимчасом у польській літературі позиції науковців щодо поняття триваючого злочину є одностайними: що довше триває злочинне діяння винного, то більше його беззаконня, і це беззаконня починається з моменту вчинення злочину і триває до його закінчення. З дефініції триваючого злочину простежується, що саме створення злочинної ситуації передуює подальшому злочинному стану, що триває. Цей вид злочину є закінченим незалежно від того, чи наявна така ситуація і як довго вона триває [47, 306].

Водночас слушним постає твердження, що у рамках вирішення питання про момент закінчення триваючого злочину потрібно насамперед зважати не на особливості конструкції цього складу злочину, а на особливості фактичного перебігу в часі та просторі суспільно небезпечного діяння, а також на механізм заподіяння цим діянням шкоди об'єкту кримінально-правової охорони [73, с. 137].

У теорії кримінального права України практично одностайно визнають, що замах неможливий у тих злочинах із формальним складом, які характеризуються

одномоментним діянням, тобто таким, початок якого одночасно є його закінченням, і таке діяння за жодних обставин не може бути тривалим [89, с. 101; 121, с. 151]. У кримінально-правовій науці Республіки Польща також виокремлюють таку категорію злочинів, як «одномоментні» – «jednchwilowe przestępstwa» («sekundowe»). Назва цих злочинів є умовною, під цими злочинами розуміють такі суспільно небезпечні діяння, в яких від початку виникнення наміру, його виконання та доведення до кінця є короткий проміжок часу.

Своєю чергою, А. Марек до таких діянь відносить злочини, передбачені ст. 162 КК Республіки Польщі (ненадання допомоги особі, яка знаходиться в небезпечному для життя стані або загрози заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю, хоча можливість надати таку допомогу була, не наражаючи себе чи іншу особу на небезпеку втратити життя чи заподіяння шкоди здоров'ю). Науковець вважає, що цей злочин «одномоментний», та виключає можливість замаху [40, с. 52]. Натомість Я. Кулеша зазначає, що такий злочин характеризується бездіяльністю, а тому складно виокремити в цьому випадку стадію замаху, хоча загалом замаху не виключає [25, с. 379]. С. Будзінський також переконаний, що про замах не може навіть ітися в одномоментних злочинах та наводить приклади таких злочинів, об'єктивна сторона в яких складається з інформаційних діянь, наприклад, висловлення погрози чи пропозиції. Відтак у цьому разі перехід від правомірної поведінки до протиправної є одномоментним [7, с. 173]. Слушним є твердження про те, що важко уявити вчинення замаху на зневагу (образу) особи словесним способом. Висловлення образи за обставин, про які йдеться в ст. 216 КК Республіки Польща (зневажання іншої особи в її присутності або навіть і в не її присутності, але публічно), вже є закінченим злочином. Тому такі злочини та можливість замаху на них не мають бути проблемою доктрини кримінального права [47, с. 312].

Розглядаючи особливості так званих «одномоментних» злочинів, становлять інтерес деякі види злочинів за КК України, які полягають у пропозиції й обіцянці надання неправомірної вигоди, тобто корупційні злочини, відповідальність за які передбачено у ст.ст. 354, 368, 368-3, 368-4, 369,

369-2, КК України. Цей вид злочинів можна віднести до інформаційних, що вчиняються шляхом виголошування чи написання слів, фраз, промов. Зокрема, О. О. Дудоров наводить випадки кваліфікації замаху у відповідних посяганнях. Скажімо, доведення наміру (бажання, готовності) надати неправомірну вигоду до відома особи, яка не є суб'єктом певного корупційного злочину, із розрахунком на те, що така особа повідомить належного адресата. Якщо цей розрахунок на виправдався, така дія має кваліфікуватись як замах на пропозицію неправомірної вигоди. Така ж кримінально-правова оцінка має даватись у випадках, коли пропозиція неправомірної вигоди з інших причин не дійшла до адресата (наприклад, така пропозиція була перехоплена правоохоронними органами). Відтак варто визнати слушною позицію вченого про те, що у таких злочинах можлива стадія готування та замаху. О. О. Дудоров має рацію, що в чинному КК не зазначено, що на всі ці заборонні норми більше не поширюються положення статей 14–16 КК, а отже, наразі він передбачає відповідальність і за: готування до «пропозиції» та «обіцянки» неправомірної вигоди; готування до «прийняття пропозиції» та «прийняття обіцянки» неправомірної вигоди; готування до «прохання надати неправомірну вигоду»; замах на «пропозицію» та «обіцянку» неправомірної вигоди; замах на «прийняття» пропозиції» і «прийняття обіцянки» неправомірної вигоди; замах на «прохання надати неправомірну вигоду». Отже, в Україні склалася ситуація, коли кримінально караними є «готування до готування», «готування до замаху» та «замах на готування». Автор зазначає, що теоретично існування таких «ускладнених» юридичних конструкцій є прийнятним, однак із погляду антисоціального змісту такий законодавчий підхід є українським сумнівним. Водночас О. О. Дудоров цілком виправдано наголошує, що надзвичайна віддаленість відповідних підготовчих дій від факту надання-одержання неправомірної вигоди вказує на те, що, за загальним правилом, такі діяння не характеризуються суспільною небезпекою [101, с. 482–483]. Тому вирішувати питання про відповідальність за такі незакінчені посягання треба у кожному конкретному випадку.

У науці кримінального права України виокремлюють злочини з усіченим складом, конструкція яких має ознаки вчинення замаху незалежно від того, чи настав наслідок, а такий замах на злочин визначають на рівні закінченого злочину. До таких злочинів у КК України належать: посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112), посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348), посягання на життя журналіста (ст. 348-1), посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст. 379), посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (ст. 400), посягання на життя представника іноземної держави (ст. 443). Традиційно в теорії кримінального права вважається, що стадія замаху у таких посяганнях неможлива. Щоправда виняток становлять випадки у разі вчинення такого злочину за наявності помилки у потерпілому, а відтак за таких обставин діяння кваліфікуватиметься як замах.

У науці кримінального права Республіки Польща зазначені посягання називають «двоетапними» злочинами. Загалом підхід щодо неможливості замаху у таких посяганнях однаковий із вітчизняними фахівцями у галузі кримінального права. Водночас варто зауважити, що попри неможливість замаху у «двоетапних» злочинах, у таких посяганнях таки можлива стадія готування до вчинення злочину.

Прикладом «двоетапних» злочинів у польському законодавстві може бути ст. 134 КК Республіки Польща (посягання на життя Президента Республіки Польща). Специфіка цих злочинів у тому, що законодавець у диспозиції статей цих злочинів передбачає відповідальність за замах на злочин та закінчений злочин, тобто за два етапи (стадії) вчинення злочину. Відповідно до ст. 134 КК Республіки Польща, посягання на життя президента є формальним злочином, ознаки якого охоплюють не тільки замах на життя президента, що можуть заподіяти смерть, а й замах, який безпосередньо

створює загрозу життю президента (наприклад, замах, який не вдався: закладена вибухівка, яка не спрацювала). Такі види злочинів належить визначати як формальні, а, відповідно, ознаки такого злочину будуть незалежно від того, чи настав наслідок [47, с. 298]. Варто зауважити, що в КК Республіки Польща передбачено лише дві статті щодо охорони президента Республіки Польща як гаранта конституції. Тяжкий злочин «zbrodnia» – замах на життя президента (ст. 134), менш тяжкий злочин «wystepok» – напад на президента (§1 ст. 135), а також публічна зневага президента (§2 ст. 135 КК). Під нападом на президента визначають діяння, спрямовані на фізичну недоторканність, зокрема це можуть бути обливання різними сумішами (наприклад, фарбою), кидання різними предметами (наприклад, овочами), а також напад зі зброєю. Злочин, передбачений ст. 135 КК Республіки Польща, не визначають як «двоетапний», оскільки закінченим такий злочин вважається з моменту нападу.

Більшість вітчизняних фахівців у галузі кримінального права наполягає на недопустимості стадії замаху в злочинах, передбачених ст. 118 «Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця», ст. 124 «Умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця» КК України. Здебільшого правники обґрунтовують свою позицію на основі тлумачення поняття перевищення, викладеного у ч. 3 ст. 36 та ч. 2 ст. 38 КК України. Зокрема, В. М. Бурдін зазначає: оскільки замах на злочини, передбачені в ст.ст. 118, 124 КК України, виключає реальне настання наслідків у виді смерті або тяжкого тілесного ушкодження, з урахуванням положень ч. 3 ст. 36 та ч. 2 ст. 38 КК України, то формально немає підстав для притягнення особи до кримінальної відповідальності за такий замах [73, с. 235]. І. В. Красницький та Л. С. Щутяк акцентують, що поняття «перевищення» наводиться у ч. 3 ст. 36 та ч. 2 ст. 38 КК України як «умисне заподіяння... тяжкої шкоди». Відтак, якщо така тяжка шкода не заподіяна,

то діяння особи перевищення не утворюють і вважаються правомірними (допустимими). Замах на вчинення таких злочинів справді неможливий, з огляду на особливості регламентації відповідальності за «перевищення» у чинному КК України [121, с. 145]. Своєю чергою, В. О. Навроцький наголошує, що неможливість стадії замаху при заподіянні шкоди при перевищенні меж необхідної оборони обґрунтовується двома позиціями: 1) перевищення меж необхідної оборони не може вчинятися з прямим умислом; 2) замах неможливий у зв'язку з особливостями конструкції відповідних кримінально-правових норм. При таких посяганнях винний діє з метою захисту інтересів чи прав своїх власних або іншої особи, інтересів суспільства чи держави, а не з метою заподіяння шкоди тому, хто нападає. Відсутність мети заподіяння шкоди тому, хто посягає, водночас означає, що такої шкоди винний не бажає, а лише свідомо припускає. Відомо, що при вчиненні посягання з непрямым умислом винному інкримінуються лише наслідки, які фактично настали. Це повною мірою поширюється на заподіяння шкоди при перевищенні меж необхідної оборони [143, с. 174].

Натомість А. В. Горностай має протилежну думку, вважаючи, що замах на злочини при перевищенні меж необхідної оборони можливий. Вчена не погоджується з тими правниками, які акцентують на тому, що законодавець не визначив замах на злочини, передбачені ч. 3 ст. 36 і ч. 2 ст. 38 КК України. Зокрема, авторка зазначає: коли законодавець визначав перелік злочинів, за які кримінальна відповідальність може наставати з 14 років (ч. 2 ст. 22 КК), то, очевидно, мав на увазі і можливість кримінальної відповідальності з 14 років і за замах на вчинення таких злочинів. Тому замах на злочини при перевищенні меж необхідної оборони цілком можливий і має отримати відповідну кваліфікацію за ч. 2 або 3 ст. 15 та ст. 118 або ст. 124 КК України [90, с. 174]. А. В. Горностай наводить також приклад, коли особа, що обороняється, усвідомлюючи, що вона явно перевищує необхідні та достатні заходи при обороні, заподіює нападнику тяжкі тілесні ушкодження, при тому маючи намір позбавити життя нападника. Кваліфікація таких дій за ст. 124 КК України, на

думку вченої, суперечить провідним принципам кримінального права. Насамперед винна особа, вчиняючи діяння з прямим визначеним умислом, має відповідати за спрямованістю такого умислу, незалежно від того, чи досягла вона такого результату чи ні, а не за фактично спричинену шкоду, то більше, що така шкода при замаху може бути взагалі відсутня. Таку позицію важко визнати слушною, позаяк законодавець у відповідних ст.ст. 118 та 124 КК України передбачив кримінальну відповідальність у разі заподіяння тяжкої шкоди, а тому передбачати відповідальність за настання наслідків у випадку замаху при перевищенні меж необхідної оборони, як пропонує А. В. Горностай, недоцільно. Особа, здійснюючи необхідну оборону, та перевищуючи її межі, діє зазвичай із раптовим умислом, непрямим умислом. Відтак особа найперше має намір захистити своє життя, а не заподіяти вбивство чи спричинити тяжке тілесне ушкодження. До того ж, з огляду на гуманізацію кримінальної відповідальності, притягати особу до кримінальної відповідальності за заподіяння шкоди при перевищенні меж необхідної оборони за спрямованістю умислу, а саме спричинення тяжких тілесних ушкоджень, маючи намір позбавити життя нападника, в умовах необхідної оборони та її перевищення є нелогічним, оскільки особа, яка захищається, є передусім жертвою і діє вимушено. Тому відповідальність має наставати за фактично заподіяну тяжку шкоду, яка передбачена ст. 118 та ст. 124 КК України.

Не таким однозначним можна назвати твердження вітчизняних правників і щодо неможливості стадії замаху у злочинах, передбачених ст. 116 «Умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання» та ст. 123 «Умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання». В. О. Навроцький, зокрема, вказує, що вчиняючи таке посягання, особа прагне розправитися з тим, хто застосував протизаконне насильство, систематично знущався або вчинив тяжку образу. Відтак відбувається звуження сфери свідомості, зменшується можливість керувати своєю поведінкою. Внаслідок цього особа, вчиняючи дії в стані сильного душевного хвилювання (психологічного афекту), не може точно передбачити наслідки своєї поведінки

і не бажає якихось певних наслідків, не діє цілеспрямовано. Тому злочини, передбачені ст.ст. 116 та 123 КК України, вчиняються з непрямым умислом, а отже, не можуть мати стадію замаху. Відповідальність при вчиненні посягань у стані сильного душевного хвилювання настає не за бажану (як це є при замаху), а за фактично заподіяну шкоду [143, с. 127].

Проте більш слушною видається думка тих правників, які обстоюють протилежну позицію щодо можливого замаху у злочинах, вчинених у стані сильного душевного хвилювання, посиляючись на непоодинокі випадки із правозастосування. Скажімо, О. В. Авраменко цілком виправдано зазначає, що у законі (ст.ст. 116, 123 КК України) немає жодних обмежень щодо видів умислу. Такі злочини, як умисне вбивство у стані сильного душевного хвилювання та умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне в стані сильного душевного хвилювання, можуть бути вчинені і з прямим, і з непрямым умислом [63, с. 223].

Натомість у науці кримінального права Республіки Польща не виникає проблемних питань щодо стадій вчинення злочинів при перевищенні меж необхідної оборони та вчинених у стані сильного душевного хвилювання. Це, очевидно, пов'язано з тим, що розділ XIX «Злочини проти життя та здоров'я» Особливої частини КК Республіки Польща не містить окремих норм про відповідальність за посягання на життя чи заподіяння тяжкого тілесного ушкодження при перевищенні меж необхідної оборони чи вчинених у стані сильного душевного хвилювання. Щоправда, ч. 4 ст. 148 передбачає більш м'яке покарання за вбивство, вчинене під впливом сильного обурення, виправданого обставинами [128, с. 89]. Водночас у КК Республіки Польща не передбачено відповідальності за готування до злочину в жодній зі статей про посягання на життя та здоров'я особи.

Загальні положення кодексу про виключення карної відповідальності (розділ III) містять норми про те, що у разі перевищення меж необхідної оборони, зокрема якщо винна особа використала спосіб оборони, непропорційний небезпеці посягання, суд може застосувати надзвичайне пом'якшення покарання, і навіть відмовитись від його призначення (ч. 2 ст. 25). Не підлягає покаранню також той,

хто перевищує межі необхідної оборони під впливом страху чи хвилювання, що викликані обставинами посягання [128, с. 23].

У вітчизняній юридичній літературі також неоднозначним є питання можливості стадії готування та замаху у так званих «деліктах створення небезпеки». До таких посягань належить більшість злочинів проти довкілля, проти безпеки виробництва, проти безпеки руху та експлуатації транспорту. Це, зокрема, діяння, охоплені ст. 239 «Забруднення або псування земель» (дії полягають у забрудненні або псуванні земель речовинами, відходами чи іншими матеріалами, шкідливими для життя, здоров'я людей або довкілля, внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля); ст. 272 «Порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою» (дії полягають у порушенні правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою, якщо це порушення створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків); ст. 276 «Порушення правил безпеки руху або експлуатації залізничного, водного чи повітряного транспорту» (дії полягають у порушенні працівником залізничного, водного або повітряного транспорту правил безпеки руху або експлуатації транспорту, якщо це створило небезпеку для життя людей або настання інших тяжких наслідків).

У рамках розгляду можливості стадії замаху в таких злочинах В. І. Красницький, Л. С. Щутяк наводять свій приклад. Йдеться про дії особи, відповідальної за дотримання правил зберігання екологічних відходів, якщо вона умисно порушує такі правила (за її вказівкою вантажаться для вивозу відходи в металевих діжках, які під впливом атмосферного повітря через деякий час перестануть бути герметичними), вона усвідомлює, що це призведе до вказаних у відповідній статті наслідків (створення загрози спричинення істотної шкоди здоров'ю людини або навколишньому середовищу), проте через певний час (коли бочки перестануть бути герметичними). Однак наслідки не настають (під час завантаження відходів на підприємство приїжджає перевірка, яка припиняє таке порушення) [121, с. 155]. Правники вважають, що описану ситуацію належить таки оцінювати як замах на злочин.

Дещо неоднозначною є позиція І. І. Гореліка з цього питання. Вчений зазначає, що злочини, які створюють небезпеку заподіяння шкоди, з об'єктивної сторони тотожні із замахом на злочин, але юридично не можуть розглядатися як замах, для якого має бути умисне ставлення до наслідків. Неможливість конструкції злочину, що створює небезпеку як замаху, відрізняє злочини, що створюють небезпеку, від усічених складів злочину. Відмінним між усіченим складом злочину і складом злочину, що створює небезпеку, є те, що закінченим визнається в першому випадку попередня злочинна діяльність, яка поєднана з умислом до наслідків, які не настали, а в другому випадку – злочинна діяльність, поєднана з необережним ставленням до наслідків. Отже, створення небезпеки, що супроводжується прямим умислом до наслідків, визнається замахом на злочин. Зокрема, І. Горелік порушує таке питання: чи при непрямому умислі до наслідків, які не настали, має йтися про злочини, що створюють небезпеку, чи про замах на злочин? Аргументуючи можливість замаху на злочин із непрямим умислом, науковець зазначає, що за непрямого умислу до наслідків, які не настали, має йтися про замах на злочин. Злочини, що створюють небезпеку, можуть бути лише за необережного ставлення до наслідків, які не настали [86, с. 31]. Із наведеного відтак простежується, що теоретично замах на злочин можливий у деліктах створення небезпеки за наявності свідомого допущення настання наслідків, які однак не настали з незалежних від винного причин.

У теорії кримінального права Республіки Польща виокремлюють два види злочинів, які створюють небезпеку, – злочини, що створюють конкретну загрозу заподіяння шкоди та злочини, які створюють абстрактну загрозу заподіяння шкоди. Під злочинами, що створюють конкретну загрозу заподіяння шкоди, розуміють злочини, закінчення яких визначається вчиненням суспільно небезпечного діяння та встановленням факту конкретної загрози порушення кримінально-охоронюваних відносин. До них можна віднести такі посягання за КК Республіки Польща: спричинення загрози життю чи здоров'ю багатьох людей або майну у великих розмірах (ст. 163), спричинення катастрофи при русі

сухопутного, водного або повітряного транспорту, що створює загрозу життю чи здоров'ю багатьох людей або майну у великих розмірах (ст. 173), спричинення безпосередньої загрози катастрофи при русі сухопутного, водного чи повітряного транспорту (ст. 174).

У злочинах, що створюють абстрактну загрозу заподіяння шкоди, загроза заподіяння шкоди є лише мотивом для встановлення караності діяння – така небезпека не потребує доведення, аби констатувати закінчення такого виду злочинів. Абстрактно небезпечним може бути, наприклад, незаконне носіння, зберігання і виготовлення вогнепальної зброї. Володіючи такою зброєю, винний ще не створює конкретної можливості настання смерті або тілесних ушкоджень. Вона виникає лише тоді, коли вчиняються діяння, в результаті яких усупереч волі винного зброя може заподіяти шкоду іншій особі (наприклад, неправомірне носіння зарядженої зброї, непоставлення на запобіжник). Абстрактно небезпечні діяння ще не можуть створити конкретної можливості для настання смерті або тілесних ушкоджень, а тому їх не можна віднести до злочинів, які створюють небезпеку для життя і здоров'я [86, с. 11]. Отже, у злочинах, що створюють конкретну загрозу заподіяння шкоди, відсутність конкретної небезпеки виключає караність за такі діяння. Натомість у злочинах з абстрактною загрозою заподіяння шкоди не потрібно доводити вказану загрозу заподіяння шкоди, а лише встановити факт вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого в кримінальному кодексі.

Тимчасом належить враховувати форму вини у названих деліктах створення небезпеки. У злочинах, що створюють конкретну загрозу заподіяння шкоди, форма вини подвійна – умисел щодо вчинюваного діяння, ставлення до наслідків виражається умисною або необережною формою вини. Своєю чергою, у злочинах, що створюють абстрактну загрозу заподіяння шкоди, форма вини подвійна – умисел щодо діяння, необережність щодо наслідків, які не настали (винний взагалі не допускає, що саме від його дій може бути спричинена будь-яка шкода).

У доктрині кримінального права Республіки Польща домінує позиція, що не може бути замаху на злочини, які створюють загрозу заподіяння шкоди.

Пояснюється це тим, що діяння, безпосередньо спрямоване на реалізацію ознак конкретного злочину, завжди буде поєднане з виявленою небезпечною ситуацією, відповідальність за яку настає як за вчинення закінченого злочину з конкретною загрозою заподіяння шкоди. Словом, замах на злочин поглинається ознаками злочину, що створюють конкретну загрозу заподіяння шкоди [14, с. 55]. Водночас існує й протилежна думка. Так, польський науковець А. Цоль зазначає, що склади злочинів, які створюють конкретну небезпеку об'єктам кримінально-правової охорони, відрізняються від замаху наявністю безпосередньої загрози конкретним охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам. Небезпека заподіяння шкоди у разі замаху на злочин має бути реальною, але не повинна відразу вказувати якимось на безпосереднє заподіяння шкоди. Отже, на злочини, в яких чітко виражена конкретна загроза заподіяння шкоди, можуть вчинятися замаху. Не виключено, що законодавець також може встановити і кримінальну відповідальність за готування до злочину з конкретною загрозою заподіяння шкоди [62, с. 200].

Щодо останнього твердження, то варто зауважити, що у КК Республіки Польща є чимало статей, які передбачають відповідальність за готування до так званих «деліктів створення небезпеки». Наприклад, відповідальність настає за готування до злочинів, передбачених у розділі XX «Злочини проти громадської безпеки» (створення небезпеки для життя чи здоров'я багатьох людей або майна у великих розмірах, що призведе до епідеміологічної загрози або поширення інфекційного захворювання чи зараження тварин або рослин (§ 1 ст. 165), розміщення на водному чи повітряному судні пристрою або речовин, що загрожує безпеці людей чи майну значної цінності (§ 1 ст. 167); злочинів, передбачених у розділі XXI «Злочини проти безпеки транспорту» (спричинення катастрофи наземного, водного чи повітряного транспорту, що створює небезпеку для життя чи здоров'я багатьох людей або майна у великих розмірах (§ 1 ст. 173) тощо.

Отже, порівняльний аналіз стадії закінченого злочину за кримінальним правом України та Республіки Польща засвідчив, що на відміну від КК України,

польський законодавець не визначає поняття злочину, що не можна вважати вдалим варіантом законодавчого врегулювання. Про зміст поняття злочину та його види можна зрозуміти зі ст.ст. 1, 7, 8, 9 розділу I «Принципи кримінальної відповідальності» Загальної частини КК Республіки Польща. Відповідно до зазначених положень, злочин визначається як діяння (дія або бездіяльність), що є суспільно шкідливим, вчиненим особою умисно або неумисно, за яке передбачене покарання відповідно до чинного на цей момент кримінального закону. Проаналізовано класифікацію злочинів у законодавстві та доктрині кримінального права України та Республіки Польща. Окреслено особливості конструкції об'єктивної сторони окремих складів злочинів (із подвійною формою вини, триваючих, усічених, «двоетапних», «одномоментних», «деліктах створення небезпеки»), момент їх закінчення та можливість виокремлення стадій у зазначених посяганнях. Наведено власне бачення щодо можливості стадії замаху у злочинах, вчинених при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця (ст.ст. 118, 124 КК України), та вчинених у стані сильного душевного хвилювання (ст.ст. 116, 123 КК України).

Висновки до другого розділу

У рамках порівняльного аналізу стадій вчинення злочину за кримінальним правом України та Республіки Польща зроблено певні висновки.

1. Зважаючи на об'єктивні та суб'єктивні ознаки готування до злочину за кримінальним правом та законодавством України та Республіки Польща, ця стадія вчинення злочину наділена усіма елементами складу злочину. У законодавчих визначеннях готування до вчинення злочину за КК України та КК Республіки Польща не вказано на результативність чи завершеність дій, які становлять готування, відтак з'ясовано, що важливим при встановленні стадії готування є не факт завершеності підготовчих дій, а усвідомлення винним, що вчиняючи підготовчі дії, він наближується до реалізації свого злочинного наміру.

Тому кримінальна відповідальність за цю стадію злочину має наставати незалежно від того, чи вдалося винному досягти поставлених для реалізації цієї стадії цілей.

2. Законодавче визначення готування до вчинення злочину у КК України та КК Республіки Польща має багато спільного. І у КК України, і в КК Республіки Польща поняття готування визначено через перелік найбільш поширених дій, які можуть становити готування. Перелік в обох кодексах доповнено вказівкою на створення умов для вчинення злочину, що свідчить про те, що такий перелік невичерпний, і готування можуть становити інші дії, які не визначено законодавцем України та Республіки Польща. Дещо відрізняється перелік дій чи конкретних видів готування. Зокрема, за законодавством України, – це підшукування співучасників та усунення перешкод, а за законодавством Республіки Польща – збирання інформації та складання плану дій. Зроблено висновок про відсутність необхідності закріплювати в чинному кримінальному законодавстві додаткові види готування, адже вказівка на «інше умисне створення умов» дає змогу охопити готуванням інші види діянь, які сприяють вчиненню злочину.

3-поміж різних видів готування до вчинення злочину за законодавством України та Республіки Польща відмінними є підходи щодо визначення такого виду готування, як змова на вчинення злочину. В науці кримінального права України змова на вчинення злочину, яка не призвела до вчинення злочину, визначається як невдале підбурювання чи пособництво. Однак в науці кримінального права Республіки Польща змова як вид готування до злочину не може утворювати ознак підбурювання та пособництва, оскільки це є самостійні форми злочину. Діяння, що утворюють підбурювання та пособництво, у науці кримінального права Республіки Польща характеризуються як формальний склад злочину, тому діяння, які вчиняє підбурювач, вважаються закінченими з моменту вчинення схиляння до певного злочину (ст. 18 КК Республіки Польща). Якщо таке схиляння виявилось безрезультатним, особа несе кримінальну відповідальність за замах на підбурювання до конкретного злочину.

3. Порівняльний аналіз кримінальних законів обох держав засвідчив відмінності у розміщенні норм про готування й особливості відповідальності

та покарання за готування до вчинення злочинів. Відповідно до польського законодавства, готування є караним лише у випадках, передбачених в Особливій частині КК Республіки Польща. Норми про готування передбачають окрему санкцію, яка, зрозуміло, є менш сувора, ніж за аналогічний закінчений злочин. За українським кримінальним законодавством, положення про готування до вчинення злочину та відповідальність за вчинення готування до злочину визначено лише в Загальній частині КК України. Відповідальність за готування до злочину залежить від тяжкості його вчинення і стосується злочинів середньої тяжкості, тяжких та особливо тяжких, за винятком злочинів невеликої тяжкості (ч. 2 ст. 14 КК України). Законодавець також встановив у ч. 2 ст. 68 КК загальне правило про призначення покарання за готування до злочину безвідносно до виду злочину, який готується вчинити винний (не може перевищувати половини максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті Особливої частини КК).

4. У науці кримінального права Республіки Польща стадія готування до злочину має певні форми: повне готування, вибіркоче, готування у формі заміни, приховані види готування (криптоготування) та псевдоготування. Визначення таких форм готування до злочину є обумовленими передусім особливостями притягнення до кримінальної відповідальності за готування до злочину за польським кримінальним законодавством. Категорію прихованих видів готування та псевдоготування, відповідно до українського кримінального законодавства, становлять так звані «усічені склади злочинів», які характеризуються вищим ступенем суспільної небезпечності. До таких у КК України належать: дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ч. 1 ст. 109), створення злочинної організації (ч. 1 ст. 255), створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (ч. 1 ст. 260), бандитизм (ст. 257), втягнення у вчинення терористичного акту (ч. 1 ст. 258-1), створення терористичної групи чи терористичної організації (ч.1 ст. 258-3), сприяння вчиненню терористичного акту (ч.1 ст. 258-4), фінансування тероризму (ч. 1 ст. 258-5). Такі злочини належить розглядати як готування до подальшого

вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів. По суті, ці готування до злочину визначені українським законодавцем як закінчений злочин для своєчасного виявлення та запобігання вчиненню подальших злочинів з високим ступенем суспільної небезпечності.

5. Стадія замаху на злочин, за законодавством України та Республіки Польща, наділена спільними об'єктивними ознаками, зокрема діяння при замаху безпосередньо спрямоване на вчинення злочину та недоведення злочину до кінця. Єдиною відмінністю за цією ознакою, яка обумовлює поняття замаху, є те, що українські вчені-криміналісти та законодавець уточнили недоведеність злочину до кінця, вказавши на причини, які не залежать від волі винного. Відмінною є суб'єктивна ознака замаху на злочин. Український законодавець чітко визначив, що замах на злочин може бути вчинено лише з прямим умислом. Натомість польський законодавець допускає визначення замаху на злочин і з прямим, і непрямим умислом. У теорії кримінального права Республіки Польща вважається, що відповідальність за замах на злочин завжди перебуває у зв'язку з ознаками конкретного злочину, передбаченого Особливою частиною КК Республіки Польща. Якщо злочин за ознаками суб'єктивної сторони може бути вчинений тільки з прямим умислом, то і замах на вчинення такого злочину має бути вчинений із прямим умислом.

6. Класифікація замаху на вчинення злочину у кримінальному законодавстві обох держав суттєво відрізняється. Відповідно до положень КК України, замах на вчинення злочину поділяється на закінчений (ч. 2 ст. 15) та незакінчений (ч. 3 ст. 15). Натомість у КК Республіки Польща не вказуються його види (закінчений та незакінчений замах на злочин), але передбачені характерні особливості непридатного замаху на злочин. Своєю чергою, у теорії кримінального права України виокремлюють непридатний замах, а Республіки Польща – закінчений та незакінчений замах, однак він враховується лише при встановленні безкарності винного (пом'якшення чи відмова від покарання) відповідно до ст.ст. 15, 17 (добровільна відмова від доведення злочину до кінця). Відповідно до зазначених статей, суд враховує, якщо винна особа утрималась від виконання злочину, намагалась попередити чи запобігла наслідкам, що вказані як ознака посягання.

7. Непридатний замах однаково тлумачиться в доктрині кримінального права України та Республіки Польща. Він охоплює всі ознаки, притаманні придатному замаху, а саме: 1) намір вчинити злочин; 2) діяння, яке безпосередньо спрямоване на вчинення конкретного злочину; 3) причини недоведення злочину до кінця. Непридатний замах також характеризується істотними видовими ознаками: 1) об'єктивна сторона за будь-яких умов не може бути завершена; 2) ступінь суспільної небезпеки непридатного замаху здебільшого є значно нижчим, ніж у придатному замаху, а в окремих випадках і взагалі відсутнім; 3) фактична помилка винного щодо предмета посягання чи непридатних засобів, знярядь, через яку винний не усвідомлює, що не зможе завершити злочин; 4) фактична помилка щодо інших ознак об'єктивної сторони, через які об'єктивна сторона не може бути завершена.

8. Попри відсутність законодавчого визначення в КК України непридатного замаху, у правозастосуванні вже давно поширеною є практика щодо кваліфікації дій злочинця, який фактично помилявся щодо властивостей предмета чи засобів. За правило, такі діяння кваліфікують за спрямованістю умислу винного як замах на вчинення того посягання, яке хотів вчинити винний. У теорії кримінального права України непридатність засобу визначають винятково з його властивостей (властивості предмета). Зокрема, відносно непридатні засоби в одних конкретних умовах вчинення злочину не можуть заподіяти шкоду, а в інших – можуть заподіти таку шкоду. У теорії кримінального права Республіки Польща немає одностайності щодо цього питання. Одні науковці пропонують визначати замах із непридатними засобами, враховуючи не тільки властивості засобу, а й навиків (досвід) винного у використанні цього засобу, інші обстоюють визначення поняття «засобу» лише із властивостей предмета, який становить цей засіб. Відтак непридатний замах завжди ґрунтується на помилці винного щодо предмета, який є непридатним або відсутнім, або щодо засобу, який є непридатним для використання. Недостатність досвіду чи навиків при вчиненні суспільно небезпечного діяння аж ніяк не впливають на помилку винного.

9. У разі вчинення придатного замаху доведення злочину до кінця є об'єктивно можливим, проте злочин не доводиться до кінця через причини, що не залежать від волі особи. При вчиненні непридатного замаху доведення злочину ніколи не може бути можливим, з огляду на непридатність предмета злочину та використання непридатного засобу. Помилка щодо придатності предмета злочину та придатності засобів, які винний використовує при вчиненні злочину, є одним із основних критеріїв, що сприяє розмежуванню придатного і непридатного замаху. Також до критеріїв розмежування придатного та непридатного замаху належать ступінь суспільної небезпечності діяння, ступінь здійснення злочинного наміру, причини недоведення злочину до кінця.

10. Різними є підходи щодо призначення покарання за незакінчений злочин за кримінальним законодавством України та Республіки Польща. У КК України законодавець встановив чіткі межі, згідно з якими строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини кримінального кодексу. За КК Республіки Польща, суд призначає покарання за замах на злочин на рівні із покаранням як за закінчений злочин, а у разі непридатного замаху на злочин має право пом'якшити покарання або не призначати взагалі. Деякі вітчизняні правники небезпідставно вважають, що правила призначення покарання за замах на злочин у КК України обмежують право суду призначити у певних випадках покарання за замах на рівні зі закінченим злочином. Підставою кримінальної відповідальності за непридатний замах у КК Республіки Польща є не тільки потенційно можлива небезпечна ситуація, яка через непридатність предмета чи непридатність використаних засобів не може призвести до закінчення злочину загалом, а й загроза повторення такої ситуації коли, ймовірно, винний, врахувавши свої помилки, таки реалізує свій злочинний намір.

11. З'ясовано, що на відміну від вітчизняного законодавства, КК Республіки Польща не передбачає окремого розділу, присвяченого поняттю злочину, його видів. Зокрема, формулювання чітких понять злочину (ч. 1 ст. 11) та його видів (закінченого – ч. 1 ст. 13 та незакінченого – ч. 2 ст. 13) у КК України є виправданим, позаяк втілено принцип правової визначеності. Зміст поняття злочину та його види простежується у ст.ст. 1, 7, 8, 9 розділу I «Принципи кримінальної відповідальності» Загальної частини КК Республіки Польща. Отже, злочин у польському кримінальному законодавстві визначається як діяння (дія або бездіяльність), що є суспільно шкідливим, вчиненим особою умисно або неумисно, за яке передбачене покарання відповідно до чинного на цей момент кримінального закону.

12. Позитивним зарубіжним досвідом для вітчизняного законодавця слугує детальне роз'яснення в окремому розділі КК Республіки Польща критеріїв визначення ступеня шкідливості злочину, які охоплюють усі елементи складу злочину (вид та характер порушеного права, розмір заподіяної чи загрози заподіяння шкоди, спосіб та обставини вчинення злочину, небезпечність вчинених діянь та характер їх вчинення, мотиви винного, вид порушених (правил поведінки) засад обережності та ступінь їх недотримання (§ 2 ст. 115).

13. До критеріїв класифікації злочинів, за законодавством та доктриною кримінального права України та Республіки Польща, належать різні ознаки елементів складу злочину. Водночас у кримінальному законодавстві України злочини класифіковані за ступенем тяжкості, а Республіки Польща – за ступенем шкідливості. У КК України за ступенем тяжкості посягання поділяються на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі злочини (ст. 12). Поділ злочинів за ступенем тяжкості в КК України проводиться за максимальною межею встановленого виду та розміру покарання (наприклад, злочином середньої тяжкості є злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років). У КК Республіки Польща за ступенем

суспільної шкідливості посягання поділяють на злочини тяжкі (zbrodnia) і менш тяжкі (wysteppek). Поділ злочинів визначається за мінімальною межею встановленого виду та розміру покарання. За тяжкий злочин (zbrodnia) призначається покарання у виді позбавлення волі на строк три і більше років, а за менш тяжкий злочин (wysteppek) – покарання у виді штрафу в розмірі понад 30 денних ставок або понад 5000 злотих, покарання обмеження волі на строк понад один місяць або покарання позбавленням волі на строк понад один місяць. Ще однією відмінністю характеризується вік суб'єкта складу злочину. Відповідно до КК України, кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося 16 років, знижений вік (за визначене коло злочинів у Кримінальному кодексі) – з 14 років. Згідно з КК Республіки Польща, кримінальна відповідальність настає з 17 років, знижений вік – 15 років.

14. Сформульовано власну позицію щодо можливості виокремлення стадій готування чи замаху в деяких злочинах. Підтверджено поширену думку в доктрині кримінального права України та Республіки Польща про неможливість стадії замаху в триваючих складах злочинів, злочинах із формальним складом, тобто «одномоментних» («jednchwilowe przestepstwa») («sekundowe»). Назва цих злочинів є умовною, під цими злочинами розуміють такі суспільно небезпечні діяння, в яких від початку виникнення наміру, його виконання та доведення до кінця є короткий проміжок часу. Здебільшого у злочинах із подвійною формою вини замах неможливий, за винятком тих складів злочинів, у яких основний склад – формальний, а наслідки виконують роль кваліфікуючих ознак. Проте такі наслідки можуть настати не лише у разі доведення дій до кінця, а й за часткового їх виконання. У злочинах із усіченим складом («двоетапних» – за КК Республіки Польща), конструкція яких має ознаки вчинення замаху, незалежно від того, чи настав наслідок, а такий замах на злочин визначають на рівні закінченого злочину, стадія замаху неможлива (посягання на життя спеціальних категорій потерпілих – ст.ст. 112, 348, 348-1, 379, 400 КК України). Щоправда, виняток становить вчинення такого злочину за наявності помилки щодо потерпілого, а відтак діяння

кваліфікуватиметься як замах. Водночас зауважимо, що у таких посяганнях все ж можлива стадія готування до вчинення злочину. Повністю відкидати ймовірність стадії замаху в «деліктах створення небезпеки» не варто. Це стосується тих випадків, коли суб'єкт складу злочину, порушуючи певні правила, усвідомлює настання суспільно небезпечних наслідків такого порушення, однак наслідки не настають із незалежних від нього обставин. У теорії кримінального права Республіки Польща виокремлюють два види злочинів, які створюють загрозу заподіяння шкоди: злочини, що створюють конкретну загрозу заподіяння шкоди, та злочини, які створюють абстрактну загрозу заподіяння шкоди. Під злочинами, що створюють конкретну загрозу заподіяння шкоди, розуміють злочини, закінчення яких визначається вчиненням суспільно небезпечного діяння та встановленням факту конкретної загрози порушення кримінально-охоронюваних відносин. У злочинах, що створюють абстрактну загрозу заподіяння шкоди, загроза заподіяння шкоди є лише мотивом для встановлення караності діяння (така небезпека не потребує доведення, щоби констатувати закінчення такого виду злочинів. Водночас належить враховувати форму вини у названих «деліктах створення небезпеки». У злочинах, що створюють конкретну загрозу заподіяння шкоди, форма вини подвійна – умисел щодо вчинюваного діяння, ставлення до наслідків виражається умисною або необережною формою вини. У злочинах, що створюють абстрактну загрозу заподіяння шкоди, форма вини подвійна – умисел щодо діяння, необережність щодо наслідків, які не настали (винний взагалі не допускає, що саме від його дій може бути спричинена будь-яка шкода). У доктрині кримінального права Республіки Польща домінує позиція, що не може бути замаху на злочини, які створюють загрозу заподіяння шкоди. Пояснюється це тим, що діяння, безпосередньо спрямоване на реалізацію ознак конкретного злочину, завжди поєднуватиметься з виявленою небезпечною ситуацією, відповідальність за яку настає як за вчинення закінченого злочину з конкретною загрозою заподіяння шкоди. Водночас у КК Республіки Польща встановлено кримінальну відповідальність за готування до вчинення багатьох злочинів, так званих «деліктів створення небезпеки» (наприклад, §§ 1 ст.ст. 165, 167, 173).

15. Підтверджено позицію правників про недопустимість стадії замаху в злочинах, вчинених при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця (ст. 118, 124 КК України). Відтак належить опиратися на тлумачення поняття перевищення, викладеного у ч. 3 ст. 36 та ч. 2 ст. 38 КК України, відповідно до якого перевищенням визнається заподіяння саме тяжкої шкоди. Якщо ж така тяжка шкода не заподіяна, то діяння особи перевищення не утворюють і вважаються правомірними (допустимими). Водночас у злочинах, вчинених в стані сильного душевного хвилювання (ст.ст. 116, 123 КК України), стадія замаху можлива, про що свідчать непоодинокі випадки із правозастосування та відсутність будь-яких обмежень у відповідних статтях щодо виду умислу. Своєю чергою, у науці кримінального права Республіки Польща не виникає проблемних питань щодо стадій вчинення злочинів при перевищенні меж необхідної оборони та вчинених у стані сильного душевного хвилювання. Це, очевидно, пов'язано з тим, що розділ XIX «Злочини проти життя та здоров'я» Особливої частини КК Республіки Польща не містить окремих норм про відповідальність за посягання на життя чи заподіяння тяжкого тілесного ушкодження при перевищенні меж необхідної оборони чи вчинених в стані сильного душевного хвилювання. Єдиний склад злочину, за ч. 4 ст. 148, передбачає більш м'яке покарання за вбивство, вчинене під впливом сильного обурення, виправданого обставинами. Водночас у КК Республіки Польща не передбачено відповідальності за готування до злочину в жодній зі статей про посягання на життя та здоров'я особи. Загальні положення кодексу про виключення кримінальної відповідальності (розділ III) містять норми про те, що у разі перевищення меж необхідної оборони, зокрема, якщо винна особа використала спосіб оборони, непропорційний небезпеці посягання, суд може застосувати надзвичайне пом'якшення покарання або навіть не призначати його (ч. 2 ст. 25).

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ СТАДІЙ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

3.1 Удосконалення кримінального законодавства щодо кримінальної відповідальності за готування до злочину

Грунтовне вивчення особливостей кримінальної відповідальності за готування до вчинення злочину, за кримінальним законодавством України та Республіки Польща, аналіз доктрини кримінального права обох держав дає змогу сформулювати певні пропозиції щодо поліпшення чинного КК України у відповідній частині. Зокрема, у цьому підрозділі розглядатимуться питання вдосконалення норм КК України щодо визначення тих складів злочинів, за готування до яких належить встановити кримінальну відповідальність. Питання стосовно призначення покарання за готування до вчинення злочину буде охоплено у наступному підрозділі у межах вдосконалення законодавства про відповідальність за вчинення замаху на злочин.

Удосконалення кримінальної відповідальності за готування до вчинення злочинів стосується структурного розміщення норм, які визначають готування до вчинення посягань. У теорії кримінального права виокремлюють низку способів такого розміщення. Слушними також постають напрацювання правників з урахуванням зарубіжного досвіду встановлення кримінальної відповідальності за готування до вчинення злочинів. Як уже зазначалося, підхід вітчизняного законодавця щодо встановлення кримінальної відповідальності за готування до вчинення злочину зазнав обґрунтованої критики. Задля формулювання пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства належить розглянути питання ймовірних варіантів структурного розміщення стадії готування у доктрині кримінального права.

В. О. Навроцький визначив такі найпоширеніші прийоми встановлення кримінальної відповідальності за готування до злочину: 1) відповідальність

за готування до злочину настає не за всі злочини, а лише за певні їх категорії залежно від ступеня тяжкості. Наведена конструкція кримінальної відповідальності передбачає кваліфікацію скоєного за статтею Загальної частини, яка встановлює караність готування, та статтею Особливої частини; 2) відповідальність за готування до злочину настає лише у випадках, прямо передбачених статтею Особливої частини. Відповідно до цієї конструкції, особа притягається до кримінальної відповідальності лише у тих випадках, коли законодавець передбачає такий вид готування в окремій частині статті Особливої частини чи у примітці до неї; 3) перелік злочинів, готування до яких тягне кримінальну відповідальність, встановлюється у спеціальній статті Загальної частини. Відтак скоєне кваліфікується з посиланням на цю статтю та статтю Особливої частини, яка передбачає відповідний закінчений злочин [143, с. 154].

У КК України закріплено саме перший прийом встановлення кримінальної відповідальності за готування до злочину. Кваліфікація діянь особи ґрунтується на статтях Загальної та Особливої частин, наприклад, готування до грабежу (ч.1 ст. 14 – ч.1 ст. 186). Чимало правників висловлюють зауваження щодо такого підходу встановлення відповідальності за готування. Зокрема, В. М. Бурдін наголошує, що структурне розміщення цього інституту не є досконалим. Законодавець не враховує те, що дії, які становлять готування, за характером суспільної небезпеки істотно відрізняються від діянь, які утворюють об'єктивну сторону складу злочину, передбаченого в Особливій частині КК. З уваги на суттєво інший характер суспільної небезпеки готування, а також наявність у таких діях самостійного складу злочину, диференціація кримінальної відповідальності має відбуватися шляхом конструювання самостійної санкції [73, с. 192]. Так мислить і А. П. Козлов, зазначаючи, що більш правильною є позиція щодо кримінальної значущості готування тільки у визначених ситуаціях [114, с. 233].

Цікавим також є досвід європейських держав щодо визначення та призначення покарання за готування. Зокрема, М. І. Хавронюк розглянув призначення покарання за готування та замах за КК України у рамках

порівняльного аналізу кримінальних кодексів європейських держав. Учений окреслив три напрями призначення покарання за готування до злочину:

1) готування до злочинного діяння взагалі не карається (Албанія, Італія, Данія, Бельгія, Франція);

2) караним є готування лише до тяжкого й особливо тяжкого злочинів (Росія, Латвія, Литва) або до злочину, за який закон передбачає тюремне ув'язнення не менше восьми років і тільки за умови, що воно має вияв певних дій, спрямованих на вчинення злочину у співучасті (Голландія);

3) про стадію готування до злочинів у Загальній частині КК не згадується, проте в Особливій частині визначено, готування до яких саме (зрозуміло, найбільш небезпечних) злочинів карається. Цей варіант найбільш поширений [206].

Як уже зазначалося, особливістю відповідальності за готування у вітчизняному законодавстві є те, що КК України встановлює зменшені строки та розміри покарань за незакінчений злочин. Відповідно до ст. 68, за вчинення готування до злочину строк або розмір покарання не може перевищувати половини максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України. Водночас, за національним законодавством, караність готування пов'язана із класифікацією злочинів за ступенем тяжкості (ст. 12). Відсутність у КК України відповідальності за готування до злочину невеликої тяжкості, безумовно, є проявом гуманізації чи послабленням репресивності кримінального закону. Вітчизняні фахівці у галузі кримінального права небезпідставно наполягають також на декриміналізації відповідальності за готування до злочинів середньої тяжкості.

Своєю чергою, у КК Республіки Польща готування до злочинів є караним лише тоді, коли це вказано в Особливій частині КК. Зокрема, відповідно до § 2 ст. 16, кримінальна відповідальність за готування настає лише тоді, коли це встановлено законом. У КК Республіки Польща передбачено відповідальність за готування до таких злочинів: проти миру та людства, а також до військових

злочинів (§ 2 ст. 117, § 3 ст. 118), проти Республіки Польща (§ 2 ст. 127, § 2 ст. 128), проти обороноздатності Республіки Польщі (§ 3 ст. 140), проти загальної (громадської) безпеки (ст. 168), проти безпеки руху (ст. 175), проти достовірності документів (§ 3 ст. 270), проти обігу грошей та цінних паперів (§ 4 ст. 310). У диспозиціях відповідних статей КК Республіки Польща, якими передбачається відповідальність за готування до вчинення посягань, встановлено окремі санкції.

Відтак є підстави переглянути те коло злочинів, за готування до яких має бути передбачена кримінальна відповідальність у вітчизняному законодавстві. У цьому контексті вдамося до КК Республіки Польща та доктрини кримінального права цієї держави, адже саме там відповідальність за готування визначено за деякі посягання, передбачені в Особливій частині кодексу із окресленням відповідної санкції.

У польській кримінально-правовій літературі простежуємо, що, за законодавством цієї держави, коло злочинів, за готування до яких встановлюється кримінальна відповідальність, ґрунтується на таких двох основних підставах: 1) діяння, що утворюють готування, опосередковано наближують до вчинення задуманого злочину (створюють умови на майбутнє вчинення злочину) і 2) враховується суспільна небезпечність готування, яку належить відрізнити від суспільної небезпечності замаху, оскільки дії, що утворюють готування, не завжди можна відрізнити від звичайних щоденних діянь особи. Тому у кримінальному законодавстві Республіки Польщі не встановлюється кримінальна відповідальність за готування до вбивства, розбою та багатьох інших суспільно небезпечних злочинів [22, с. 64]. До уваги береться, зокрема, чи міг би винний довести злочин до кінця, не готуючись до нього, а також, чи можливо розпізнати суспільну небезпеку діянь, що утворюють готування до злочину. Відтак у кримінальному законодавстві Республіки Польщі немає загальних правил визначення кримінальної відповідальності за готування до злочину [77, с. 36].

На важливості врахування суспільної небезпечності дій, що становлять готування, наголошують також й вітчизняні правники. Зокрема, В. М. Бурдін,

визначаючи суспільну небезпечність готування, акцентує, що трапляються випадки, коли готування відбувається у формі нейтральних діянь, які не мають явно виражених об'єктивних ознак суспільної небезпеки. В такому випадку, визначаючи суспільну небезпеку готування, слід враховувати не тільки об'єктивні, а й суб'єктивні ознаки: мету та злочинний намір, які пов'язують цю стадію з наступними [73, с. 183–184].

На думку Т. Д. Устінової, з усієї сукупності дій, що утворюють готування, треба обирати ті, які є найбільш суспільно небезпечними, і критерієм такого відбору мають бути об'єкт посягання, тяжкість і ймовірність настання наслідку, а також суспільна небезпечність підготовчих дій, яка визначається їх змістом. Н. Ф. Кузнєцова також пропонує враховувати суспільну небезпечність, яка визначається суб'єктом посягання, характером створення умов, і вважати кримінально значущими лише готування до найбільш тяжких злочинів [114, с. 234].

Своєю чергою, Н. В. Маслак зазначає, що критеріями суспільної небезпеки готування до злочину слід визнати: домінування можливості вчинення злочину (над можливістю невчинення), близькість до безпосереднього здійснення злочину, передбаченого Особливою частиною КК, та характер об'єктивно вчинених дій щодо створення умов для вчинення злочину [136, с. 51–53].

Варто зауважити, що зі встановленням відповідних критеріїв готування до вчинення злочинів у правозастосуванні і України, і Республіки Польща простежуються спірні моменти та помилки. Тому, якщо правоохоронним органам Республіки Польща відомо про злочин, до якого готуються, тоді здійснюватиметься нагляд аж до початку вчинення замаху на цей злочин. У судовій практиці України є категорія справ, в яких за готування до злочину особу було виправдано за недоведеністю її вини у вчиненні готування. Зокрема, відповідно до вироку Апеляційного суду Тернопільської області особу Д. визнано невинним у пред'явленому обвинуваченні за ч. 1 ст. 14 – п. 11, 12, 13, ч. 2 ст. 115 КК України та виправдано. Так, Д., маючи намір на

умисне вбивство А., увійшов у змову з Л. та розпочав готування до злочину. З матеріалів справи суд прийшов до висновку, що надані докази з приводу змови на вчинення умисного вбивства на замовлення з корисливих мотивів не є достатніми [194].

На основі вивчення доктрини кримінального права та законодавства Республіки Польща можна сформулювати певні критерії, якими керувався польський законодавець для встановлення відповідальності за готування до вчинення злочинів, зокрема:

- 1) об'єкт посягання;
- 2) близькість до безпосереднього вчинення злочину;
- 3) характер та ступінь суспільної небезпеки підготовчих дій;
- 4) наявність можливості відрізнити суспільно небезпечні діяння, що утворюють готування, від звичайних дій у повсякденному житті;
- 5) визначення злочинів, які за описом диспозиції вже є готуванням до злочину (злочинів) в Особливій частині КК України (приховані види готування).

Отже, ці критерії варто враховувати, аналізуючи посягання у КК України, за готування до яких доцільно встановлювати відповідальність. Вивчення КК Республіки Польща засвідчило, що види злочинів, за готування до яких встановлено відповідальність, залежать від видів родового об'єкта кримінально-правової охорони та шкали їх цінності. Відтак на найвищому щаблі, за КК Республіки Польща, є готування до злочинів проти Республіки Польща, а на найнижчому – готування до злочинів проти достовірності документів. Тому і санкції за готування до таких злочинів не є однаковими. Скажімо, у § 2 ст. 127 передбачено покарання за готування у виді позбавлення волі на строк від 3 років, а в § 3 ст. 270 – у виді штрафу, обмеження волі або позбавлення волі до 2 років. З цього випливає, що санкції за готування до злочинів визначаються залежно від ступеня суспільної небезпечності конкретного злочину, до якого винний готується [27, с. 73].

Розглянемо види готування до злочинів та призначення покарання, які передбачені кримінальним законодавством Республіки Польща. Зокрема, у § 1

ст. 117 КК Республіки Польща зазначено: той, хто розв'язує чи веде агресивну війну, підлягає покаранню у виді позбавлення волі на строк не менше 12 років, або позбавлення волі на строк 25 років, або довічне позбавлення волі. Водночас у § 2 ст. 117 законодавець передбачає покарання за готування до злочину, передбаченого § 1 ст. 117: хто вчиняє готування до розв'язання чи ведення агресивної війни, підлягає покаранню у виді позбавлення волі на строк не менше 3 років. Аналогічні види та строки покарання і за закінчений злочин, і за готування до нього передбачено у §§ 1, 2, 3 ст. 118: хто з метою повного або часткового знищення національної, етнічної, расової, політичної, релігійної групи чи групи з певним світоглядом вчиняє вбивство або заподіює тяжку шкоду здоров'ю особі, яка належить до такої групи..., підлягає відповідному покаранню. Санкція ст. 175 охоплює покарання за готування до злочину, передбаченого § 1 ст. 173 (хто спричиняє катастрофу під час руху сухопутного, водного чи повітряного транспорту, підлягає покаранню у виді позбавлення волі на строк до 3 років).

Тимчасом санкція ст. 310 охоплює покарання за готування до вчинення злочину, передбаченого § 1 відповідної статі (хто підробляє або переробляє польську або іноземну валюту, інші платіжні засоби або документ, що дозволяє отримувати грошову суму або містить зобов'язання виплатити борг, відсотки, участь у прибутку або участь в компанії, або видаляє ознаки анулювання з грошей іншого платіжного засобу чи зазначеного документа), підлягає покаранню у виді позбавлення волі від 3 місяців до 3 років.

У диспозиції § 1 ст. 270 передбачено: хто підробляє чи переробляє документ з метою використання його як оригіналу чи використовує такий документ як оригінальний, підлягає покаранню у виді штрафу, обмеженню волі або позбавленню волі на строк від 3 місяців до 5 років. Відповідно до § 3 ст. 270, особа підлягає покаранню за готування до злочину, передбаченого § 1 ст. 270, у виді штрафу, обмеженню волі або позбавленню волі строком до 2 років.

Отже, КК Республіки Польща передбачає в окремих статтях відповідальність за готування до вчинення злочинів різної тяжкості.

Водночас, у Кодексі містить загальне правило пом'якшення покарання або відмову від нього за наявності певних обставин. Зокрема, на підставі ст. 59 суд може відмовитися від призначеного покарання, якщо за вчинений злочин передбачено покарання позбавлення волі на строк не більше 3 років або альтернативні покарання, і суспільна небезпека діяння не є суттєвою. У такому разі суд може відмовитися від призначення покарання, натомість призначити кримінально-правові заходи, якщо ціль покарання буде досягнута застосуванням таких заходів.

Підхід польського законодавця щодо закріплення у відповідних статтях Особливої частини КК Республіки Польща готування як самостійного злочину з визначенням відповідної санкції вважаємо доволі вдалим. Деякі вітчизняні правники пропонують у такий спосіб змінити відповідальність за готування у національному кримінальному законодавстві. Зокрема, В. М. Бурдін пропонує, з метою збереження структурної побудови КК України, виокремити у статтях Особливої частини КК частини, в яких передбачити кримінальну відповідальність за готування з конструюванням самостійної санкції [73, с. 193]. Таку позицію обстоює і А. П. Козлов, зазначаючи, що більш правильним є визнання кримінальної значущості готування тільки у визначених ситуаціях [114, с. 233].

Висловлюючи конкретні пропозиції щодо вдосконалення стадії готування до вчинення злочину, належить зважати на те, що вітчизняний законодавець уже прописав загальне правило про призначення більш м'якого покарання за незакінчені злочини (ст. 68 Загальної частини КК України). Попри небезпідставні критичні зауваження щодо певних недоліків призначення покарання за готування до вчинення злочину, що існують у правозастосуванні, встановлення самостійних санкцій за готування до вчинення окремих злочинів в Особливій частині КК України потребує ґрунтовних наукових досліджень про караність злочинів, що виходить за межі предмета цього дослідження. Водночас у рамках порівняльного дослідження видається оптимальним здійснити спробу визначення конкретних видів злочинів, за готування до яких належить

передбачити відповідальність у КК України. Відтак перед тим, як окреслити види посягань, варто розглянути ступінь тяжкості злочинів, за які недоцільно передбачувати відповідальність за готування, а також виокремити злочини, в яких дії, що становлять готування, визначено як самостійні закінчені злочини через їхню підвищену суспільну небезпеку.

Деякі вітчизняні правники слушно пропонують скасувати відповідальність за готування до злочинів середньої тяжкості. Тут цілком виправданою є пропозиція Н. В. Маслак піддати декриміналізації готування до злочинів середньої тяжкості. Вчена наводить такі причини: 1) загальні види готування завжди є менш суспільно небезпечними і, відповідно, завжди мають менший ступінь тяжкості, ніж ті злочини, до яких особа готувалася; 2) деякі спеціальні види готування, що передбачені Особливою частиною кримінального кодексу, будучи самостійними злочинами, належать до категорії злочинів середньої тяжкості. За чинним КК України, готування до них буде караним. Наприклад, злочин, передбачений ч. 1 ст. 263, є злочином середньої тяжкості (згідно зі ст. 12), а отже, за ст. 14 готування до нього визнається караним. Ця ситуація змушує визнавати караним готування до готування – наприклад, особа має підлягати відповідальності не тільки за придбання рушниці з наміром на вбивство, а ще й за готування до такого придбання. Можна заперечити, що в Особливій частині КК передбачено багато складів злочинів середньої тяжкості, готування до яких може бути за змістом суспільно небезпечним. Скажімо, готування до згвалтування (ч. 1 ст. 152), умисного середньої тяжкості тілесного ушкодження (ч. 1, ч. 2 ст. 122), катування (ч. 1 ст. 127) тощо. Однак науковець ставить слушне запитання: чому відсутня практика застосування кримінальної відповідальності за готування до злочину за ч. 1 ст. 14 і, зокрема, за готування до злочинів середньої тяжкості [136, с. 139].

Для порівняння: у розділі XIX «Злочини проти життя та здоров'я» КК Республіки Польща не передбачено кримінальної відповідальності за готування до жодного з цих злочинів. Це підтверджує і судова практика. Зокрема, у рамках дисертації проаналізовано понад 100 рішень, узятих

із Єдиного державного реєстру судових рішень України, в яких постановлено вироки про вчинення винними готування до злочину. Аналіз вироків засвідчив, що практично відсутні рішення щодо притягнення до кримінальної відповідальності за злочини, які полягають у заподіянні тілесних ушкоджень, інших посягань проти здоров'я особи, які належать до злочинів середньої тяжкості. У розділі II «Злочини проти життя та здоров'я» КК України треба передбачити готування лише до умисного вбивства, враховуючи тяжкість такого посягання та незначну поширеність вчинення готування до умисного вбивства, зокрема у співучасті, та виявлення фактів таких злочинних дій.

У КК Республіки Польща не передбачено кримінальної відповідальності за готування до злочинів проти честі та тілесної недоторканності, які визначені у розділі XXVII Кодексу. Немає доцільності передбачати готування до злочинів, передбачених у розділі III «Злочини проти волі, честі та гідності особи» КК України, позаяк більшість із них – це злочини середньої тяжкості. Водночас виняток становить злочин, передбачений ст. 147 «Захоплення заручників» та злочин, передбачений ст. 149 «Торгівля людьми», за готування до яких, враховуючи їх тяжкість, відповідальність доцільна. Це стосується і злочинів, передбачених у розділі IV «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи» та у розділі V «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина». Не передбачені готування до вказаних видів злочинів і у КК Республіки Польща.

Окреслюючи злочини, за готування до яких недоречно відповідальність, зауважимо, що складно визначити готування до злочинів, в яких обов'язковою ознакою є обстановка вчинення злочину. Йдеться, зокрема, про ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни» КК України, а також про деякі злочини, передбачені ст.ст. 430, 431, 432, 433 КК України розділу XIX «Злочини проти встановлення порядку несення військової служби (військові злочини)». У зазначених злочинах характерним є обстановка, за якої вчиняються злочини, а саме збіг певних подій, обставин, які мають кримінально-правове значення. Відтак спланувати відповідні злочини

неможливо. Тому, зважаючи на особливу обстановку цих злочинів, визначення стадії готування до злочину та встановлення відповідальності також не буде доцільним. Водночас слушно встановити відповідальність за готування до вчинення деяких інших злочинів проти встановленого порядку несення військової служби. Йдеться про злочини, передбачені ст. 410 «Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними, шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем» та ст. 427 «Здача або залишення ворогові засобів ведення війни» КК України.

Злочини проти довкілля, що передбачені у розділі VIII Особливої частини КК України – це делікти створення небезпеки, які здебільшого характеризуються необережною формою вини та є злочинами середньої тяжкості. Тому також немає потреби у встановленні кримінальної відповідальності за готування до цих злочинів. Розділ XXII «Злочини проти довкілля» Особливої частини КК Республіки Польща також не містить кримінальної відповідальності за готування до цих видів злочинів. Натомість польське законодавство передбачає відповідальність в окремих статтях за готування до вчинення найбільш суспільно небезпечних злочинних діянь, які сформульовані як «делікти створення небезпеки», а саме деякі злочини проти громадської безпеки та безпеки транспорту.

Відповідно до кримінального законодавства України, передбачення у КК України злочинів з усіченим складом свідчить про наявність прихованих видів готування. Як уже зазначалося, це пояснюється високим ступенем суспільної небезпечності діянь, що утворюють стадію готування визначеної категорії злочинів. Такі підготовчі діяння український законодавець визначає як закінчений злочин з усіченим складом.

У цьому контексті Н. О. Антонюк вважає, що для кримінально-правової кваліфікації визнання певного діяння усіченим складом є підтвердження того

факту, що це діяння є закінченим злочином на етапі, що за своєю суттю в інших випадках (якщо би норма була сконструйована законодавцем по-іншому) є готуванням або замахом на вчинення злочину. Зокрема, змову про вчинення дій, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, законодавець вважає закінченим складом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 109 КК України. Змова про вчинення певних дій за своєю суттю є етапом готування. Попри це, зважаючи на підвищену суспільну небезпечність зазначених дій, законодавець визнає їх закінченим злочином. Залишається з'ясувати, звідки правозастосовник має знати, що певний склад злочину є усіченим і вважається закінченим вже на стадії готування чи замаху [66, с. 89].

Відтак на основі наведеного належить виокремити з КК України категорію злочинів, які передбачають підготовчі діяння і які український законодавець визначає як закінчений злочин з усіченим складом. Відповідні приховані види готування визначено у розділі I «Злочини проти основ національної безпеки України» Особливої частини КК України. Зокрема, порівнюючи такі злочини проти держави за КК України та КК Республіки Польща варто акцентувати на певних особливостях. У § 3 ст. 130 КК Республіки Польща визначено покарання за готування до злочину, який передбачений у § 2 ст. 130 КК Республіки Польща, що полягає у збиранні або зберіганні відомостей для їх подальшої передачі іноземній розвідці, що може завдати шкоди Республіці Польща; вступ до системи збору інформації з метою подальшого збору таких відомостей; оголошення про готовність співпраці з органами іноземної розвідки проти Республіки Польща.

Наведені діяння, що утворюють спеціальні види готування до злочину, є подібними до діянь, передбачених ст. 111 «Державна зрада» та ст. 114 «Шпигунство» КК України. Зокрема, щодо шпигунства, то йдеться про збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їхнім представникам відомостей, що становлять державну таємницю. З огляду на це, такі діяння по-різному передбачені у кримінальних кодексах обох держав.

А саме: у КК Республіки Польща ці діяння розглядаються як готування до злочину, які описуються в спеціальний спосіб. Натомість український законодавець визначає такі діяння як закінчений злочин з усіченим складом.

Отже, якщо особа збирає відомості, що становлять державну таємницю, з метою передачі її іноземній організації, то, за кримінальним законодавством Республіки Польща, підлягатиме кримінальній відповідальності за незакінчений злочин, а саме за готування до злочину відповідно до § 3 ст. 130 КК Республіки Польща, санкція якої передбачає позбавлення волі від 6 місяців до 8 років. В Україні така особа залежно від ознак спеціального суб'єкта нестиме кримінальну відповідальність як за закінчений злочин відповідно до ст. 111 КК України, санкція якої передбачає позбавлення волі на строк від 12 до 15 років, або ст. 114 КК України – позбавлення волі від 10 до 15 років. Ще одним таким посяганням у національному кримінальному законодавстві є злочин, передбачений ст. 109 «Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади» КК України, адже у диспозиції цієї статті йдеться про змову на вчинення відповідних дій, що є видом готування і водночас закінченим злочином. Відтак з урахуванням суспільної небезпеки та тяжкості вчинення злочинів доцільно передбачити відповідальність за готування до злочину за ст. 113 «Диверсія» КК України. Тимчасом у кримінальному праві України виокремлюють ще одне посягання із так званим усіченим складом, за готування до якого варто передбачити кримінальну відповідальність. Йдеться, зокрема, про ст. 187 «Розбій» КК України. За ступенем тяжкості відповідний злочин є тяжким. У судовій практиці простежуються непоодинокі випадки притягнення до відповідальності за готування до цього посягання. Аналіз складів злочинів, передбачених розділом VI «Злочини проти власності» Особливої частини КК України засвідчив, що відповідальність за готування доречно також встановити за такий злочин, як вимагання (ст. 189), особливо поєднане з насильством, небезпечним для життя та здоров'я особи, та посягання, передбачене ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним

шляхом зловживання службовим становищем». Ці злочини за ступенем суспільної небезпечності є вищими порівняно з іншими злочинами проти власності; часто злочинні діяння, передбачені відповідними статтями, сплановані до дрібниць за участі кількох співучасників. Їх виявлення ймовірно на стадії готування до вчинення злочину. Тому запобігання їх вчиненню на стадії готування буде своєчасним.

Далі належить виокремити із КК України категорію злочинів, які за своєю суттю є готуванням до інших видів злочинів, проте визначені як закінчений злочин. Відтак штучно вирізняти у цих злочинах стадію готування є недоцільно. До таких належать злочини, передбачені ст. 255 «Створення злочинної організації», ст. 257 «Бандитизм» КК України. Немає необхідності визначати стадію готування у злочині, передбаченому ч. 1 ст. 258 «Терористичний акт» КК України, позаяк діяння, передбачені в диспозиціях окремих статей (ч. 1 ст. 258-1, ч. 1 ст. 258-3, ч. 1. ст. 258-4), є, по суті, готуванням до терористичного акту. Однак це наочний приклад, коли законодавець визначає готування як самостійний злочин із конструюванням окремої санкції. Наприклад, у диспозиції ч. 1 ст. 258-4 зазначено: «Вербування, озброєння, навчання особи з метою вчинення терористичного акту...». Ще одним прикладом таких прихованих видів готування можна визначити диспозицію ч. 1 ст. 447: «Вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання найманців з метою використання у збройних конфліктах...». У межах ст. 437 «Планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни» законодавець передбачив і готування, і закінчений злочин. Диспозицію ч. 1 ст. 437 належить визначати як готування до злочину, передбаченого ч. 2 ст. 437 КК України. До «прихованих видів готування» можна віднести також посягання, передбачені ст. 358 «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів» та ст. 199 «Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей,

державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів» КК України.

Щодо інших посягань, за готування до яких кримінальна відповідальність таки доречна, з урахуванням порівняльного аналізу, варто назвати деякі злочини проти громадської безпеки, а саме: напад на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 261), викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем (ст. 262). Це стосується злочину, передбаченого ст. 308 «Викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем». Натомість не доцільно визначати як готування діяння за ст.ст. 263 та 263-1, позаяк складно визначити готування до носіння, зберігання чи придбання вогнепальної зброї і відрізнити від побутових, нешкідливих дій.

У розділі XX «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» КК України варто передбачити кримінальну відповідальність за готування до злочинів, передбачених у таких статтях: ст. 439 «Застосування зброї масового знищення», ст. 441 «Екоцид», ст. 442 «Геноцид», ст. 444 «Злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист», ст. 446 «Піратство».

В Особливій частині КК України визначені злочини, що передбачають дві стадії вчинення злочину – замах на злочин та закінчений злочин – у межах одного складу. Такі злочини в науці кримінального права Республіки Польща називають «двоетапними». Зважаючи на високий ступінь суспільної небезпеки цих злочинів та спільний додатковий обов'язковий об'єкт посягання – життя особи, пропонуємо встановити кримінальну відповідальність за готування до цих злочинів. До таких злочинів варто віднести: посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112), посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348),

посягання на життя журналіста (ст. 348-1), посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст. 379), посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (ст. 400), посягання на життя представника іноземної держави (ст. 443).

У розділі XV «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів» доцільно передбачити кримінальну відповідальність за готування до злочину, передбаченого ст. 349 «Захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника», ст. 349-1 «Захоплення журналіста як заручника». Для порівняння: таке готування є караним і у КК Республіки Польща, зокрема за §3 ст. 252: «хто вчиняє готування до злочину, передбаченого в §1 ст. 252». Відповідно до диспозиції, передбаченої у §1 ст. 252, зазначено: «хто захоплює або тримає заручника з метою спонукання державний орган або орган самоуправління, організації, фізичну або юридичну особу або групу осіб до певної поведінки...».

У розділі XII «Злочини проти громадського порядку та моральності» КК України караним слід визначити готування до злочину, передбаченого у ст. 294 «Масові заворушення». Необхідне також встановлення кримінальної відповідальності за готування до злочинів, передбачених у ст. 201 та ст. 305 КК України. Вчиненню контрабанди предметів, які передбачені у цих злочинах, може передувати стадія готування до злочину. До підготовчих діянь у вчиненні цих злочинів можна віднести підшукування співучасників із числа працівників митниці, підготовка місця схову предметів контрабанди з метою їх переміщення через митний кордон або поза митним контролем та інші.

Загалом порівняльний аналіз законодавства та доктрини кримінального права України та Республіки Польща, а також матеріалів судової практики доводить, що найбільш оптимальним варіантом є встановлення кримінальної відповідальності за готування до тяжких та особливо тяжких злочинів із урахуванням також визначеного у рамках дослідження переліку найбільш

небезпечних посягань на життя, свободу людини, зокрема спеціальних категорій потерпілих, найнебезпечніших злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку та тих, готування до яких найчастіше трапляється у правозастосуванні (контрабанда, посягання на власність, заволодіння спеціальними предметами). Такий підхід встановлення кримінальної відповідальності за готування до злочину є раціональним та вдосконалить правозастосування, зокрема щодо визначення найбільш суспільно небезпечних посягань, готування до яких має бути кримінально-караним, сприятиме ефективному застосуванню покарання за готування до відповідних тяжких та особливо тяжких злочинів, дасть змогу уникнути випадків притягнення до відповідальності за дії, які за своїм змістом є готуванням до вчинення інших посягань, але законодавець пов'язує з їх вчиненням момент закінчення злочину. Останнє має особливе практичне значення, оскільки ч. 2 ст. 68 КК України за готування до вчинення злочину передбачає обов'язкове пом'якшення верхньої межі найбільш суворого покарання, тоді як законодавець в низці випадків за дії, які становлять готування до вчинення злочину, передбачає покарання як за закінчений злочин.

Відтак на основі наведених підходів щодо розміщення норм про готування до вчинення злочинів, які подаються у юридичній літературі та зарубіжному кримінальному законодавстві, доцільно сформулювати перелік злочинів, готування до яких тягне кримінальну відповідальність, і закріпити його у ст. 14 Загальної частини КК України поряд із визначенням готування до вчинення злочину. Тоді кваліфікація відбуватиметься з посиланням на цю статтю та статтю Особливої частини, яка передбачає відповідний закінчений злочин. Отже, ч. 2 ст. 14 КК України необхідно викласти у такій редакції: «2. Кримінальна відповідальність настає за готування до тяжких та особливо тяжких злочинів, а також злочинів, передбачених статтями 112, 113, 115, 146-1, 147, 149, 201, 201-1, 261, 262, 294, 305, 308, 348, 348-1, 349, 349-1, 379, 400, 410, 439, 441, 442, 443, 444, 446 Особливої частини цього кодексу».

3.2 Удосконалення кримінального законодавства щодо кримінальної відповідальності за замах на злочин

Порівняльне дослідження кримінальної відповідальності за замах на вчинення злочину в КК України та КК Республіки Польща, виокремлення дискусійних питань та наведення власних поглядів щодо інституту такої стадії вчинення злочину, як замах на вчинення злочину, дає змогу окреслити певні шляхи вдосконалення вітчизняного кримінального законодавства у цій сфері.

Найперше потребує з'ясування питанням доцільності поділу замаху на закінчений та незакінчений відповідно до чч. 2 та 3 ст. 15 КК України. Порівняльний аналіз засвідчив, що, за кримінальним правом Республіки Польща, поділ замаху на закінчений та незакінчений не має практичного значення, оскільки істотно не впливає на призначення покарання винному. Мабуть, саме тому законодавець не закріпив такий поділ у КК Республіки Польща. Більшість вітчизняних правників вже неодноразово наголошували на безпідставності виокремлення у законодавстві закінченого та незакінченого замаху. Зокрема, І. В. Красницький та Л. С. Щутяк пропонують відмовитися від деталізації виду замаху, а лише враховувати при призначенні покарання «причини, внаслідок яких злочин не було доведено до кінця» [121, с. 81]. натомість В. М. Бурдін вважає, що теоретично можна виокремлювати закінчений та незакінчений замах, проте така класифікація видів замаху позбавлена практичного значення для вирішення питання про індивідуалізацію кримінальної відповідальності [73, с. 214].

Зауважимо, що аналіз судової практики також засвідчує відсутність будь-якого практичного значення виокремлення закінченого та незакінченого замаху: не змінюється розмір покарання, трапляються помилки зі встановлення закінченого та незакінченого замаху, у багатьох випадках ігнорується будь-яке посилання на частини ст. 15 КК, де йдеться про вид замаху на злочин.

Наприклад, відповідно до ухали Апеляційного суду Херсонської області від 14 грудня 2016 року, Б. було засуджено за ч. 3 ст. 15–ч. 3 ст. 185 КК України. Суд, визнавши Б. винним у вчиненні злочину, передбаченого ч.2 ст. 15 – ч. 3 ст. 185 КК України (закінчений замах), кваліфікував його дії за ч. 3 ст. 15 – ч. 3 ст. 185 КК України, фактично зазначивши всі кваліфікуючі ознаки, передбачені ч. 2 ст. 15.–ч. 3 ст. 185 КК України (незакінчений замах). Справу передано на новий судовий розгляд [195].

Відтак констатуємо відсутність необхідності поділу у КК України замаху на закінчений та незакінчений. Те, що ступінь суспільної небезпечності здебільшого є вищим у закінченому замаху, на відміну від незакінченого замаху, не має створювати будь-яких додаткових особливостей кримінальної відповідальності. Вчинення замаху на злочин – це початок вчинення злочину, який винний не доводить до кінця з певних причин. Тому суспільна небезпечність вчинених діянь, що утворюють замах (закінчений чи незакінчений), формується від початку. Причини недоведення злочину до кінця можуть впливати при вирішенні питання про добровільну відмову від вчинення злочину та про підстави наявності факту непридатного замаху. Відтак при визначенні поділу замаху на закінчений та незакінчений ч. 2 та 3 ст. 15 КК України не матиме подальшого застосування, оскільки законодавець передбачає призначення покарання відповідно до ч. 3 ст. 68 КК України без вказівки на вид замаху. Тому доцільно виключити частини 2 та 3 зі ст. 15 КК України. Зміна законодавства сприятиме ефективнішому застосуванню ст. 15 та ч. 3 ст. 68 Загальної частини КК України про стадію замаху на злочин та призначення покарання за нього, а також уникненню помилок щодо кваліфікації та формулювання звинувачення у кожній окремій справі про незакінчений злочин.

У межах порівняльного вивчення стадії замаху на вчинення злочину у КК України та КК Республіки Польща варто зацентувати на законодавчому закріпленні у польському законодавстві поняття непридатного замаху

та встановлення особливостей відповідальності за нього. Як уже зазначалося у попередніх підрозділах дисертації, у кримінальному праві України та Республіки Польща непридатний замах є різновидом придатного замаху і має містити усі ознаки замаху, визначеного в кримінальному законі. Він охоплює всі ознаки, притаманні придатному замаху: намір вчинити злочин; діяння, яке безпосередньо спрямоване на вчинення конкретного злочину; причини недоведення злочину до кінця. Непридатний замах також характеризується істотними видовими ознаками, з-поміж яких найвагоміші такі: неможливість завершення об'єктивної сторони складу злочину; здебільшого знижений або відсутній ступінь суспільної небезпеки порівняно з придатним замахом; фактична помилка винного щодо предмета посягання чи непридатних засобів, знярядь, через яку винний не усвідомлює, що не зможе завершити злочин. Зокрема, фактична помилка щодо придатності предмета злочину та придатності засобів, які винний використовує при вчиненні злочину, є одним із основних критеріїв, що дає змогу розмежувати придатний та непридатний замах.

Відповідно до § 2 ст. 13 КК Республіки Польща, особа підлягає відповідальності за замах на вчинення злочину, коли винна особа не усвідомлює, що вчинення злочину неможливе через відсутність предмета, придатного для вчинення щодо нього злочинного діяння або у зв'язку із використанням засобу, непридатного для вчинення забороненого діяння. Попри відсутність законодавчого визначення у КК України непридатного замаху, у правозастосуванні вже давно відомі випадки вирішення судом питання про відповідальність особи, яка, вчиняючи посягання, фактично помилялася щодо властивостей предмета чи засобів або щодо інших ознак злочину. Нині існує чимало судових роз'яснень щодо кваліфікації злочинних дій за наявності фактичної помилки. Скажімо, дії особи, яка намагалася вчинити умисне вбивство з використанням для цього несправної вогнестрільної зброї, яку вона помилково сприймала як придатну для пострілу, кваліфікуються як замах на умисне вбивство [126, с. 397]. Згідно

з п. 9 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 7.02.2003 № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи», *якщо винний, позбавляючи життя особу, помилково вважав, що робить це таким способом, який є небезпечним для життя потерпілого й інших людей, тоді як він фактично небезпечним не був, вчинене належить кваліфікувати як замах на вчинення злочину, передбаченого п. 5 ч. 2 ст. 115 КК України* [161] (виділено авт. – В. І.)

Відповідно до п. 9 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 № 5 «Про судову практику у справах про хабарництво» [162], дії службової особи, яка, одержуючи гроші чи матеріальні цінності, начебто, для передачі іншій службовій особі як хабар, мала намір не передавати їх, а привласнити, належить кваліфікувати не за ст. 368 КК, а за відповідними частинами статей 190 і 364 КК як шахрайство та зловживання владою чи службовим становищем, а за наявності для того підстав – і за відповідними частинами статей 27, 15 та 369 КК як підбурювання до замаху на давання хабара. *Особа, яка в такому випадку передала гроші чи цінності, вважаючи, що вона дає хабар, несе відповідальність за замах на давання останнього.* (виділено авт. – В. І.). Так само у науці кримінального права України вирішується питання кримінальної відповідальності «удаваного» посередника у підкупі. Як зазначає В. В. Плекан, суб'єкт, який здійснює дії, безпосередньо спрямовані на вчинення злочину (надання неправомірної вигоди) через «удаваного» посередника, має відповідати за замах на цей злочин. Оскільки немає посадовця, що бере хабар, то не може бути і давання хабара. Це є не більш, як замах із непридатним об'єктом і виявляє лише злу волю вчиненого [151, с. 347–348.]. Відтак давання неправомірної вигоди «удаваному» посереднику охоплює не тільки злу волю винного, а й дії щодо передачі неправомірної вигоди. Факт непридатності вчиненого знову таки обумовлюється наявністю так би мовити непридатного «удаваного» посередника.

У ще одній Постанові Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 № 3 «Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами» зазначається: якщо винна особа незаконно заволоділа непридатними до використання вогнепальною зброєю, бойовими припасами або їх частинами чи деталями, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями, помилково вважаючи їх такими, що можуть бути використані за призначенням, вчинене належить розцінювати як *замах на заволодіння цими предметами і кваліфікувати за ст. 15 та відповідною частиною ст. 262 КК [159]* (виділено авт. – В. І.). Дещо схоже роз'яснення існує щодо незаконних дій із предметами, які особа помилково сприймає за наркотичні засоби. Відповідно до п. 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 № 4 «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів», дії особи, яка під виглядом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів умисно збуває будь-які інші засоби чи речовини з метою заволодіння грошима чи майном, належить кваліфікувати як шахрайство, а за наявності до того підстав – як підбурювання до замаху на незаконне придбання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, тоді як *дії покупця – як замах на вчинення злочинів, передбачених ст. 307, або ст. 309, або ст. 311 КК [160]* (виділено авт. – В. І.)

Зауважимо, що у доктрині кримінального права України вже неодноразово висловлювались пропозиції щодо законодавчого закріплення норм про відповідальність за непридатний замах на вчинення злочину. Зокрема, з урахуванням того, що непридатний замах слід розглядати як різновид фактичної помилки, пропонувалось доповнити КК України положеннями про те, що за наявності фактичної помилки кримінальна відповідальність встановлюється відповідно до намірів суб'єкта [79, с. 175]. На думку А. В. Шевчука, такий замах має мати законодавчу основу поряд

із основними видами замаху [211, с. 71]. Тимчасом М. Д. Дякур запропонувала доповнити ст. 15 КК України частиною 4 у такій редакції: «Замах на вчинення злочину є непридатним, якщо злочинний результат не настає внаслідок помилки особи щодо об'єкта (предмета) посягання чи засобів вчинення злочину [106, с. 13]. В. П. Тихий зазначав, що безпідставними є твердження, що негідний замах невідомий судовій практиці. Водночас слушною є думка про те, що специфічні особливості непридатного замаху іноді можуть бути підставою для пом'якшення покарання чи для повного звільнення від кримінальної відповідальності згідно з ч. 2 ст. 11 КК України [174, с. 182].

Положення про закріплення поняття непридатного замаху притаманні не лише кримінальному законодавству Республіки Польща, а й кримінальним законам багатьох зарубіжних держав. Скажімо, відповідні норми містяться у кримінальних кодексах Федеративної Республіки Німеччина [131], Македонії та Чорногорії [121], Швейцарії [132], Литовської Республіки [127] тощо. Окрім норм про пом'якшення кримінальної відповідальності за вчинення непридатного замаху, спільним для законодавства цих держав є поділ непридатного замаху на два види, коли наявне посягання на непридатний об'єкт (предмет) або використання непридатних засобів.

Водночас у вітчизняному кримінальному законодавстві, на нашу думку, не варто закріплювати на законодавчому рівні положення про поняття непридатного замаху та можливість пом'якшення відповідальності за його вчинення. У КК Республіки Польща закріплення поняття непридатного замаху та пом'якшення відповідальності за його вчинення доцільне з огляду на наявність у цьому нормативному акті окремого розділу III «Виключення кримінальної відповідальності», де роз'яснено випадки непризначення відповідальності або її пом'якшення за діяння, вчиненні внаслідок юридичної та фактичної помилок, залежно від того, виправданим чи не виправданим було помилкове переконання винного щодо ознак діяння чи його протиправності (ст.ст. 28–30) [128, с. 24–25]. Відтак, закріпивши

у КК України поняття непридатного замаху у випадках посягання на непридатний предмет (об'єкт) або з використанням непридатних засобів, законодавець оминє увагою низку випадків вчинення посягань за наявності помилки винного в інших ознаках злочинного діяння (зокрема, помилки щодо способу вчинення злочину, суспільно небезпечних наслідків, розвитку причинового зв'язку, місця, часу тощо). Треба також зважати на те, що у разі використання винним абсолютно непридатних засобів таке діяння може бути визнано таким, що не є суспільно небезпечним та кримінально караним. Навіть більше, законодавчі положення КК Республіки Польща сформульовані так, що пом'якшення відповідальності за непридатний замах є дискреційним повноваженням суду, а не обов'язком, і, за загальним правилом, замах на злочин, зокрема й непридатний, карається як і за закінчений злочин. Отже, з метою уникнення прогалин та забезпечення індивідуалізації кримінального покарання більш прийнятним видається дослідження усіх обставин справи у кожному конкретному випадку, без встановлення законодавчих рамок задля прийняття обґрунтованого й справедливого рішення суду.

У рамках наведених міркувань варто акцентувати на питанні про призначення покарання за замах у КК України і непридатний замах та замах у КК Республіки Польща. Відповідно до національного законодавства, а саме ч. 3 ст. 68 КК України, строк або розмір покарання, який призначається за замах на злочин, не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини Кримінального кодексу. Натомість за ст. 14 КК Республіки Польща, «суд призначає покарання за замах на злочин у межах санкції, встановленої за цей злочин», а у разі виявлення ознак непридатного замаху, передбаченого § 2 ст. 13, суд може призначити більш м'яке покарання чи навіть взагалі не призначати. Як уже зазначалося у попередніх підрозділах, польський законодавець вважає, що злочинна воля винного не може бути іншою (відмінною) ні при замаху, ні при закінченому злочині, тому покарання за замах на злочин та

за закінчений злочин призначається в межах однієї санкції за закінчений злочин. Водночас у КК Республіки Польща закріплено право суду, а не обов'язок, пом'якшити покарання чи взагалі не призначати такого за непридатний замах.

Своєю чергою, зауважимо, що багато вітчизняних правників наводили обґрунтовані сумніви щодо обов'язку суду знижувати розмір покарання за вчинення замаху на злочин за ст. 68 КК України [73, с. 202]. До того ж, у науці кримінального права України побутує думка, що визнання злочину незакінченим через фактичну помилку винного не завжди свідчить про менший ступінь його суспільної небезпечності порівняно зі закінченим злочином. Відтак застосування в обов'язковому порядку положень ч. 3 ст. 68 КК і пом'якшення покарання за вчинення замаху на злочин у випадках, коли злочин не було доведено до кінця лише через фактичну помилку особи, не завжди є доцільним [116, с. 7]. Зокрема, автор зазначеної позиції О. Д. Комаров наводить приклад для обґрунтування своїх міркувань. Громадянин А., бажаючи викрасти ліки, таємно заволодів ними, проникнувши до приміщення аптеки. Його діяння має бути кваліфіковане за ч. 3 ст. 185 КК України як крадіжка з проникненням до приміщення. Санкція цієї частини статті передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до шести років. У іншому випадку громадянин Б., бажаючи викрасти з аптеки наркотичні речовини, так само проникає до неї, але замість наркотиків помилково викрадає звичайні ліки. Відтак, зважаючи на правила кваліфікації у випадку фактичної помилки, діяння громадянина Б. має кваліфікуватись як закінчений замах на викрадення наркотичних речовин за ч. 2 ст. 15 та ч. 1 ст. 308 КК України. Зокрема, санкція ч. 1 ст. 308 КК передбачає покарання, аналогічне передбаченому в ч. 3 ст. 185 КК України – позбавлення волі на строк від трьох до шести років. Але, зважаючи на правила ч. 3 ст. 68 КК України, покарання у виді позбавлення волі громадянину Б. може бути призначене на строк не більше чотирьох років позбавлення волі [115, с. 449–450]. Автор зазначає, що

з позиції фактично вчиненого злочину ми маємо два абсолютно аналогічні діяння – в обох випадках об'єктивна сторона вчиненого збігається. І громадянин А., і громадянин Б. вчинили проникнення до приміщення аптеки, обидва фактично здійснили заволодіння ліками, шкода в обох випадках спричинена відносинам власності. Але умисел А. було спрямовано на заволодіння ліками, тому його умисел реалізований, а вчинений ним злочин є закінченим. Громадянин Б. натомість бажав заволодіти наркотичними речовинами, і його умисел залишився нереалізованим лише через допущену останнім помилку [115, с. 450]. З огляду на законодавчу оцінку, як зазначає автор, типова суспільна небезпечність цих злочинів загалом є однаковою. Незаволодіння наркотичними речовинами у випадку з громадянином Б. також не свідчить про істотне зниження рівня суспільної небезпечності і вчиненого, й особи винного. Якщо порівнювати об'єкти, на спричинення шкоди яким було спрямоване посягання, то навряд чи можна дійти висновку, що відносини власності є більш цінними, ніж відносини, пов'язані з обігом наркотичних речовин. Тому О. Д. Комаров наводить безспідставні сумніви щодо відсутності справедливості такої кваліфікації, зважаючи лише на формальні приписи ч. 3 ст. 68 КК України.

Отже, ступінь суспільної небезпеки злочинного діяння (чи то закінченого, чи незакінченого) має враховуватися у кожному конкретному випадку. Це, зокрема, стосується призначення покарання і за придатний замах, і за непридатний замах, і за готування до вчинення злочину. Тому обмеження максимального розміру найбільш суворого виду основного покарання за замах на вчинення злочину невиправдано обмежує дискреційні повноваження суду призначати в окремих випадках покарання за замах як за закінчений злочин, перешкоджає реалізації принципу справедливості та індивідуалізації покарання. Тож, деякі правники слушно не визнають беззастережне зменшення розміру найбільш суворого виду покарання за вчинення замаху на злочин. Видається, що це правило має поширюватися на призначення покарання за готування до злочину. Відповідне зменшення покарання за незакінчений злочин має бути

дискрецією, яка надається суду. Відтак пропонуємо внести зміни до чч. 1, 2 та 3 ст. 68 КК України шляхом вказівки на можливість призначати залежно від конкретних обставин справи зменшені розміри найбільш суворого виду покарання за готування та замах.

Далі не менш вагомим питанням є призначення покарання у виді довічного позбавлення волі за незакінчений злочин. Відповідно до ч. 4 ст. 68 КК України, довічне позбавлення волі за вчинення готування до злочину та вчинення замаху на злочин не застосовується, крім випадків вчинення злочинів проти основ національної безпеки України (ст.ст. 109–114-1), проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (ст.ст. 437–439, ч. 1 ст. 442 та ст. 443). Це законодавче положення внесено до КК України Законом України від 07.08.2016 № 1492-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених».

Ще до внесення відповідних змін обмеження застосування покарання у виді довічного позбавлення волі за незакінчений злочин, на рівні судових роз'яснень, передбачалось лише до осіб, яким цей вид покарання взагалі не може бути призначений. Зокрема, відповідно до п. 6 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2003 № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання», за яким «до осіб, які вчинили готування до такого злочину або вчинення замаху на злочин у віці до 18 років, і до осіб у віці понад 65 років, а також до жінок, що були у стані вагітності під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку, і яким не може бути призначено покарання у виді довічного позбавлення волі, мають застосовуватися вимоги частин 2 і 3 статті 68 КК, виходячи з максимального покарання позбавлення волі на певний строк» [158].

У доктрині кримінального права України (до внесення змін до ст. 68 КК) правники неодноразово дискутували, чи можливе призначення покарання у виді довічного позбавлення волі за замах та готування, зважаючи на приписи чч. 2 та 3 ст. 68 КК України. Сформувались два підходи. Одна

категорія правників стверджувала, що таке призначення не можливе, зважаючи на безстроковий характер покарання у виді довічного позбавлення волі [144, с. 182; 130, с. 32]. Інша група фахівців у галузі права стверджувала, що формально кримінальний закон не забороняє призначати покарання у виді довічного позбавлення волі за незакінчений злочин [100, с. 170]. Вітчизняні правники по-різному підходили до вирішення цього спірного питання. Найбільш слухними були пропозиції щодо неможливості застосування довічного позбавлення волі за незакінчений злочин або щодо заміни довічного позбавлення волі за незакінчений злочин позбавленням волі на певний строк [100, с. 173].

Для порівняння: польський законодавець вирішив питання про покарання за незакінчений злочин шляхом формулювання окремого правила у статті про правила призначення покарань. Відповідно до § 3 ст. 38 КК Республіки Польща, якщо закон передбачає зниження верхньої межі покарання, то покарання, призначене за злочин, що карається довічним ув'язненням, не може перевищувати 25 років позбавлення волі, а за злочин, що карається 25 роками позбавлення волі, не може перевищити 20 років позбавлення волі [128, с. 28]. Схожий підхід було запропоновано вітчизняними правниками щодо заміни покарання у виді довічного позбавлення волі за незакінчений злочин. Зокрема, запропоновано уточнити ч. 3 ст. 68 КК так: «3. За вчинення замаху на злочин строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу, а у випадку, якщо санкція такої статті (частини статті) передбачає покарання у виді довічного позбавлення волі – строк позбавлення волі не повинен перевищувати двадцяти п'яти років» [121, с. 175].

Уже сучасна редакція ст. 68 КК України у частині призначення покарання у виді довічного позбавлення волі за незакінчений злочин також породжує низку питань. На перший погляд, зрозуміла воля законодавця, який, доповнюючи ст. 68 КК України новими положеннями, прагнув посилити

відповідальність навіть за незакінчені злочини проти найбільш цінних благ, які в умовах збройної агресії на сході України впродовж останніх років зазнають постійних зазіхань. Однак за уважного вивчення видів посягань, перелік яких навів законодавець у ч. 4 ст. 68 КК, а також загальних правил призначення цього виду покарання, виникають певні сумніви щодо обґрунтованості такого підходу. Відповідно до ст. 64 КК України, довічне позбавлення волі встановлюється за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується лише у випадках, спеціально передбачених КК. За ч. 4 ст. 68 КК України, довічне позбавлення волі застосовується до усіх злочинів проти основ національної безпеки (ст.ст. 109–114-1), а також злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (ст. 437–439, ч. 1 ст. 442 та ст. 443 КК). Проте більшість із названих у цьому переліку злочинів взагалі не передбачають покарання у виді довічного позбавлення волі. Зокрема, якщо розглянути санкції статей, що передбачають посягання проти основ національної безпеки, то лише у двох санкціях статей, а саме лише у ч. 3 ст. 110 «Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України» та ст. 112 «Посягання на життя державного чи громадського діяча» встановлено покарання – довічне позбавлення волі. У жодній іншій санкції статті цього розділу цей вид покарання не передбачено. Своєю чергою, санкція ст. 437 «Планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни», яка також є у переліку ч. 4 ст. 68 КК, не містить покарання у виді довічного позбавлення волі. З огляду на наведене, можна стверджувати про істотну помилку законодавця, адже правила призначення покарання, зокрема за незакінчені злочини, не можуть суперечити загальним правилам призначення покарання (ст. 65 КК України), правилам призначення окремих видів покарань, а саме довічного позбавлення волі (ст. 64 КК України). Навіть більше, санкції деяких статей передбачають покарання у виді довічного позбавлення волі у кваліфікованих складах відповідних посягань за наявності тяжких наслідків (ч. 3 ст. 110, ч. 2 ст. 439). Однак чи можливе настання зазначених тяжких наслідків при незакінченому посяганні, коли наявне лише готування чи замах? Очевидно, що ні. Своєю

чергою, якщо припустити, що ставлення до таких наслідків у винного може бути необережне або ж за наявності непрямого умислу, то стадій готування чи замаху до таких посягань тим більше не може бути. Більше того, у дисертації проаналізовано понад 100 рішень, узятих із Єдиного державного реєстру судових рішень України, в яких постановлено вироки про вчинення винними замаху на злочин та стільки ж про вчинення готування до злочину. Відтак у зазначених судових рішеннях не виявлено застосування положень ч. 4 ст. 68 про призначення покарання у виді довічного позбавлення волі за вказані посягання.

Наведене зумовлює питання щодо доцільності призначати покарання у виді довічного позбавлення волі за будь-які незакінчені злочини. Хоча нині у ч. 4 ст. 68 КК міститься роз'яснення про те, що за всі ніші незакінчені злочини, окрім тих, які у ній зазначено, відповідне покарання не застосовується. Водночас у літературі неодноразово порушували проблему призначення довічного позбавлення волі за незакінчені злочини. За нормами КК України, довічне позбавлення волі передбачене за вчинення 15 злочинів: посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, що призвело до загибелі людей або інших тяжких наслідків (ч. 3 ст. 110); посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112); умисне вбивство за наявності обтяжуючих обставин (ч. 2 ст. 115); терористичний акт, що призвів до загибелі людини (ч. 3 ст. 258); фальсифікація лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів, що спричинили смерть особи чи інші тяжкі наслідки або вчинені в особливо великих розмірах (ч. 3 ст. 321-1); посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348); посягання на життя журналіста (ст. 348-1); посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю (ст. 379); посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з їх діяльністю (ст. 400); опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків, пов'язані з умисним вбивством начальника або іншої особи, яка виконує

обов'язки з військової служби (ч. 5 ст. 404); порушення законів та звичаїв війни, поєднані з умисним вбивством (ч. 2 ст. 438); застосування зброї масового знищення, що спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 439); геноцид (ч. 1 ст. 442); посягання на життя представника іноземної держави (ст. 443); найманство, що призвело до загибелі людини (ч. 3 ст. 447).

Аналіз цих злочинів засвідчує, що окреслене покарання передбачене за особливо тяжкі злочини, які призводять до наслідків у виді загибелі кількох людей, тяжкої фізичної шкоди багатьох потерпілих. Водночас при вчиненні замаху на відповідні посягання чи готування до них очевидно, що вказані наслідки не настають. Своєю чергою, застосування найсуворішого покарання у виді довічного позбавлення волі, за правилами призначення покарання, має бути співрозмірним до тяжкості заподіяної шкоди. Відтак довічне позбавлення волі за замах, то більше за готування до вчиненого злочину, не відповідатиме вказаному принципу, суперечитиме ч. 1 ст. 68 КК України, відповідно до якої суд призначає покарання за незакінчений злочин, керуючись положеннями статей про загальні засади призначення покарання (ст.ст. 65–67), враховуючи ступінь тяжкості вчиненого особою діяння, ступінь здійснення злочинного наміру та причини, внаслідок яких злочин не було доведено до кінця.

Отже, призначення довічного позбавлення волі за готування чи замах на зазначені об'єкти кримінально-правової охорони не може бути співрозмірним тяжкості найсуворішого виду покарання за чинним КК України. Тому доцільно виключити ч. 4 ст. 68 КК України, а ст. 64 КК України доповнити частиною 3 такого змісту: «3. Довічне позбавлення волі не застосовується за вчинення незакінченого злочину». Крім того, пропонуємо чч. 2 та 3 ст. 68 КК України викласти у таких редакціях: «2. За вчинення готування до злочину суд може призначити покарання, строк або розмір якого не перевищує половини максимального строку...»; «3. За вчинення замаху на злочин суд може призначити покарання, строк або розмір якого не перевищує двох третин максимального строку...».

Висновки до третього розділу

Розглянувши питання вдосконалення інституту стадій вчинення злочину в кримінальному законодавстві України у порівняльній площині, можна зробити певні висновки.

1. У рамках дослідження встановлено недосконалість чинних норм КК України про відповідальність за готування до вчинення злочину. Визначено критерії, на які належить зважати при встановленні кримінальної відповідальності за готування до вчинення злочину. Це, зокрема: об'єкт посягання, близькість до безпосереднього вчинення злочину, характер та ступінь суспільної небезпеки підготовчих дій, можливість відрізнити суспільно небезпечні діяння, що утворюють готування, від звичайних повсякденних дій, визначення злочинів, які за описом диспозиції вже є готуванням до злочину (злочинів) в Особливій частині КК України (приховані види готування). Окреслено склади злочинів, за готування до яких недоречна відповідальність. Це так звані «усічені склади злочинів», що утворюють спеціальні види готування, і через їх підвищену суспільну небезпечність законодавець визначає такі діяння як закінчений злочин (окремі злочини проти основ національної безпеки – ст.ст. 109, 111, 114); злочини, які, по суті, є готуванням до інших видів злочинів, проте визначені як закінчений злочин (приховані види готування – ст. 255 «Створення злочинної організації», ст. 257 «Бандитизм», ч. 1 ст. 258 «Терористичний акт», ч. 1 ст. 258-1 «Втягнення у вчинення терористичного акту», ч. 1 ст. 258-3 «Створення терористичної групи чи терористичної організації», ч. 1 ст. 258-4 «Сприяння вчиненню терористичного акту», ч. 1 ст. 258-5 «Фінансування тероризму», ст. 437 «Планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни», ч. 1 ст. 447 «Найманство», ст. 358 «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів» та ст. 199 «Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут

підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного податку чи голографічних захисних елементів»); «делікти створення небезпеки», які зазвичай характеризуються необережною формою вини та належать до злочинів середньої тяжкості (більшість злочинів проти довкілля, проти безпеки руху та експлуатації транспорту, проти безпеки виробництва); деякі злочини, які передбачають дії, які важко відрізнити від побутових, нешкідливих дій (носіння, зберігання чи придбання вогнепальної зброї – ст. 263 та ст. 263-1); злочини з характерною обстановкою (збіг певних подій, обставин, які мають кримінально-правове значення і спланувати які доволі складно – ст. 430 «Добровільна здача в полон», ст. 431 «Злочинні дії військовослужбовця, який перебуває в полоні», ст. 432 «Мародерство», ст. 433 «Насильство над населенням у районі воєнних дій»).

2. Визнано слушною позицію багатьох вітчизняних правників про безпідставність притягнення до відповідальності за готування до злочинів середньої тяжкості. Аналіз вироків також засвідчив, що практично відсутні рішення щодо притягнення до кримінальної відповідальності за готування до злочинів, які полягають у завданні тілесних ушкоджень, побоїв, інших посягань, що належать до злочинів середньої тяжкості. Запропоновано встановити відповідальність за готування до тяжких, особливо тяжких злочинів з урахуванням також визначеного під час дослідження переліку найбільш небезпечних посягань на життя, свободу людини, зокрема спеціальних категорій потерпілих, найнебезпечніших злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку та тих, готування до яких найчастіше зустрічається у правозастосуванні (контрабанда, окремі посягання на власність, заволодіння спеціальними предметами). Такий підхід сприятиме ефективному застосуванню покарання за готування до відповідних тяжких та особливо тяжких злочинів, недопущенню випадків притягнення до відповідальності за дії, які за своїм змістом є готуванням до вчинення інших посягань, але законодавець пов'язує з їх вчиненням момент закінчення злочину. Останнє має особливе практичне значення, позаяк ч. 2 ст. 68 КК України передбачає

за готування до вчинення злочину обов'язкове пом'якшення верхньої межі найбільш суворого виду покарання, тоді як законодавець у низці випадків за дії, які становлять готування до вчинення злочину, передбачає покарання як за закінчений злочин. Запропоновано нову редакцію ст. 14 КК України з урахуванням запропонованих змін.

3. Аналіз судової практики засвідчив домінування міркувань учених про відсутність будь-якого практичного значення виокремлення закінченого та незакінченого замаху: не змінюється розмір покарання, трапляються помилки щодо встановлення закінченого та незакінченого замаху, у багатьох випадках ігнорується будь-яке посилення на чч. ст. 15 КК, де йдеться про вид замаху на злочин. Поділ замаху на закінчений та незакінчений у чч. 2, 3 ст. 15 КК України не має подальшого застосування, оскільки законодавець передбачає призначення покарання відповідно до ч. 3 ст. 68 КК України без вказівки на вид замаху. Тому підтримуємо позицію правників виключити частини 2 та 3 зі ст. 15 КК України. Зміна законодавства сприятиме ефективнішому застосуванню положень ст. 15 та ч. 3 ст. 68 Загальної частини КК України про стадію замаху на злочин та призначення покарання за нього, дасть змогу уникнути помилок щодо кваліфікації та формулювання звинувачення у кожній окремій справі про незакінчений злочин.

4. Зроблено висновок про недоцільність закріплювати у КК України на законодавчому рівні положення про непридатний замах та пом'якшення покарання за його вчинення. Утвердивши поняття непридатного замаху у випадках посягання на непридатний предмет (об'єкт) або з використанням непридатних засобів, законодавець оминє увагою низку випадків вчинення посягань за наявності помилки винного щодо інших ознак злочинного діяння (зокрема, щодо способу вчинення злочину, суспільно небезпечних наслідків, розвитку причинного зв'язку, місця, часу тощо). Враховувати треба й те, що у разі використання винним абсолютно непридатних засобів діяння може бути визнано таким, що не є суспільно небезпечним та кримінально караним. Тому з метою уникнення прогалин, забезпечення індивідуалізації

кримінального покарання більш прийнятним буде дослідження усіх обставини справи у кожному конкретному випадку, без встановлення законодавчих рамок для прийняття обґрунтованого й справедливого рішення суду.

5. Ступінь суспільної небезпеки злочинного діяння (чи то закінченого, чи незакінченого) має враховуватися у кожному конкретному випадку. Визнано слушною думку, що вчинення незакінченого злочину через фактичну помилку винного не завжди свідчить про менший ступінь його суспільної небезпечності порівняно зі закінченим злочином. Обов'язок суду зменшувати максимальний розмір найбільш суворого виду основного покарання за готування та замах на вчинення злочину не виправдано звужує право суду призначати в окремих випадках покарання як за закінчений злочин, перешкоджає реалізації принципу справедливості та індивідуалізації покарання. Відповідне зменшення покарання за незакінчений злочин має бути дискрецією, яка надається суду. Відтак пропонуємо внести зміни до чч. 1, 2 та 3 ст. 68 КК України шляхом вказівки на можливість призначати залежно від конкретних обставин справи зменшені розміри найбільш суворого виду покарання за готування та замах.

6. Положення ч. 4 ст. 68 КК України щодо призначення покарання у виді довічного позбавлення волі за незакінчені злочини проти основ національної безпеки (ст. 109-114-1), а також злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (ст.ст. 437–439, ч. 1 ст. 442 та ст. 443) суперечать загальним засадам призначення покарання (ст.ст. 65–67), призначення покарання у виді довічного позбавлення волі (ст. 64), а тому недоцільні. Аналіз санкцій статей, що передбачають посягання проти основ національної безпеки, засвідчив, що лише у двох санкціях статей (ч. 3 ст. 110 «Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України» та ст. 112 «Посягання на життя державного чи громадського діяча» КК України) встановлено таке покарання, як довічне позбавлення волі. У жодній іншій санкції статті цього розділу цей вид покарання не передбачено. Своєю чергою, санкція ст. 437 «Планування, підготовка,

розв'язування та ведення агресивної війни», яка також є у переліку ч. 4 ст. 68, не містить покарання у виді довічного позбавлення волі. Тимчасом, санкції деяких статей передбачають покарання у виді довічного позбавлення волі у кваліфікованих складах відповідних посягань за наявності тяжких наслідків (ч. 3 ст. 110, ч. 2 ст. 439 КК України). Однак настання зазначених тяжких наслідків за незакінченого посягання неможливе. Якщо припустити, що ставлення до таких наслідків у винного може бути необережне або ж за наявності непрямого умислу, то стадій готування чи замаху до таких посягань то більше не може бути. Порушується правило призначення покарання, відповідно до якого довічне позбавлення волі встановлюється за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується лише у випадках, спеціально передбачених КК (ст. 64). До того ж, за чинним КК України, призначення довічного позбавлення волі за готування чи замах не може бути співрозмірним тяжкості найсуворішого виду покарання. Відтак необґрунтовано призначати довічне позбавлення волі за будь-які незакінчені злочини, а не лише визначені у ч. 4 ст. 68 КК. Тому вважаємо за доцільне виключити ч. 4 зі ст. 68 КК України, а ст. 64 КК України доповнити частиною третьою такого змісту: «3. Довічне позбавлення волі не застосовується за вчинення незакінченого злочину».

ВИСНОВКИ

У дисертації підтверджено актуальність обраної теми і для теорії кримінального права, і для правозастосування. За результатами порівняльного аналізу стадій вчинення злочину за кримінальним правом України та Республіки Польща зроблено такі основні висновки.

1. У межах історико-правового огляду встановлено певні особливості визначення відповідальності за незакінчений злочин у кримінальному законодавстві України та Республіки Польща у різні часові періоди. Становлення інституту стадій вчинення злочину відбувалося впродовж тривалого періоду в законодавстві обох держав та простежується вже у таких пам'ятках права, як «Руська Правда», Проект кодексу «Права, за якими судиться малоросійський народ» та «Статути Казимира Великого» (Республіка Польща). Офіційне законодавче закріплення положень про стадії вчинення злочину та відповідальність за готування та замах сягає XIX–XX ст. та припадає на прийняття «Уложення про покарання кримінальні та виправні» 1845 р. та «Кримінального уложення» 1903 р. Законодавець протягом розвитку кримінального законодавства по-різному визначав стадії злочину, зокрема закріплював усі види стадій вчинення злочину (намір, готування, замах, закінчений злочин), або визначав їх частково, нормативно закріплюючи окремі з них (готування та замах), або ж навпаки розрізняв їх підвиди (наприклад, закінчений та незакінчений замах).

2. Попри значний інтерес науковців до вивчення інституту стадій вчинення злочину, у доктрині кримінального права досі є чимало невирішених чи дискусійних питань, зокрема щодо: структурного розміщення норм про готування до вчинення злочину; визначення переліку найбільш небезпечних посягань, за готування до яких доцільно передбачати відповідальність; обґрунтованості чи, навпаки, необґрунтованості закріплення у законодавстві відповідальності за непридатний замах. Не вщухають дискусії і щодо обов'язкового зменшення розміру найбільш суворого виду покарання за готування та замах. Неоднозначним

є нормативне положення про призначення довічного позбавлення волі за незакінчені злочини проти основ національної безпеки та деякі посягання проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

3. На основі визначення у порівняльній площині поняття стадій вчинення злочину за кримінальним правом України та форм вчинення злочину за кримінальним правом Республіки Польща сформульовано власне розуміння змісту та обсягу поняття стадій злочину. Під стадіями вчинення злочину належить розуміти форми посягання, що охоплюють намір, готування, замах та закінчений злочин, які відрізняються між собою ступенем суспільної небезпечності, реалізацією злочинного наміру, моментом припинення та особливостями кримінальної відповідальності. Запропоновано виокремлювати у доктрині кримінального права України стадію наміру вчинення злочину, хоча і не кримінально карану, проте як таку, що передує у часі стадії готування і замаху та слугує підґрунтям, яке обумовлює протиправність дій особи та реалізується в наступних стадіях.

4. Законодавче визначення готування до вчинення злочину у КК України та КК Республіки Польща характеризується багатьма особливостями. Зокрема, і в КК України, і в КК Республіки Польща поняття готування визначено через перелік найбільш поширених дій, які можуть становити готування. Такий перелік в обох кодексах доповнено вказівкою на створення умов для вчинення злочину, що свідчить про те, що перелік не є вичерпним, і готування можуть становити інші дії, які не визначено законодавцем України та Республіки Польща. Відмінними є підходи щодо такого виду готування, як змова на вчинення злочину. В науці кримінального права України змова на вчинення злочину, яка не призвела до вчинення злочину, визначається як невдале підбурювання чи пособництво. Однак в науці кримінального права Республіки Польща змова як вид готування до злочину не може утворювати ознак підбурювання та пособництва, оскільки це самостійні форми злочину. Діяння, що утворюють підбурювання та пособництво, у науці кримінального права Республіки Польща характеризуються як формальний склад злочину, тому

діяння, які вчиняє підбурювач, вважаються закінченими з моменту вчинення схиляння до певного злочину (ст. 18 КК Республіки Польща). Якщо таке схиляння виявилось безрезультатним, особа несе кримінальну відповідальність за замах на підбурювання до конкретного злочину.

Порівняння кримінальних законів обох держав продемонструвало відмінності у розміщенні норм про готування й особливості відповідальності та покарання за готування до вчинення злочинів. Проаналізовано окремі форми готування до вчинення злочину в доктрині кримінального права Республіки Польща: повне готування, вибіркоче, готування у формі заміни, приховані види готування (криптоготування) та псевдоготування. Категорію прихованих видів готування та псевдоготування, відповідно до українського кримінального законодавства, становлять так звані «усічені склади злочинів», які характеризуються вищим ступенем суспільної небезпечності. Відмінною особливістю є те, що відповідальність за готування до злочину, за законодавством Республіки Польща, настає лише тоді, коли такий вид готування передбачений в Особливій частині КК Республіки Польща з визначенням самостійної санкції.

5. Стадія замаху на злочин, за законодавством України та Республіки Польща, відрізняється лише тим, що український законодавець чітко визначив, що замах на злочин може бути вчинено лише з прямим умислом, тоді як польський допускає визначення замаху на злочин і з прямим, і з непрямим умислом. Різною також є класифікація замаху на вчинення злочину у КК України та КК Республіки Польща. Вітчизняне законодавство виокремлює закінчений і незакінчений замах, а польське закріплює поняття непридатного замаху та відповідальність за його вчинення. По-різному визначаються правила про призначення покарання за незакінчений злочин. У вітчизняному законодавстві – це обов'язкове зменшення розміру найбільш суворого виду покарання за незакінчений злочин, а в КК Республіки Польща суд призначає покарання за замах на злочин як за закінчений злочин, а у разі непридатного замаху на злочин суд має право пом'якшити покарання або взагалі не

призначати такого. Зроблено висновок, що ступінь суспільної небезпеки злочинного діяння (чи закінченого, чи незакінченого) має враховуватися у кожному конкретному випадку. Тому правила призначення покарання за вчинення замаху на злочин та готування до злочину, за КК України, обмежують право суду призначати в окремих випадках покарання, зокрема за замах як за закінчений злочин. Відтак запропоновано внести зміни до чч. 2 та 3 ст. 68 КК України шляхом вказівки на право суду призначити менший розмір найбільш суворого виду покарання за готування та змах та викласти її в новій редакції.

6. У рамках порівняльного аналізу стадії закінченого злочину у доктрині та законодавстві України та Республіки Польща встановлено, що підхід вітчизняного законодавця закріпити чітке поняття злочину є більш вдалим, позаяк свідчить про правову визначеність. Злочин, за КК Республіки Польща, – це діяння (дія або бездіяльність), що є суспільно шкідливим, вчиненим особою умисно або неумисно, за яке передбачене покарання відповідно до чинного на цей момент кримінального закону. Позитивним зарубіжним досвідом для вітчизняного законодавця є детальне роз'яснення в окремому розділі КК Республіки Польща критеріїв визначення ступеня шкідливості злочину, які охоплюють усі елементи складу злочину (вид та характер порушеного права, розмір заподіяної чи загрози заподіяння шкоди, спосіб та обставини вчинення злочину, небезпечність вчинених діянь та характер їх вчинення, мотиви винного, вид порушених (правил поведінки) засад обережності та ступінь їх порушення – § 2 ст. 115).

7. Констатовано недосконалість чинних норм КК України про відповідальність за готування до вчинення злочину. Визначено критерії, на які належить зважати при встановленні кримінальної відповідальності за готування до вчинення злочину (об'єкт посягання; близькість до безпосереднього вчинення злочину; характер та ступінь суспільної небезпеки підготовчих дій; наявність можливості відрізнити суспільно небезпечні діяння, що утворюють готування, від звичайних повсякденних дій; визначення злочинів, які за описом диспозиції вже є готуванням до злочину (злочинів) в Особливій частині КК України).

Запропоновано внести до КК України перелік відповідних злочинів, що передбачені ст.ст. 112, 113, 115, 146-1, 147, 149, 201, 201-1, 261, 262, 294, 305, 308, 348, 348-1, 349, 349-1, 379, 400, 410, 439, 441, 442, 443, 444, 446 Особливої частини КК України. Сформульовано нову редакцію ч. 2 ст. 14 КК України.

8. Зроблено висновок, що призначення покарання у виді довічного позбавлення волі за незакінчені злочини проти основ національної безпеки (ст. 109–114-1), а також злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (ст. 437–439, ч. 1 ст. 442 та ст. 443) суперечить загальним засадам призначення покарання (ст.ст. 65–67), призначення покарання у виді довічного позбавлення волі (ст. 64), а відтак є недоцільним. Такий висновок зроблено на основі того, що злочинні наслідки у вигляді загибелі однієї чи кількох осіб, інших тяжких наслідків, за вчинення яких встановлено довічне позбавлення волі, не можуть настати при незакінченому посяганні, а тому такий вид покарання неспіврозмірний до вчиненого готування чи замаху на відповідні об'єкти кримінально-правової охорони. З тих самих міркувань необґрунтованим постає призначення довічного позбавлення волі за будь-які інші незакінчені посягання. Тож, з метою усунення дискусій щодо того, чи може бути призначене довічне позбавлення волі за незакінчений злочин, запропоновано передбачити заборону такого застосування у ст. 64 КК України, а відтак внести зміни до кримінального законодавства.

9. З урахуванням одержаних результатів дослідження запропоновано:

9.1. Частину 2 статті 14 КК України викласти у такій редакції: «2. Кримінальна відповідальність настає за готування до тяжких та особливо тяжких злочинів, а також злочинів, передбачених статтями 112, 113, 115, 146-1, 147, 149, 201, 201-1, 261, 262, 294, 305, 308, 348, 348-1, 349, 349-1, 379, 400, 410, 439, 441, 442, 443, 444, 446 Особливої частини цього кодексу».

9.2. Частини 1, 2 та 3 статті 68 КК України викласти у таких редакціях: «1. Суд призначає покарання за незакінчений злочин у межах санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, що передбачає

відповідальність за вчинений закінчений злочин, керуючись положеннями статей 65–67 про загальні засади призначення покарання, а також враховуючи ступінь тяжкості вчиненого особою діяння, ступінь здійснення злочинного наміру та причини, внаслідок яких злочин не було доведено до кінця»; «2. За вчинення готування до злочину суд може призначити покарання, строк або розмір якого не перевищує половини максимального строку...»; «3. За вчинення замаху на злочин суд може призначити покарання, строк або розмір якого не перевищує двох третин максимального строку...».

9.3. Виключити ч. 4 зі ст. 68 КК України, а ст. 64 КК України доповнити частиною 3 такого змісту: «3. Довічне позбавлення волі не застосовується за вчинення незакінченого злочину».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Andrejew I. Ustawowe znamina przestępstwa. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1959. 271 s.
2. Belski Marek. Rzecz o granicach usiłowania przestępstw formalnych i materialnych – na przykładzie art 200 1 k.k. i art 200a k.k. *Czasopismo prawa karnego i nauk penalnych*. Krakow: «Cenzus». Wydawnictwo i Drukarnia, 2010. S. 101–116.
3. Borkowska Ewa, Krasowski Krzysztof. Historia Państwa i Prawa Polski. Poznan: Wydawca: ARS BONI ET AEQUI, 1994. 320 s.
4. Bryła M. Sprawstwo a formy stadialne popełnienia przestępstwa. *Prokuratura i prawo*. 2002. Z. 2. S. 39–43.
5. Buchała K., Zoll A. Polskie prawo karne. Warszawa, 1995. 492 s.
6. Buchała K., Zoll A. Polskie prawo karne. Warszawa: Wydawnictwo: Wydawnictwa prawnicze PWN, 1995. 493 s.
7. Budziński S. Wykład porównawczy prawa karnego. Warszawa, 1868. 323 s.
8. Ciopinski Zdzisław. Typizacja przygotowania. *Studia iuridica*: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego. 1982. S. 105–124.
9. Daszkiewicz Krystyna. Usiłowanie nieudolne (ze szczególnym uwzględnieniem uchwały Sadu Najwyższego z dnia 20 listopada 2000 r.). 2001. № 9.
10. Debski Ryszard. Karalność usiłowania nieudolnego. *Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny*. 1999. S. 101–117.
11. Formy stadialne I postaci zjawiskowe popełnienia przestępstwa / pod redakcją Jarosława Majewskiego. Torun, 2007. 207 s.
12. Gardocki Lech. Pojęcie przestępstwa i podziały przestępstw w polskim prawie karnym. Lublin; Polonia: Wydawnictwo uniwersytetu M. Curie-Skłodowska, 2013. Vol. 1. № 2. S. 29–40.

13. Gardocki Lech. Prawo Karne. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck, 2008. 352 s.
14. Giezek Jacek. Formy stadialne popelnienia czynu zabroninego w polskim prawie karnym. Lublin; Polonia: Wydawnictwo uniwersytetu Maria-Curie-Skladowska, 2013. Vol. LX. № 2. S. 41–57.
15. Gruszecka D. Ochrona dobra prawnego na przedpolu jego naruszenia. Analiza karnistyczna. Warszawa: LEX, Wolters Kluwer, 2012. 389 s.
16. Gruszecka D. Rozwoj koncepcji karalnosti usilowania nieudlnego. *Stud. Erasmiana Wr. Acta Studentium*. 2010. Nr 4. S. 31–47.
17. Grzeskowiak Alicja. Prawo karne. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck, 2007. S.129–136.
18. Grzeszczyk Wincenty. Kodeks postepowania karnego: komentarz. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 2005. 668 s.
19. Gubinski A. Odpowiedzialnosc za usilowanie dokonania wykroczenia. *Zag. Wykr.* 1976. Nr 3. S. 43–48.
20. Hanbelsman Marcelli. Prawo karne w Statutach Kazimierza Wielkiego. Warszawa: sklad glowny w ksiegarni E. Wende I Ska, 1909. 211 s.
21. Hryshchur V., Makovetska N., Krasnytskyi I., Khavronyuk M. Definicja przestepstwa i podzialy przestepstw w prawie karnym Ukrainy. *Annales unaversitatis Mariae Curie-Sklodwska*. Lublin; Polonia, 2013. Vol. LX. № 2. S. 81–101.
22. Kodeks karny: komentarz / pod redakcja Tadeusza Bojarskiego. Warszawa: LexisNexis, 2009. 402 s.
23. Konieczniak P., Glosa I Wyrok Sadu Najwyszego z dnia 13 marca 1990 r. *Orzecznictwo Sadow Polskich: LexisNexis*. 1992. S. 159–161.
24. Kowalewska Magdalena. Problem usilowania pomochnictwa na tle obowiazujacego kodeksu karnego z 1997 r. *Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny*. 2011. S. 207–215.
25. Kulesza J. Przestepstwo nieudzielania pomocy w niebezpieczenstwie. Art. 162 k.k. na tle uwag dotyczacych § 323 c niemieckiego kodeksu karnego. Łódź, 2008.500 s.

26. Kulik M. Formy zjawiskowe popelnienia przestępstwa w polskim prawie karnym. *Annales unaversitatis Mariae Curie-Sklodwska*. Lublin; Polonia, 2013. Vol. LX. № 2. S. 127–143.
27. Kunze E. Kara za przestępstwa popelnione w formach stadialnych. *Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny*. 1998. S. 69–75.
28. Kunze E. O stronie podmiotowej przygotowania przestępstwa. *OSNKW*. 1990. Nowe Prawo 10–12. S. 197–204.
29. Kunze E. Przygotowanie a usiłowanie (próba rozgraniczenia pojęć). *WPP*. 1990. № 3.
30. Kunze E. Przygotowanie przestępstwa w ujęciu prawa polskiego. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 1991.
31. Kutrzeba Stanisław. Dawne polskie prawo sadowe w zarysie (I prawo karne. II postepok sadowy). Lwow; Warszawa; Krakow: Wydawnictwo zaklady Narodowego imOssolinskich w Krakowe, 1921. 109 s.
32. Kuziak P. Usiłowanie podżegania w kontekście uchwały Sądu Najwyższego z dnia 21 października 2003 r., I KZP 11/03. *CzPKiNP*. 2005. Z. 1. S. 153–190.
33. Makarewicz J. Ustawa karna (Czgsć ogolna): projekt wstgpnny. Lwow, 1922. Z. 4–6
34. Makarewicz Juliusz. Kodeks Karny z kmentarzem. Lwow: Wydawnictwo zakladu Narodowego im. Ossolinskich, 1932. 697 s.
35. Malecki M. Funkcje ustawowej definicji przygotowania do przestępstwa. Zary problematyki. *Nowa kodykacja prawa karnego*. Tom XXX. Wroclaw, 2013. S. 55–72.
36. Malecki Mikołaj. Odpowiedzialnosc karna za przygotowanie do przestępstwa Analiza dogmatyczna na gruncie polskiego Kodeksu karnego z 1997 r. Krakow: Rozprawa doktorska, 2013.
37. Malecki Mikołaj. Przygotowanie do przestępstwa. Analiza dogmatycznoprawna. Warszawa: Wydawnictwo Wolters Kluwer, 2016.

38. Marek A. Istota usiłowania nieudolnego. *RPEiS*. 1968. Nr 1.
39. Pasternak Lukasz. Usiłowanie nieudolne, usiłowanie niereale a przestępstwo urojone. *Kwartalnik prawa publicznego*. 2013. Nr 1. S. 95–110.
40. Podstawy prawa i procesu karnego / Andrzej Marek, Stanisław Waltos. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, 2008. 275 s.
41. Pohl Ł. Formy stadialne czynu zabronionego w odniesieniu do podżeganie i pomocnictwa według kodeksu karnego z 1997 r. *RPEiS*. 2001. Z. 1–2. S. 67–73.
42. Poplaski H. Usiłowanie z zamiarem ewentualnym. URL: <https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/18532/1/006%20HENRYK%20POP%20C5%81AWSKI.pdf>
43. Prawo karne. Repetytorium / Ewelina Blaski (red.), Marta Czyż (oprac.), Paweł Jędrusiak (oprac.), Anna Karabowicz (oprac.), Edyta Kawulok (oprac.), Michał Kula (oprac.), Piotr Kuziak (oprac.), Anna Margańska (oprac.); red. Ewelina Blaski. Warszawa: Wolters Kluwer, 2008. Wyd. 3. 235 s.
44. Raglewski Janusz. Usiłowanie nieudolne dokonania czynu zabronionego – analiza krytyczna. *Prokuratura i prawo*. 2003. № 12. S. 34–47.
45. Rejman G. Usiłowanie przestępstwa w prawie polskim. Warszawa, 1965.
46. Siewierski M. Usiłowanie a przygotowanie według kodeksu karnego. *Palestra*. 1972. Z. 5.
47. Sitarz Olga. Czynny zał związany z usiłowaniem w polskim prawie karnym. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2015. 534 s.
48. Spotowski A. Funkcja niebezpieczeństwa w prawie karnym. Warszawa, 1990. 352 s.
49. Spotowski Andrzej. Karalność w razie braku zagrożenia dobra prawnego. *Panstvo i prawo*. Warszawa, 1988. S. 75–81.
50. Szerer Mieczysław. Z rozważan nad karaniem usiłowania nieudolnego. *Panstvo i prawo*. Warszawa, 1975. S. 186.

51. Telefanko B., Parasyuk N., Avramenko O., Diachuk S. Stadiałne formy popelnienia czynu zabronionego w prawie karnym Ukrainy. *Annales unaversitatis Mariae Curie-Sklodwska*. Lublin; Polonia, 2013. Vol. LX № 2. S. 257–280.

52. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks Karny. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>

53. Vakula I. Przygotowanie do przestępstwa w prawie karnym Ukrainy i Polski (analiza prawno porównawcza). *Czasopismo prawa karnego i nauk penalnych. Polska Akademia Umiejętności Krakowski Instytut Prawa Karnego Fundacja*. 2016. Z. 4. S. 147–161.

54. Wasek A. Z problematyki usilowania nieudłnego. *Panstwo i prawo*. Warszawa, 1985. Z. 7–8. S. 78–87.

55. Wolter W. Problem usiłowanego podżegania lub pomocnictwa. *PiP* 1974. Z. 1. S. 38.

56. Zbigniew Jedrzejewski. Bezprawie usilowania nieudolnego. Warszawa: Liber, 2000. 225 s.

57. Zbigniew Jedrzejewski. Granice karalności usilowania nieudolnego. *WPP*. 2007. № 2. S. 60–79.

58. Zbigniew Jedrzejewski. Usilowanie udolne i nieudolne w swietle nauki i orzecznictwa. *Eduk. Praw*. 1994. № 4. S. 75–84.

59. Zbigniew Jedrzejewski. Usilowanie z zamiarem ewentualnym. Przyczynek do nauki o tzw. Podwojnym usytuowaniu zamiaru. *Panstwo i prawo*. 2003. № 8. S. 46–55.

60. Zoll A. Kodeks Karny. Czesc ogolna: komentarz. Warszawa: Lex, 2007. 1290 s.

61. Zoll A. Odpowiedzialność za przygotowanie lub usilowanie przestępstwa w przypadku współdziałania wielu osób. *Problemy odpowiedzialności karnej: księga ku czci Profesora Kazimierza Buchały*. Kraków 1994. 324 s.

62. Zoll A., Wrobel W. Polskie prawo karne (czesc ogolna). Krakow: Wydawnictwo Znak, 2010. 606 s.

63. Авраменко О. В. Стан сильного душевного хвилювання за кримінальним правом України: монографія. Львів, 2009. 238 с.

64. Азаров Д. С. Кримінально-правові санкції, кваліфікуючі ознаки складів злочинів та проблеми класифікації кримінальних правопорушень. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2013. Вип. 5. Т. 2. С. 65–67. URL: <http://www.lj.kherson.ua/pravo05/part>

65. Айдинян А. В., Задоя К. П. Фактичні помилки співучасника щодо обставин вчинюваного злочину та суб'єкта злочину щодо обставин, які кореспондують з ознаками співучасті: вплив на кримінально-правову кваліфікацію. *Право і громадянське суспільство*. URL: <http://lcslaw.knu.ua/>

66. Антонюк Н. О. Усічений склад злочину: необхідна юридична конструкція чи міф? *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 11. Т. 2. С. 87–89. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua>

67. Бабанін С. В. Змішана форма вини у кримінальному праві України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 186–192.

68. Бантишев О. Попередня злочинна діяльність та деякі обставини, що виключають злочинність діяння. *Протидія злочинності: теорія та практика*: збірник матеріалів VI Міжвузівської науково-практичної конференції студентів (курсантів), аспірантів та молодих учених (м. Київ, 16 травня 2014 р.). К.: Національна академія прокуратури України, 2014. 484 с. С. 23–25. URL: <http://www.ap.gp.gov.ua/ua/>

69. Банчук О. А. Законодавство про адміністративні делікти європейських держав: загальна характеристика URL: <http://applaw.knu.ua/index.php/holovna/item/415-zakonodavstvo-pro-administratyvni-delikty-yevropeyskykh-derzhav-zahalna-kharakterystyka-banchuk-o-a>

70. Бурдін В. М. Осудність та неосудність (кримінально-правове дослідження): монографія. Львів, 2010. 720 с.

71. Бурдін В. М. Призначення покарання за незакінчений злочин. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2012. № 4. С. 73–84.
72. Бурдін В. М. Пропозиція хабара: диференціація кримінальної відповідальності чи криміналізація наміру? *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 234–250.
73. Бурдін В. М. Стадії вчинення злочину (кримінально-правове дослідження): монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 304 с.
74. Бурдін В. М. Суспільна небезпечність готування до злочину. *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (10–11 жовтня 2013 р.)*. Х.: Право, 2013. С. 176–180.
75. Вакула І. Ю. Види стадій вчинення злочину за кримінальним правом України та Республіки Польща. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2014. № 2. С. 193–204.
76. Вакула І. Ю. Окремі аспекти готування до злочину. *Вісник Львівського університету*. Серія юрид. 2010. Вип. 50. С. 253–259.
77. Вакула І. Ю. Особливості кримінальної відповідальності за готування до злочину. *Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні: тези доповідей та повідомлень учасників звітної наукової конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів (м. Львів, 16 жовтня 2015 р.)*. Львів: ЛьвДУВС, 2015. С. 31–37.
78. Вакула І. Ю. Правова природа непридатного замаху. *Вісник Львівського університету*. Серія юрид. 2011. Вип. 52. С. 292–301.
79. Вапсва Ю. А. Ошибка в содержании субъективной стороны состава преступления: дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Х., 2000. 184 с.
80. Василяш В. М. Особливості призначення покарання за незакінчений злочин. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XIV регіональної науково-практичної конференції (6 лютого 2008 р.)*. Львів:

Юридичний факультет Львівського національного університету ім. І. Франка, 2008. С. 252–255.

81. Вирок Апеляційного суду Вінницької області від 30 березня 2011 р. Справа № 11-214/11. Категорія 3. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15612167>

82. Вирок Верховного суду Республіки Польщі від 9 листопада 2002 р. № V KKN 9/01 OSNKW 2002/11-12/102. URL: <https://prawo.money.pl/orzecznictwo/sad-najwyzszy/wyrok;sn;izba;karna,ik,v,kkn,9,01,4980,orzeczenie.html>

83. Вислобоков К. А. Права за якими судиться малоросійський народ 1743 р. К., 1997. 546 с.

84. Войтанович О. Й. Зарубіжний досвід формування правової ідеології та шляхи його запозичення для України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 2. С. 14–18. URL: http://www.pap.in.ua/2_2013/Voitanovich.pdf

85. Воробей П. А. Стадії вчинення умисного злочину. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. Луганськ, 2012. № 4 (61). С. 260–272.

86. Горелик І. І. Ответственность за поставление в опасность по советскому уголовному праву. Мн.: Издательство «Высшая школа», 1964. 193 с.

87. Горноста́й А. В. Спеціальні правила призначення покарання за замах на злочин. *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (10–11 жовтня 2013 р.)*. Х.: Право, 2013. С. 335–338.

88. Горноста́й А. В. Кримінальна відповідальність за замах на злочин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Х.: Нац. ун-т «Юрид. академія України імені Ярослава Мудрого», 2011. 20 с.

89. Горноста́й А. В. Кримінальна відповідальність за замах на злочин: монографія. Х.: Юрайт, 2013. 232 с.

90. Горноста́й А. В. Питання можливості замаху на злочин при перевищенні меж необхідної оборони. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 5. С. 172–174. URL: http://lsej.org.ua/5_2015/48.pdf

91. Горноста́й А. В. Призначення покарання за замах на злочин. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 4. Т. 2. С. 152–155.
92. Грищук В. К. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006.
93. Грищук В. К. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посібник. Хмельницький, 2005. 570 с.
94. Грищук В. К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини: монографія. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2012.
95. Грищук В. К., Гловацький І. Е. Професор Юлій Макаревич – промотор кодифікації кримінального законодавства Польщі 1919–1932 рр. *Університетські наукові записки*. 2015. № 2 (54). С. 5–20.
96. Давидович І. І. Призначення покарання за незакінчений злочин: проблеми нормативного регулювання. URL: file:///D:/Users/User/Downloads/adv_2013_4_4.pdf.
97. Дадерко Л. Ф. Кримінальна відповідальність за розголошення державної таємниці. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2013. № 6-2. Т. 2. С. 82–85. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/>
98. Данилюк Т. М. Теоретико-прикладні проблеми встановлення моменту закінчення злочину: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2009. 201 с.
99. Демидов Ю. Понятие оконченного преступления. *Советская юстиция*. 1966. № 18. С. 21–23.
100. Дудоров О. О. Особливості призначення покарання за незакінчений злочин. *Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України: матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції (м. Луганськ, 20–21 травня 2011 р.)*. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. С. 165–174.
101. Дудоров О. О. Кримінальне право: теорія і практика: вибрані праці. К.: Ваіте, 2017. 872 с.

102. Дурманов Н. Д. Стадии совершения преступления по советскому уголовному праву. М.: Госюриздат, 1955. 204 с.

103. Дьяков С. Добровольный отказ от совершения преступления. *Социалистическая законность*. 1973. № 10. С. 51–52.

104. Дякур М. Д. Відмежування замаху на злочин від готування до злочину. *Держава і право: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2008. Вип. 39. С. 532–537.

105. Дякур М. Д. Доцільність поділу замаху на види та критерій такого поділу. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія «Правознавство»*. 2012. Вип. 636. С. 124–127.

106. Дякур М. Д. Замах на злочин: проблеми кримінально-правової кваліфікації та відповідальності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К.: НАН України, Інститут держав і права імені В.М. Корецького, 2009. 18 с.

107. Дякур М. Д. Замах на злочин: проблеми кримінально-правової кваліфікації та відповідальності: дис. ... канд. юрид. наук. К., 2009. 198 с.

108. Дякур М. Д. Поняття, ознаки та аналіз складу замаху на злочин. Чернівці: Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, 2006. С. 115–118.

109. Жеребкін В.Є. Логіка: підручник. 10-те вид., стер. К.: Т-во «Знання», КОО, 2008. 255 с.

110. Иванов В. Д. Ответственность за покушение на преступление. Караганда, 1974. 112 с.

111. Іванцов В., Горноста́й А. Замах на злочин за Кримінальним кодексом України та Кримінальними кодексами зарубіжних країн. *Вісник Прокуратури*. 2007. № 8. С. 36–40.

112. Карний кодекс Александру Іоана Кузи: укр. та рум. мовами / пер. укр. та рум. мовами Ф. Вринчану; авт. вступ. ст.: Т. Тоадер, С. Нежурбіда; наук. ред.: С. Нежурбіда, Т. Тоадер, Є. Скулиш. Чернівці: Букрек, 2017. 208 с.

113. Ковалев М. Ответственность за приготовительные к преступлению действия. *Социалистическая законность*. 1954. № 8. С. 20–28.
114. Козлов А. П. Учение о стадиях преступления: монография. СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. 353 с.
115. Комаров О. Д. Значення фактичної помилки винного під час призначення покарання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 72. С. 448–455.
116. Комаров О. Д. Фактична помилка в кримінальному праві України та її значення для кримінальної відповідальності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Х.: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2015. 24 с.
117. Коржанський М. Й. Кримінальне право і законодавство України. Частина Загальна: курс лекцій. К: Атіка, 2001. 432 с.
118. Крайник Г. С. Змішана форма вини у теорії кримінального права та судовій практиці. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 2 (5). С. 97–110.
119. Красницький І. В. Кримінальна відповідальність як інститут кримінального права Франції та України: порівняльний аналіз: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. 232 с.
120. Красницький І. В. Окремі проблеми вчення про стадії злочину у кримінальному праві України. *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 13–15 квітня 2007 р.): в 2 ч. Львів, 2007. Ч. 1. С. 200–203.
121. Красницький І. В., Щутяк Л. С. Відповідальність за замах на злочин за кримінальним правом України: монографія. Львів: ЛьВДУВС, 2015. 224 с.
122. Красницький І. В., Щутяк Л. С. До питання ефективності кримінально-правової політики у сфері диференціації відповідальності за незакінчений злочин. *Правова політика Української держави*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 70-річчю Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

(м. Івано-Франківськ, 19–20 лютого 2010 р.). Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, 2010. Т. 2. С. 127–129.

123. Кримінальне право України / за ред. проф. П. С. Матишевського, доц. П. П. Андрушка, С. Д. Шапченка. К.: Юрінком інтер, 1997. 512 с.

124. Кримінальне право України. Загальна частина / за ред. В.В. Сташиса, В. Я. Тація. Х.: Право, 2010. 454 с.

125. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / за ред. А. С. Беніцького, В. С. Гуславського, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. К.: Істина, 2011. 1112 с.

126. Кримінальне право України. Судові прецеденти (1864–2007 рр.) / за редакцією В. Т. Маляренка. К.: «Освіта України», 2008. 1104 с.

127. Кримінальний кодекс Литовської Республіки. URL: crimpravo.ru/codecs/litva/2.doc

128. Кримінальний кодекс Республіки Польща / переклад. К.: ВАІТЕ, 2015. 164 с.

129. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

130. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. К.: Ін Юре, 2006. 1184 с.

131. Кримінальний кодекс ФРН. URL: crimpravo.ru/codecs/germany/2.doc

132. Кримінальний кодекс Швейцарії. URL: <http://mybrary.ru/users/personal/read/ugolovnyiy-kodeks-shveytsarii/>

133. Кузнецов В. В., Сийплові М. В. Перспективи використання системного методу в дослідження злочинів проти громадського порядку та моральності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 4. С. 272–275. URL: http://www.pap.in.ua/4_2013/84.pdf

134. Кузнецова Н. Ф. Ответственность за приготовление к преступлению и покушение на преступление по советскому уголовному праву. М.: Изд-во Моск. у-та, 1958. 204 с.

135. Маслак Н. В. Види готування до злочину. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2003. № 3. С. 142–148.

136. Маслак Н. В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину: монографія. Х.: Право, 2010. 232 с.

137. Маслак Н. В. Основні шляхи вдосконалення КК України щодо встановлення кримінальної відповідальності за готування до злочину. *Вісник Луганського ДУВС*. Спецвипуск. 2007. С. 133–141.

138. Маслак Н. В. Підстава кримінальної відповідальності за готування до злочину. *Кримінальне право України*. 2006. № 4.

139. Маслак Н. В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину: автореф. ... дис. канд. юрид. наук. Х., 2005. 20 с.

140. Мирошниченко Н. А. Визначення проступку та злочину в кримінальному праві України. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/293/Miroshnichenko%20Vyzn%20prost2.pdf?sequence=1>

141. Навроцький В. О. Кримінальний кодекс України 2001 року: підсумки та перспективи. URL: www.lawyer.org.ua

142. Навроцький В. О. Наступність кримінального законодавства України (порівняльний аналіз КК України 1960 р. та 2001 р.): монографія. К.: Атіка, 2001. 272 с.

143. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2006. 693 с.

144. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 9-те вид., переробл. та допов. / А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Гришук та ін.; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К. : Юридична думка, 2012. 1316 с.

145. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Видання 10 / за ред. О. О. Дудоров, А. А. Музика, В. О. Навроцький, М. І. Хавронюк, А. М. Бойко, Л. П. Брич, К. П. Задоя, М. І. Мельник, Є. О. Письменський, А. М. Ришелюк. К.: Дакор, 2018. 1360 с.

146. Наумов А. В. Практика применения Уголовного Кодекса Российской Федерации: Комментарий судебной практики и доктринальное толкование / под ред. Г. М. Резника. *Волтерс Клувер*. 2005. 613 с.

147. Незавершене вбивство. *Закон і бізнес*. URL: http://zib.com.ua/ua/117940vsu_zrobiv_visnovok_schodo_zamahu_na_vbivstvo.html.

148. Панов Н. І., Тихий В. П. Уголовная ответственность за создание опасности. *Проблеми законності*. Х.: Республіканський міжвідомчий науковий збірник, 1997. Вип. 32. С. 104–111.

149. Пархоменко Н. М. Джерела права: проблеми теорії та методології: монографія. К.: Юрид. думка, 2008. 336 с.

150. Пионтковский А. А. Учение о преступление по советскому уголовному праву. М.: Госюриздат, 1961. 667 с.

151. Плекан В. В. До питання кримінальної відповідальності «удаваного» посередника у підкупі. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С. 346–348. URL: http://www.pap.in.ua/4_2015/106.pdf

152. Плиска В. В. Відмежування поняття «незакінчений злочин» від інших суміжних. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 4. С. 302–303.

153. Положення про порядок ведення реєстрів власників іменних цінних паперів, затверджене рішенням ДКЦПФР від 17 жовтня 2006 р. № 1000. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0049-07>.

154. Пономарьова Т. І. Психологічне ставлення потерпілого до загрози виробами конструктивно схожими зі зброєю: кримінально-правова оцінка. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2014/1-2_2014/60.pdf.

155. Правда Руська / переклад зроблено за виданням: *Правда руська*: тексти на основі 7 списків та 5 редакцій / склав та підготував до друку проф. С. Юшков. К.: ВУАН, 1935. Редакція IV. С. 137–144 (на основі тексту Архівної комісії АН СРСР, № 240, Новгородський 1-й літопис XV ст.). URL: <http://litopys.org.ua/oldukr2/oldukr51.htm>

156. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних

правопорушень: Закон України від 22 листопада 2018 р. № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19>

157. Про заволодіння чужим майном та грошима шляхом розбоїв та грабежів: Постанова ВСУ від 19 лютого 2015 р. № 5-38кc14. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/88F767B1E30C2FD4C2257E37001D2083](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/88F767B1E30C2FD4C2257E37001D2083)

158. Про практику призначення судами кримінального покарання Постанова Верховного суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03>

159. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02>.

160. Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-02>

161. Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03>

162. Про судову практику у справах про хабарництво: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02>

163. Редин М. П. Преступления по степени их завершенности: монографія. М.: Юрлитинформ, 2006. 200 с.

164. Савченко А. Попередня злочинна діяльність і співучасть за кримінальним законодавством України та США (на рівні федерації): порівняльний аналіз. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 11. С. 149–155.

165. Сахаров А. Ответственность за приготовление и покушение. *Советская юстиция*. 1969. № 7. С. 18–19.
166. Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР. 1917–1952. М.: Государственное издательство юридической литературы, 1953. 463 с.
167. Собрание малороссийских прав 1807 г. К.: Наукова думка, 1993. 367 с.
168. Строган А. Аспекти співвідношення злочину, малозначного діяння та діяння, що не містить складу злочину. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 10. С. 142–145.
169. Сураєва В. Кримінальна відповідальність за незакінчений злочин: чи є це законним? *Юридичний журнал*. 2006. № 1. С. 108–109.
170. Татаров О. Закладену в КПК 2012 року ідею гуманізації можуть перетворити поспішними ініціативами на репресивний механізм. URL: http://zib.com.ua/ua/123569-kriminalni_prostupki_buti_chi_ne_buti.html
171. Тихий В. Готування до злочину. *Вісник Конституційного Суду України*. 2004. № 3. С. 70–72.
172. Тихий В. Замах на злочин. *Вісник Конституційного Суду України*. 2004. № 4. С. 91–94.
173. Тихий В. П. Питання застосування норм Кримінального кодексу України щодо стадій злочину. *Законодавство України*. 2002. № 1. С. 69–73.
174. Тихий В. П. Кримінально-правовий інститут стадії вчинення злочину. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 171–184.
175. Тихий В. П. Ответственность за преступления против общественной безопасности: учебное пособие. Х.: Юридический Институт, 1984. 67 с.
176. Тихий В. П. Проблеми відповідальності за незакінчений злочин *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (10–11 жовтня 2013 р.)*. Х.: Право, 2013. С. 88–92.

177. Тишкевич И. С. Приготовление и покушение по советскому уголовному праву. М.: Госюриздат, 1958. 260 с.

178. Томчук І. О. Порівняльно-правова характеристика відповідальності за злочини проти національної безпеки за вітчизняним та зарубіжним кримінальним законодавством. *Право і суспільство*. 2015. № 4. Ч. 3. С. 189–194. URL: <http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/>

179. Триньова Я. О. Гештальт-підхід у методології сучасного науково-кримінального дослідження. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 1. Т. 3. С. 200–203. URL: http://www.lj.kherson.ua/2014/pravo01/part_3/45.pdf

180. Тютюгін В. І. Питання гуманізації кримінальної відповідальності та їх реалізація в деяких законодавчих новелах. *Проблеми боротьби зі злочинністю*. 2009. № 100. С. 313–323.

181. Уголовне право України. Частина загальна / за ред. М. Й. Коржанського. К., 1996. 234 с.

182. Уголовное уложение 1903. СПб, 1903. 144 с.

183. Уголовный кодекс Республики Польша / под ред. Н. Ф. Кузнецовой. Мн.: Тесей, 1998. 128 с.

184. Уголовный Кодекс УРСР. 4-е издание официальное. Х.: Юридическое издательство НКЮ УССР, 1928. 79 с.

185. Уголовный Кодекс УССР: издание официальное. Х., 1922. 50 с.

186. Уголовный, уголовно-процессуальный и уголовно-исполнительный кодексы Польской народной Республики. М.: Юридическая литература, 1973. 191 с.

187. Ухвала Апеляційного суду Вінницької області від 21 квітня 2016 р. Справа № 1-212/11. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57417506>

188. Ухвала Апеляційного суду Івано-Франківської області від 12 листопада 2015 р. Справа № 0907/1-473/2011. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/53715545>

189. Ухвала Апеляційного суду Київської області від 4 квітня 2016 р. Справа № 372/988/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/57041105>

190. Ухвала Апеляційного суду Львівської області від 23 березня 2012 р. Справа № 1328/1-274/11. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26818960>.
191. Ухвала Апеляційного суду Миколаївської області від 10 липня 2015 р. Справа № 490/11275/14-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/46505642>
192. Ухвала Апеляційного суду міста Києва від 15 березня 2013 р. Справа № 11/796/582/2013. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/30031797>
193. Ухвала Апеляційного суду Сумської області від 22 березня 2016 р. Справа № 591/3142/1-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/56749120>
194. Ухвала Апеляційного суду Тернопільської області від 14 березня 2017 р. Справа № 725/5412/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/65342648>
195. Ухвала Апеляційного суду Херсонської області від 14 грудня 2016 р. Справа № 11кп/791/1146/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/63420164>
196. Ухвала Верховного Суду Республіки Польщі від 21 жовтня 2003 р. Справа № I KZP 11/03. URL: <https://prawo.money.pl/orzecznictwo/sad najwyzszy/uchwala;siedmiu;sedziow;sn;izba;karna,ik,i,kzp,11,03,5599,orzeczenie.html>
197. Ухвала Верховного Суду України від 29 квітня 2010 р. Справа № 5-938км10. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/9341392>.
198. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 червня 2015 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/45855598>.
199. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 20 січня 2017 р. Справа № 213/1302/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/64225266>.
200. Федотова Г. В. Особливості правового врегулювання інституту кримінального проступку в законодавстві Литовської Республіки та Республіки Польща. URL: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/53127/%D4>.
201. Філей Ю. В. Вплив принципів кримінальної відповідальності на побудову кримінально-правових санкцій за злочини проти моральності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 1. С. 186–188. URL: http://lsej.org.ua/1_2015/.
202. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник для студ. вищ. навч. закл. 2-ге вид., допов. і переробл. К.: Атіка, 2009. 512 с.

203. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, політичні, історичні та правові проблеми. К.: Атіка, 2005. 332 с.
204. Фріс П. Л. Питання кримінального права в контексті кримінально-правової політики. *Право України*. 2010. № 9. С. 73–80.
205. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: монографія. К.: Юрисконсульт, 2006. 210 с.
206. Хавронюк М. І. Покарання за готування до злочину і замах на злочин: парадокси національного кримінального кодексу, особливо у порівнянні з іноземними. URL: www.Zakonoprojekt.org.ua.
207. Церетели Т. В. Деликты создания опасности. *Советское государство и право*. 1970. № 8. С. 56–64.
208. Церетели Т. В. Причинная связь в уголовном праве. М.: Госюриздат, 1963. 383 с.
209. Чернишов Н. В., Володько М. В., Хазін М. А. Кримінальне право України. К.: Наукова думка, 1995. 455 с.
210. Чистяков О. И. Российское законодательство X–XX веков. М.: Юридическая литература, 1984. Т. 1: Законодательство Древней Руси. 508 с.
211. Шевчук А. В. Стадії вчинення злочину: дис. ... канд. юрид. наук. Чернівці, 2002. 170 с.
212. Шевчук А. В. Стадії вчинення злочину: автореф. ... дис. канд. юрид. наук. К.: Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка, 2002. 20 с.
213. Щутяк Л. С. Деякі прогалини у нормативній регламентації замаху на злочин за чинним Кримінальним кодексом України. *Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосуванні перспективи удосконалення. Прогалини у кримінальному законодавстві: матеріали Міжнародного симпозіуму (12–13 вересня 2008 р.)*. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. С. 188–190.
214. Щутяк Л. С. Кримінальна відповідальність за замах на злочин за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2012. 201 с.
215. Юшков С. Руська Правда. К.: Видавництво Української Академії Наук, 1935. 193 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

**СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ
ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ****Наукові праці, в яких опубліковані
основні наукові результати дисертації**

1. Вакула І. Ю. Окремі аспекти готування до злочину. *Вісник Львівського університету*. Серія юрид. 2010. Вип. 50. С. 253–259.
2. Вакула І. Ю. Правова природа непридатного замаху. *Вісник Львівського університету*. Серія юрид. 2011. Вип. 52. С. 292–301.
3. Вакула І. Ю. Стадії вчинення злочину: історично-правовий аспект. *Вісник Львівського університету*. Серія юрид. 2011. Вип. 53. С. 314–321.
4. Вакула І. Ю. Поняття стадій вчинення злочину за кримінальним законодавством України та Республіки Польщі. *Форум права*. 2012. № 1. С. 146–152.
5. Вакула І. Ю. Види стадій вчинення злочину за кримінальним правом України та Республіки Польща. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2014. № 2. С. 193–204.
6. Vakula I. Przygotowanie do przestępstwa w prawie karnym Ukrainy i Polski (analiza prawno porównawcza). *Czasopismo prawa karnego i nauk penalných. Polska Akademia Umiejętności Krakowski Instytut Prawa Karnego Fundacja*. 2016. Z. 4. S. 147–161.
7. Вакула І. Ю. Кримінальна відповідальність за вчинення готування до злочину за кримінальним правом України та Республіки Польщі (порівняльно-правове дослідження). *Правові горизонти*. Суми, 2019. № 15 (28). С. 52–59.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Вакула І. Ю. Непридатний замах як вид замаху на злочин. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XVI регіональної науково-практичної конференції* (м. Львів, 8–9 лютого 2010 р.). Львів:

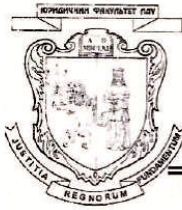
Юридичний факультет ЛНУ імені Івана Франка, 2010. С. 308–309. (заочна форма участі).

9. Вакула І. Ю. Порівняльний аналіз замаху на злочин за кримінальним законодавством України та Республіки Польщі. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матеріали XIX звітної науково-практичної конференції (м. Львів, 7–8 лютого 2013 р.). Львів: Юридичний факультет ЛНУ імені Івана Франка, 2013. С. 240–242. (заочна форма участі).

10. Вакула І. Ю. Намір вчинити злочин як стадія вчинення злочину? *Протидія злочинності теорія та практика*: збірник матеріалів VI міжвузівської науково практичної конференції студентів (курсантів), аспірантів та молодих учених (м. Київ, 16 травня 2014 р.). К.: Національна академія прокуратури України, 2014. С. 334–336. (заочна форма участі).

11. Вакула І. Ю. Порівняльний аналіз поняття стадій вчинення злочину за кримінальним правом України та Республіки Польщі. *Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні*: тези доповідей та повідомлень учасників звітної наукової конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів (м. Львів, 17 жовтня 2014 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2014. С. 34–39. (очна форма участі).

12. Вакула І. Ю. Особливості кримінальної відповідальності за готування до злочину. *Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні*: тези доповідей та повідомлень учасників звітної наукової конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів (м. Львів, 16 жовтня 2015 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2015. С. 31–37. (заочна форма участі).

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ІВАНА ФРАНКА

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Faculty of Law
Ivan Franko National University of Lviv

Sichovykh Striltsiv Str., 14
Lviv, 79000, Ukraine

вул. Січових Стрільців, 14,
Львів,
79000

Tel.: +38 0322 74-00-80, 79-41-02
Fax: +38 0322 39-41-85
E-mail: deklaw@law.Franko.Lviv.ua
www.Franko.Lviv.ua/faculty/law

№ 3634 В/У 19.11.2019
На № _____ від _____

Затверджую

Проректор

Львівського національного
університету імені Івана
Франка

з науково-педагогічної роботи
та соціальних питань і розвитку
доцент Качмар В.М.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

про впровадження результатів дисертаційного дослідження **Вакули Ірини Юрївни** на тему «Стадії вчинення злочину за кримінальним правом України та Республіки Польща: порівняльно-правове дослідження» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Комісія у складі:

Голови – заступник декана юридичного факультету, к.ю.н., доцент Марін О.К.

Членів комісії – завідувач кафедри кримінального права і кримінології, к.ю.н., доцент Маркін В.І., к.ю.н., доцент кафедри кримінального права і кримінології Палюх Л.М., к.ю.н., асистент кафедри кримінального права і кримінології Денькович О.І.;

цим Актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Вакули Ірини Юрївни на тему «Стадії вчинення злочину за кримінальним правом України та Республіки Польща: порівняльно-правове дослідження» впроваджені у навчальний процес юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка для проведення лекційних та практичних занять для студентів юридичного факультету з навчальної дисципліни «Кримінальне право України».

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Вакула І.Ю. Окремі аспекти готування до злочину. *Вісник Львівського університету*. Серія юрид. 2010. Вип. 50. С. 253–259.
2. Вакула І.Ю. Правова природа непридатного замаху. *Вісник Львівського університету*. Серія юрид. 2011. Вип. 52. С. 292–301.

3. Вакула І. Ю. Стадії вчинення злочину: історично-правовий аспект. *Вісник Львівського університету*. Серія юрид. 2011. Вип. 53. С. 314–321.
4. Вакула І. Ю. Поняття стадій вчинення злочину за кримінальним законодавством України та Республіки Польщі. *Форум права*. 2012. № 1. С. 146–152.
5. Вакула І. Ю. Види стадій вчинення злочину за кримінальним правом України та Республіки Польща. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2014. № 2. С. 193–204.
6. Vakula I. Przygotowanie przestępstwa w prawie karnym Ukrainy i Polski (analiza prawna porównawcza). *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych. Polska Akademia Umiejętności Krakowski Instytut Prawa Karnego Fundacja*. 2016. Z.4. S. 147–161.
7. Вакула І. Ю. Кримінальна відповідальність за вчинення готування до злочину за кримінальним правом України та Республіки Польщі (порівняльно-правове дослідження). *Правові горизонти*. Суми - 2019. № 15 (28). С. 52–59.
8. Вакула І. Ю. Непридатний замах як вид замаху на злочин. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матеріали XVI регіональної науково-практичної конференції (м. Львів, 8–9 лютого 2010 р.). Львів: Юридичний факультет ЛНУ імені Івана Франка, 2010. С. 308–309.
9. Вакула І. Ю. Порівняльний аналіз замаху на злочин за кримінальним законодавством України та Республіки Польщі. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матеріали XIX звітної науково-практичної конференції (м. Львів, 7–8 лютого 2013 р.). Львів: Юридичний факультет ЛНУ імені Івана Франка, 2013. С. 240–242.
10. Вакула І. Ю. Намір вчинити злочин як стадія вчинення злочину? *Протидія злочинності: теорія та практика*: збірник матеріалів VI міжвузівської науково-практичної конференції студентів (курсантів), аспірантів та молодих учених (м. Київ, 16 травня 2014 р.). К.: Національна академія прокуратури України, 2014. С. 334–336.
11. Вакула І. Ю. Порівняльний аналіз поняття стадій вчинення злочину за кримінальним правом України та Республіки Польщі. *Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні*: тези доповідей та повідомлень учасників звітної наукової конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів (м. Львів, 17 жовтня 2014 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2014. С. 34–39.
12. Вакула І. Ю. Особливості кримінальної відповідальності за готування до злочину. *Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні*: тези доповідей та повідомлень учасників звітної наукової конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів (м. Львів, 16 жовтня 2015 р.). Львів: ЛьвДУВС, 2015. С. 31–37.

Голова комісії

К. Ю. К. Дощ.
(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Марія О. К.
(прізвище, ініціали)

Члени комісії

К. Ю. К.
(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Марія В. І.
(прізвище, ініціали)

К. Ю. К., Фру
(науковий ступінь, вчене звання)

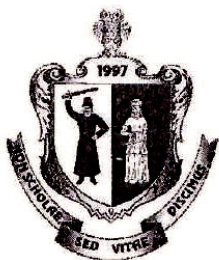

(підпис)

Тамара І. М.
(прізвище, ініціали)

К. Ю. К.
(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Демків О. І.
(прізвище, ініціали)

Міністерство освіти і науки України
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 імені ІВАНА ФРАНКА

ПРАВНИЧИЙ КОЛЕДЖ

79000, м. Львів, вул. Університетська, 1
 тел: (032) 296-45-55, факс: 72-16-00

№ 67 від 07.11.2019р.

На № _____ від _____

Затверджую

Проректор
 Львівського національного
 університету імені Івана Франка
 з науково-педагогічної роботи та
 соціальних питань і розвитку
 доцент Качмар В.М.

« » листопада 2019

Акт

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

про впровадження результатів дисертаційного дослідження **Вакули Ірини Юріївни** на тему «Стадії вчинення злочину за кримінальним правом України та Республіки Польща: порівняльно-правове дослідження» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Комісія у складі:

Голова – виконувач обов'язків директора Правничого коледжу, к.ю.н., доцент Бек Ю.Б.

Члени комісії – голова циклової (предметної) комісії з професійно-орієнтованих дисциплін, к.ю.н., Брийовська І.Б., викладач дисципліни «Кримінальне право України», к.ю.н. Боголюк Г.Л., голова циклової (предметної) комісії з гуманітарних та соціально-економічних дисциплін, к.ю.н., доцент Федик С.С.

цим Актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Вакули Ірини Юріївни на тему «Стадії вчинення злочину за кримінальним правом України та Республіки Польща: порівняльно-правове дослідження» впроваджені у навчальний

процес Правничого коледжу Львівського національного університету імені Івана Франка для проведення лекційних та практичних занять для студентів Правничого коледжу з навчальної дисципліни «Кримінальне право України».

Голова комісії

К.Ю.Н., доцент
(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Бас Ю. Б.
(прізвище, ініціали)

Члени комісії

К.Ю.Н.
(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Брицька І. Б.
(прізвище, ініціали)

К.Ю.Н.
(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Богдан Т. Т.
(прізвище, ініціали)

К.Ю.Н., доцент
(науковий ступінь, вчене звання)

(підпис)

Степан Р. Е.
(прізвище, ініціали)